

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

II International Science Conference
«Global changes in the development of
science and education»

October 24 – 26, 2022

Belgium, Brussels

GLOBAL CHANGES IN THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION

Abstracts of II International Scientific and Practical Conference

Belgium, Brussels

(October 24 – 26, 2022)

UDC 01.1

ISBN – 978-9-40364-516-2

The II International Scientific and Practical Conference «Global changes in the development of science and education», October 24 – 26, Belgium, Brussels. 102 p.

Text Copyright © 2022 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2022 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Yarygina N., Skydan V. Risk management in insurance // Global changes in the development of science and education. Abstracts of II International Scientific and Practical Conference. Belgium, Brussels 2022. Pp. 19-24.

URL: <https://eu-conf.com/ua/events/global-changes-in-the-development-of-science-and-education/>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Яковчук В.С. ПОКАЗНИКИ М'ЯСНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ВІДГОДОВАНИХ БАРАНЧИКІВ ПРИ ПРОМИСЛОВОМУ СХРЕЩУВАННІ	7
CHEMISTRY		
2.	Kruchko I., Konoval O., Kosygina I. THE RHEOLOGICAL PROPERTIES OF OIL-WATER-COAL DISPERSIONS	11
3.	Акперов Н.А.О., Искендерова К.О.К. СИНТЕЗ И ИССЛЕДОВАНИЕ НЕКОТОРЫХ ПРОИЗВОДНЫХ 3- О-ЗАМЕЩЕННЫХ ТИЕТАНОВ В КАЧЕСТВЕ ПРИСАДОК К СМАЗОЧНЫМ МАСЛАМ	15
ECONOMY		
4.	Yarygina N., Skydan V. RISK MANAGEMENT IN INSURANCE	19
5.	Курманов Н.А. ФАКТОРЫ СНИЖЕНИЯ ЭНЕРГОЕМКОСТИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА	25
6.	Лотиш О.Я., Жахалов В. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	27
7.	Рублевська Л.Ю. КЛЮЧОВІ СТРАТЕГІЇ НАЙБІЛЬШИХ БНП У НАПРЯМКУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	30
8.	Рудевська В.І. КЛІЄНТООРІЄНТОВАНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ЗАДОВОЛЕНОСТІ КЛІЄНТІВ	33
9.	Слинько О.Ю., Ченцова Ю.П. СИСТЕМА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ В УМОВАХ ПІДПРИЄМСТВА	36

HISTORY		
10.	Старостенко А., Рева К., Демочко Г. ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ В УКРАЇНІ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ	39
JOURNALISM		
11.	Alimbekova D. СОЦИАЛЬНЫЕ МЕДИА, КАК ИНСТРУМЕНТ СОЗДАНИЯ ИМИДЖА ПОЛИТИЧЕСКИХ СУБЪЕКТОВ	43
JURISPRUDENCE		
12.	Благодир А.А., Благодир В.С., Благодир С.М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	46
13.	Коваленко І.А. ПРИНЦИП СВОБОДИ ДОГОВОРУ	50
14.	Лопаєва О.М. НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ АБО ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН	52
15.	Юздепська В.А., Лазебний А.М. КРИМІНАЛІСТИЧНА ДІАГНОСТИКА: СУТНІСТЬ ТА ВАГОМІСТЬ ЗНАЧЕННЯ	54
MANAGEMENT, MARKETING		
16.	Горобінська І.В., Головатий В.В. МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ	56
MEDICINE		
17.	Baieva O., Zelentsova S., Kovalenko O. BIOETHICAL PRICIPLES OF MEDICAL CARE: INFORMED CONSENT TO TREATMENT	59
18.	Кравець О.В., Єхалов В.В., Багуніна О.О. СУЧАСНІ МАРКЕРИ КОАГУЛОПАТІЇ ПРИ ЗАГАЛЬНІЙ ТЕПЛОВІЙ ТРАВМІ	64

19.	Майкут-Забродська І.М. ПРИЧИНИ НЕЗАДОВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ НА ТЕРАПІЮ ІНГІБИТОРАМИ ТИРОЗИНкіНАЗИ ПРИ ХРОНІЧНІЙ МІСЛОЇДНІЙ ЛЕЙКЕМІЇ	69
PEDAGOGY		
20.	Нефьодова О.О., Крамар С.Б., Жаріков М.Ю. РОБОТА НА КАФЕДРАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦІЛІ, ЗАВДАННЯ, ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ	76
21.	Павленко Т.С. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ (1991-2021)	82
PHILOLOGY		
22.	Chudovska T., Grashchenkova V. SPECIFICITY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH BIOCOMPONENTS (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH LANGUAGE)	85
23.	Maral Y. PRESENTATION SPEECH IN ENGLISH	87
24.	Новікова К.В., Піскунов О.В. ЕВФЕМІЗМИ В МЕДІА ТЕКСТАХ: ЛІНГВОПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ	88
25.	Стрюкова Н.О., Бородкіна А.А. МОВНІ КОДИ КУЛЬТУРНОЇ КОНОТАЦІЇ ЧИСЛІВНИКА В ІСПАНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ	91
PSYCHOLOGY		
26.	Василів Н.С., Бутрин В.В., Кізь О.Б. КОМУНІКАТИВНІ УМІННЯ В СТРУКТУРІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ БІЗНЕС- ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ	93

TECHNICAL SCIENCES		
27.	Чернецький О.М., Кусняк І.І., Бехта Н.С. ВПЛИВ ТОВЩИНИ ПЕРВИННОЇ ТЕРМОПЛАСТИЧНОЇ ПЛІВКИ ПОЛІЕТИЛЕНУ НИЗЬКОЇ ГУСТИНИ НА МЕХАНІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ БЕРЕЗОВОЇ ФАНЕРИ	99

ПОКАЗНИКИ М'ЯСНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ВІДГОДОВАНИХ БАРАНЧИКІВ ПРИ ПРОМИСЛОВОМУ СХРЕЩУВАННІ

Яковчук Віктор Станіславович

кандидат сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник

завідувач лабораторії технології і виробництва і переробки продукції
вівчарства

Інститут тваринництва степових районів імені М.Ф. Іванова "Асканія-Нова"
– Національний науковий селекційно-генетичний центр з вівчарства НААНУ,
Україна

Протягом тривалого часу мериносових овець на півдні України розводили для отримання високоякісної тонкої вовни. Однак, у останні роки вузька спеціалізація, яка базувалася лише на виробництві вовни, стала не ефективною. Подальший успішний розвиток галузі у сучасних умовах можливий при умові орієнтації її на м'ясний напрям продуктивності, зокрема на виробництво ягнятини та молодого баранини. При цьому слід пам'ятати, що асканійська тонкорунна порода не є м'ясною породою овець, і тому збільшення її продуктивності та зниження витрат корму на виробництво продукції є актуальним. Одним з ефективних методів збільшення виробництва молодого баранини і підвищення її якості є широке застосування різних варіантів промислового схрещування [1, 2, 3]. У тваринництві, зазвичай, використовують просте двохпородне промислове схрещування. При цьому отримують помісі першого покоління, після інтенсивної відгодівлі їх забивають. Материнська порода при схрещуванні повинна бути добре пристосована до місцевих умов утримання, мати добрі відтворювальні якості. Однією з перспективних для промислового схрещування є ост-фризька порода овець. Ці вівці виведені у ХІХ столітті у провінції Нідерландів – Фризії. Тварини характеризуються рослістю, добре розвиненим кістяком та м'язовим корсетом. Ріст барана-плідника досягає 80-90 см, вівцематки – 70 см. Голова комола, продовгуватої форми. Плодючість вівцематок перевищує 220%. Ягнята мають інтенсивний добовий приріст живої маси. За рік баранчики можуть набути живої маси до 90 кг, ярочки до 75 кг. У країнах західної Європи ост-фризька порода дуже популярна у комерційному схрещуванні з іншими породами. Важливо звернути увагу на те, що промислове схрещування значно покращує параметри м'ясної продуктивності молодняку овець, а саме якість туші, вихід м'якоті вищих сортиментів м'яса і дозволяє отримувати високоякісну баранину.

Метою досліджень було вивчити м'ясну продуктивність помісних баранчиків отриманих при промисловому схрещуванні баранів ост-фризької породи та вівцематок асканійської тонкорунної породи.

Для порівняльного вивчення ефекту гетерозису, нами під час ягніння було сформовано групу чистопородних вівцематок асканійської тонкорунної породи з ягнятами. У 90-денному віці було проведено відлучення ягнят від вівцематок. Результати наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.
Відгодівельні показники молодняку овець

Показник		Піддослідні баранчики на інтенсивній відгодівлі	
		АТП	Помісні баранчики (АТП х ост-фризька)
Жива маса при народженні, кг		5,2±0,22	4,4±0,15
Жива маса при відлученні, кг		26,8±1,54	28,4±1,28
Абсолютний приріст, кг		21,6±1,12	24,0±1,09
Середньодобовий приріст, кг		240,0±6,52	266,7±9,13
у 5,0-міс. віці	жива маса, кг	35,5±1,56	39,2±1,17
	абсолютний приріст, кг	8,7±0,88	10,8±0,62
	СДП (від 3,0-міс. віку до 5,0-міс. віку), г	145,0±7,14	180,0±8,32
у 6,5-міс. віці	жива маса, кг	42,7±2,14	47,2±2,12
	абсолютний приріст, кг	7,2±1,28	8,0±1,04
	СДП (5,0-6,5 міс.), г	160,0±7,54	177,0±4,96
у 8,0-міс. віці	жива маса, кг	49,7±2,04	54,4±1,76
	абсолютний приріст, кг	7,0±1,16	7,2±0,90
	СДП (6,5-8,0 міс.), г	155,5±8,12	160,0±5,74

У помісних (n=26) та тонкорунних (n=14) баранчиків середньодобовий приріст за 90 днів склав – 266,7±9,13 г і 240,0±6,52 г відповідно. Таким чином, помісні баранчики за період підсишу, при однакових умовах, перевищували своїх аналогів на 11,1 %, при P>0,95. У 6,5-місячному віці помісні ягнята за живою масою перевищували баранчиків асканійської тонкорунної породи на 10,4%, а у 8,0-місячному віці перевага помісних баранчиків дещо зменшилася і склала 9,5%.

Для визначення якісних показників ягнятини нами було проведено контрольний забій у 6,5-; та 8,0-місячному віці. Тушки 6,5-місячних баранців були виповнені м'язами з чітко вираженим суцільним поливом жиру. Однак вони поступалися за поливом жиру тушкам 8,0-місячних тварин. Результати наведено у таблиці 2.

Таблиця 2.

М'ясна продуктивність інтенсивно відгодованих піддослідних баранців

Показник	6,5-міс.		8,0-міс.	
	АТП	Помісь (ОсфхАТП)	АТП	Помісь (ОсфхАТП)
Жива маса після голодної витримки, кг	39,67±1,67	43,0±1,53	49,67±3,18	52,67±2,33
Маса парної туші, кг	17,53±1,04	19,6±0,78	23,12±1,97	24,77±0,73
Всього внутрішнього жиру, кг	0,89±0,10	0,66±0,04	0,93±0,33	1,12±0,17
Кишковий жир, г	0,43±0,03	0,35±0,04	0,44±0,10	0,53±0,10
Шлунковий, г	0,46±0,04	0,31±0,02	0,49±0,23	0,59±0,06
Забійна маса, кг	18,43±1,12	20,26±0,82	24,05±2,2	25,89±0,85
Забійний вихід, %	46,39±0,94	47,08±1,12	48,31±2,33	49,24±1,49
Маса охолодженої туші, кг	16,67±1,05	18,75±0,76	21,97±1,81	23,58±0,75

Проведений контрольний забій у 6,5-місячному віці показав, що ягнята контрольної і дослідної групи мали: передзабійну масу – 39,67±1,67 і 43,00±1,53 кг; масу парної туші – 17,53±1,04 і 19,60±0,78 кг; забійну масу – 18,43±1,12 і 20,26±0,82 кг; забійний вихід – 46,39±0,94 і 47,08±1,12%. Останній забій було проведено у 8,0-міс. віці. Встановлено, що тварини дослідної і контрольної групи мали передзабійну масу – 52,67±2,33 кг і 49,67±3,18 кг. При цьому, маса парної туші склала у помісних баранчиків та тварин АТП – 24,77±0,73 і 23,12±1,97 кг; забійна маса – 25,89±0,85 кг і 24,05±2,2 кг; забійний вихід – 49,24% і 48,31 %, та маса охолодженої туші – 23,58±0,75 кг і 21,97±1,81 кг.

Хімічний аналіз туш піддослідних баранчиків асканійської тонкорунної породи та помісних тварин у 6,5-міс. віці показав, що при інтенсивній відгодівлі вміст жиру становив відповідно 18,00% і 14,08%. Складовою частиною зростання якості м'яса тварин є збільшення внутрішньом'язового жиру. *Mus. longissimus dorsi* на розрізі у обох груп ягнят був з добре вираженими тонкими краплями жиру у м'язовій тканині, що нагадувало природній мармуровий візерунок. У процесі готування їжі вони тануть, наповнюючи м'ясо соком, за рахунок чого воно набуває неповторної м'якості і ніжності. Встановлено, що вміст внутрішньом'язового жиру у контрольних ягнят становив 2,34%, тоді як у дослідних баранців – 2,91%, або на 24,4% вище. Отримані дані свідчать про високі кількісні та якісні показники м'ясної продуктивності. Конверсія протеїну й енергії корму у харчовий білок і енергію туш склала у контрольних баранчиків – 6,25 та 5,04, тоді як у дослідних – 7,94 і 5,32. Таким чином, встановлено, що при інтенсивній відгодівлі коефіцієнт конверсії протеїну корму у білок їстівної частини і коефіцієнт конверсії енергії корму в енергію м'ясної продукції туші у помісних тварин вище на 27,0 % 5,56% ніж у контрольних тварин.

Хімічний аналіз туш тварин забитих у 8,0-місячному віці показав, що вміст жиру та білку у м'ясі баранчиків контрольної групи становив 20,44±1,74% і 16,67±0,82%, тоді як у помісних тварин відповідно – 15,72±1,79% та

17,74±0,19%. Конверсія протеїну й енергії корму у харчовий білок і енергію туш склала у контрольних баранчиків – 5,79 та 5,12, тоді як у дослідних –7,22 і 5,20. Таким чином, встановлено, що при інтенсивній відгодівлі коефіцієнт конверсії протеїну корму у білок їстівної частини і коефіцієнт конверсії енергії корму в енергію м'ясної продукції туші у помісних тварин вище на 24,7 % та 1,6% ніж у контрольних тварин.

Список літературних джерел

1. Cannon D.J. Characterization of Menz and Afar indigenous sheep breeds of smallholders and pastoralists for designing community-based breeding strategies in UK. Master of thesis; Haramaya University, UK. 2004; P. 52–76.
2. Кудрик Н.А. Перспективи розвитку новоствореної асканійської каракульської породи овець / Н.А. Кудрик // Таврійський науковий вісник № 78. Частина 2. Том 1. – Херсон. 2012. –С. 109-112.
3. Рижих С.С. Інтенсивність росту молодняку овець різних генотипів / С.С. Рижих // Фаховий темат. наук. зб. Вівчарство та козівництва. Випуск 3. – Нова Каховка, «ПІЕЛ» 2018. – С. 91-99.

THE RHEOLOGICAL PROPERTIES OF OIL-WATER-COAL DISPERSIONS

Kruchko Iryna

lead engineer Institute of Colloid Chemistry and Water Chemistry A.V. Dumansky
National Academy of Sciences of Ukraine

Konoval Oleksandr

lead engineer Institute of Colloid Chemistry and Water Chemistry A.V. Dumansky
National Academy of Sciences of Ukraine

Kosygina Iryna

Candidate of technical sciences,
researcher Institute of Colloid Chemistry and Water Chemistry A.V. Dumansky
National Academy of Sciences of Ukraine

The accumulation of numerous wastes in the form of used oils, oil sludge and other oily liquids is a consequence of an increase in the consumption of petroleum products in the transport and energy systems, as well as the active development of the industries groups (especially petrochemical and oil refining) [1-3].

The problem of waste disposal can be solved by burning ones at thermal power plants (TPPs) as fuel in order to obtain heat and electricity. However, in the initial state, it is rather difficult to do this, since this requires a change in the combustion chambers, modification of fuel preparation, transportation and storage systems. Production of oil-water-coal dispersions (OWCD) for combustion in thermal power plants, as well as boilers and other power plants without significant design changes [4-5] is a promising direction for solving this problem.

The technology for obtaining highly concentrated OWCD used as liquid fuel in power generating installations is associated with thermal engineering requirements: maximum filling of the dispersion medium of the emulsion with combustible components (for example, dispersed coal). In this case, the system must be stable (for a long period) and have a viscosity that allows easy transportation of emulsions through pipes, storage and sawing with nozzles (at a viscosity of 1.5–2 Pa·s) [6–7].

In order to create a composite fuel and study the effect of the composition of oils on the OWCD rheological properties anthracite-based systems have obtained with a solid phase concentration $C_s = 40\%$, an oil phase concentration (Comma Xtech 5W-30 pure and spent) $C_o = 49\%$, water concentration $C_w = 10\%$, and non-ionic stabilizer 1%.

The coal with a particle size of $d=1$ mm has crushed in a porcelain drum with a capacity of 2 dm^3 with ceramic balls on a roller mill. In order to exclude the influence of the different dispersion factor on the rheological behavior of dispersed systems, all coal samples were sieved on SLM 200 sieves and powders of the same particle size distribution were obtained: fraction 250-160 microns - 40%, 160-100 microns – 20,5%, 63-40 microns - 32%. To obtain OWCD, coal powder was homogenized with the

addition of engine oil and 1% emulsifier per solid phase weight, which has a nonionic surfactant.

As a result of studying the effect of oil composition on the rheological properties of highly concentrated oil-water-coal dispersions, it has found that the value of effective viscosity (η_{eff}) at a shear rate $D_r = 9 \text{ s}^{-1}$, observed in systems using anthracite at a solids concentration ($C_s = 40 \%$) with the addition of new oil Comma Xtech 5W-30 is 1.19 Pa·s, and with the addition of used oil Comma Xtech 5W-30 is 1.33 Pa·s (Table 1).

Table 1. Rheological characteristics of oil-water-coal dispersions based on anthracite

	Comma Xtech 5W-30			
	new		used	
D, s⁻¹	τ, Pa	η, Pa·s	τ, Pa	η, Pa·s
1	2,39	2,388	2,69	2,687
1,8	4,12	2,289	3,88	2,156
3	5,13	1,711	5,37	1,791
5,4	8,06	1,493	8,06	1,493
9	10,69	1,187	11,94	1,327
16,2	18,57	1,146	18,81	1,161
27	29,55	1,095	28,24	1,046
48,6	48,72	1,002	43,04	0,886
81	74,75	0,923	60,38	0,745
145,8	127,08	0,872	99,48	0,682
243	207,00	0,852	155,25	0,639
437,4	368,00	0,841	264,50	0,605

It should be noted that the studied oil-water-coal dispersions do not separate within one week when stored under static conditions, even in the absence of stabilizing agents. This can be explained by the formation of a spatial network in the system with a strong fixation of anisometric coal particles without loss of sedimentation stability.

The viscosity curves of the systems under study have plotted on the basis of experimental data (Fig. 1). It can be seen from the figure that as a result of studying the rheological properties of oil-water-coal dispersions (OWCD) based on Comma Xtech 5W-30 oil (pure and used) with an oil phase concentration $C_o = 49\%$ and anthracite with a solid phase concentration $C_s = 40\%$, with the addition of 10% water, it was found that the composition of the dispersed medium (engine oil) does not affect the rheological characteristics of the OWCD.

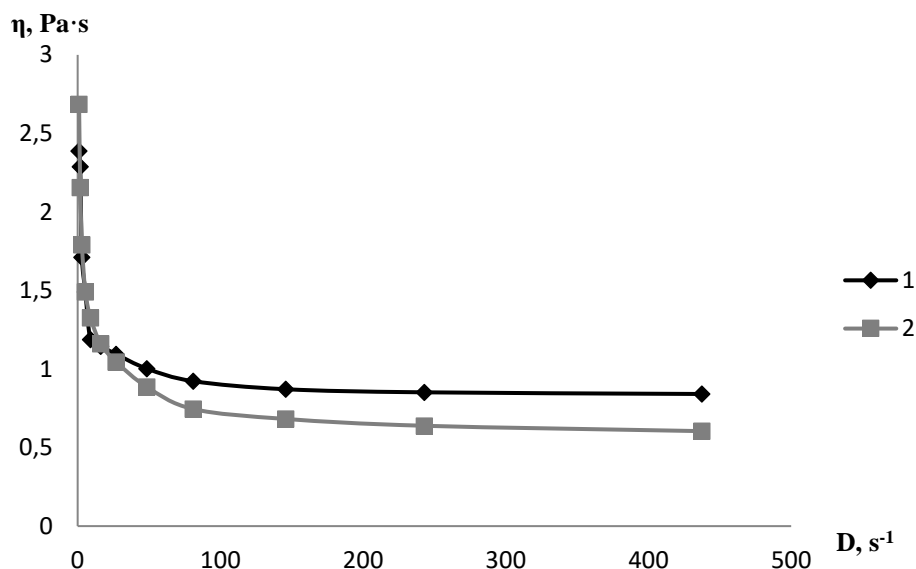

Fig.1. Curves of oil-water-coal dispersion dynamic viscosity based on anthracite and engine oil Comma Xtech 5W-30: 1) new oil (initial); 2) used oil.

In the study of the rheological properties and processes of structure formation of anthracite-based OWCD, there are areas of a sharp drop in viscosity in the shear rate range $D_r = 1.0-16.2 \text{ s}^{-1}$ (Fig. 1), indicating the destruction of the emulsion structure, and areas of a slight drop in viscosity $D_r = 16.2-48.6 \text{ s}^{-1}$, are typical for the flow of emulsions with a significantly destroyed structure. In addition to the destruction of the structure, an additional factor that reduces the viscosity of emulsions with increasing shear rate can be the orientation of anisometric coal particles in the flow [7]. When the load $D_r > 100 \text{ s}^{-1}$ is increased, the OWCD systems under study are characterized by entering Newtonian flow areas, when a linear dependence of the viscosity on the displacement velocity is observed, such behavior confirms the possibility of using the OWCD for flaring in power plants. Structure formation in an dispersion should be understood as the establishment of coagulation contacts between particles and their aggregates. The consequence of the destruction of particle contacts in the structure is an increase in the non-Newtonian nature of the flow of the system - the transition from a viscoplastic to a pseudoplastic fluid [8].

As can be seen from the data obtained for oil-water-coal systems, the physico-chemical and operational characteristics make it possible to use them as fuel. Given the availability and relative cheapness of the feedstock, this type of fuel can successfully compete with traditional types of liquid fuels. Creation of OWCD based on various spent combustible and flammable liquids (water-oil emulsions, oil sludge, used automobile, turbine, transformer or other oils) will allow safe disposal of flammable liquids with minimal anthropogenic emissions into the environment and stable rheological properties for a long time.

References

1. Перов М.О., Макаров В.М., Новицький І.Ю. Аналіз потреби ТЕС України в енергетичному вугіллі з урахуванням вимог до якості палива. Проблеми загальної енергетики. 2016. Вип. 3 (46). С. 40—49. Халатов А.А. Енергетика України: сучасний стан і найближчі перспективи. Вісник НАН України. 2016. № 6. С. 53—61.
2. M.A. Dmitrienko¹, G.S. Nyashina¹, N.E. Shlegel¹, S.A. Shevyrev The reduction anthropogenic emission at the combustion of coals and coal processing waste as a component coal-water slurry containing petrochemicals. Power engineering: research, equipment, technology 2017. Vol 19. № 3-4. P. 41—52.
3. M.A. Kurgankina, K.Yu. Vershinina, I.P. Ozerova, V.V. Medvedev Thermal power plants switching from traditional fuels to coal water slurries containing petrochemicals. Bulletin of the Tomsk Polytechnic University. Geo Assets Engineering. 2018. Vol. 329. № 9, P. 72—82.
4. Титов Е.В., Хилько С.Л. Получение и использование в энергетике экологически чистых видов альтернативных топлив на основе эмульсий и суспензий.
5. Макаров А.С. Перспективы развития и использования водоугольного топлива. Энерготехнологии и ресурсосбережения. 2018. № 2. С.3—9.
6. Пинчук В.А., Губинский М.В., Потапов Б.Б. Использование водоугольного топлива и продуктов его переработки в энергетике и металлургии. Металургійна теплотехніка: Збірник наукових праць Національної металургійної академії України. Днепропетровск: Новая идеология, 2008. С. 221—227.
7. Vasily I. Murko, Vladimir I. Fedyaev, Victor I. Karpenok and Dmitry A. Dzuyba The Emission Results During the Suspension Coal Fuel Burning. Journal of Siberian Federal University. Engineering & Technologies. 2012. Vol. 5. № 5. P. 512.
8. Ходаков Г.С. Реология суспензий. Теория фазового течения и ее экспериментальное обоснование // Российский химический журнал. – 2003. Т.47. - №2. – С.33–44.

СИНТЕЗ И ИССЛЕДОВАНИЕ НЕКОТОРЫХ ПРОИЗВОДНЫХ 3-О-ЗАМЕЩЕННЫХ ТИЕТАНОВ В КАЧЕСТВЕ ПРИСАДОК К СМАЗОЧНЫМ МАСЛАМ

Акперов Низами Алисахиб оглы

доктор философии по химии, доцент кафедры
Аналитической и органической химии
Азербайджанского Государственного Педагогического
Университета (АГПУ) Азербайджанской
Республики, Азербайджан

Искендерова Камаля Осман кызы

доктор философии по химии, доцент кафедры
Аналитической и органической химии
Азербайджанского Государственного Педагогического
Университета (АГПУ) Азербайджанской
Республики, Азербайджан

Аннотация:

Эта статья адресована к поиску новых серусодержащих присадок к смазочным маслам. С этой целью в данной статье указан получение неко-торых производных функциональнозамещенных тиетанов реакцией эпитиохлоргидрина (ЭТХГ) с различными нуклеофильными реагентами. С помощью тиран-тиетановой перегруппировки синтезирован ряд тиетанов, изучена взаимосвязь между структурой синтезированных соединений и эффективностью их действия в качестве противоизносных и противо-задирных присадок к смазочным маслам. Выявлено что, тиетаны – четырех-членные серусодержащие гетероциклические соединения улучшают смазы-вающие свойства трансмиссионного масла ТБ-20 и могут применяться в качестве противоизносных и противозадирных присадок к смазочным маслам.

Annotation:

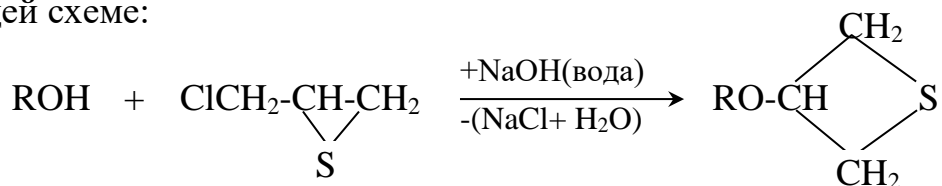
This article is devoted to the search for new sulfur-containing additives for lubricating oils. For this purpose, the article indicates the preparation of some derivatives of functionally substituted thietanes by the reaction of epithiochlorohydrin (ETCH) with various nucleophilic reagents. A number of thietanes have been synthesized using the thiirane-thietane rearrangement, and the relationship between the structure of the synthesized compounds and their effectiveness as antiwear and extreme pressure additives to lubricating oils has been studied. It was found that thietanes, four-membered sulfur-containing heterocyclic compounds, improve the lubricating properties of TB-20 gear oil and can be used as antiwear and extreme pressure additives for lubricating oils.

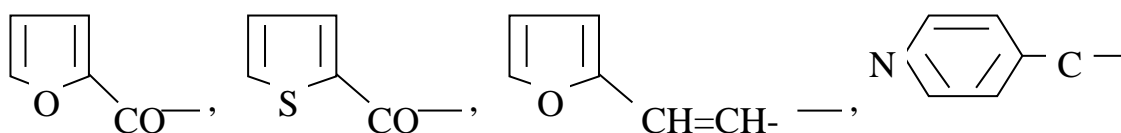
О синтезе тиетанов имеется много литературных данных [1-7], одним из удобных способов которых является реакция 1,2-эпителио-3-хлоропропанола – эпителиохлор-гидрина (ЭТХГ) с нуклеофильными реагентами. Однако, эта реакция систематически не была изучена до наших исследований. С целью синтеза функциональнозамещенных тиетанов нами впервые систематически изучены реакция ЭТХГ с различными О-, S-, N- и Р- содержащими нуклеофильными реагентами, сопровождающаяся тиран-тиетановой перегруппировкой.

Нами изучены основные закономерности реакции ЭТХГ с нуклеофильными реагентами различной природы. Установлено влияние строения нуклеофилов и условий проведения процесса на особенности тиран-тиетановой перегруппировки, использование полученных данных при разработке препаративных методов синтеза малоизученных 3-замещенных тиетанов, выявление взаимосвязи между строением, свойствами и эффективностью функционального действия синтезированных соединений.

При помощи спектральных методов, ТС и ГЖ хроматографией, а так же встречными синтезами нами впервые установлено, что направление реакции ЭТХГ с нуклеофильными реагентами зависит, в основном, от реакционной среды и «жесткости» этих нуклеофильных реагентов. Так как, ход реакции ЭТХГ с большинством кислородсодержащими нуклеофильными реагентами, в частности, с одноосновными алифатическими и ароматическими карбоновыми кислотами, а также карбоновыми кислотами, содержащими в своем составе различные гетероциклы, различными фенолами, нафтолами, выходы и структура полученных продуктов зависят от типа среды (растворителя), продолжительности реакции и температуры, от нуклеофильности реагентов, но не зависят от катионов металлов. Вышеуказанные реагенты в водно-щелочной среде, взаимодействуя с ЭТХГ, благодаря тиран-тиетановой перегруппировке образуют лишь соответствующие 3-О-замещенные тиетаны. Этим способом синтезирован целый ряд различных производных 3-О-замещенных тиетанов по общей схеме:

где R= C₆H₅CH₂CO-, 2-Cl-C₆H₄CO-, 3-Cl-C₆H₄CO-, 4-Cl-C₆H₄CO-

Структура синтезированных нами соединений (1-45) подтверждена методами ИК- и ПМР-спектроскопии. ИК спектры снимали на приборе Specord IR-75 в тонком слое. ПМР спектры записывали на спектрометре VARIANT-60,

рабочая частота – 60 МГц., внутренний стандарт ТМС. Тонкослойную хроматографию соединений (1-45) проводили на пластинках Sulufol-UV-254. В качестве элюента использовали смесь этилового спирта и гексана (1:5); во всех случаях при проявлении парами йода образовалось одно пятно.

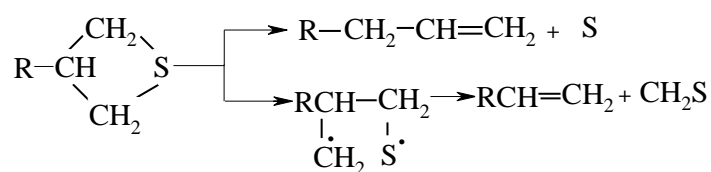
В ИК спектрах всех синтезированных тиетанов (1-45) появляется интенсивная полоса поглощения в области 690-730 и 1450-1460 см⁻¹, характерная для валентных колебаний связи C-S в четырехчленном тиетановом цикле.

В ПМР спектрах синтезированных тиетанов (1-45) в сильном поле в области 3,0-3,8 м.д. обнаружены сигналы в виде мультиплета четырех протонов двух метиленовых групп, связанных с серой в четырехчленном тиетановом цикле. Сигнал метинного протона в тиетановом цикле наблюдается в виде квинтета в области 4,9-5,3 м.д.

Смазывающие свойства некоторых синтезированных нами тиетанов определяли на четырехшариковой машине трения по ГОСТ 9490-75 [10]; шары диаметром 12,7 мм из стали ШХ-15, скорость вращения верхнего шара 1420-1430 об/мин, температура комнатная, продолжительность одного испытания – 10 с.

Эффективность противозадирных свойств присадок оценивали по значениям критической нагрузки (Рк), нагрузки сваривания (Рс), индексу задира (Из); а эффективность противоизносных свойств – по показателю диаметра пятна износа (Ди), который определяли при постоянной осевой нагрузке 392 Н и продолжительности испытания 1 ч.

Выбор тиетанов в качестве объектов исследования как противозадирных и противоизносных присадок был мотивирован тем, что они склонны к термическому десульфированию с образованием либо соответствующего олефина и тиоформальдегида, либо элементарной серы и циклопропанов [8]. Мы предположили, что под влиянием высоких температур и каталитического воздействия трущихся металлических поверхностей тиетаны будут элиминировать серу с образованием, в основном, олефинов согласно работам [11]:

С учетом современных представлений о механизме действия противозадирных и противоизносных присадок можно полагать, что образующиеся в результате десульфирования тиетанов продукты будут эффективно предотвращать износ и заедание трущихся поверхностей. Олефины при сравнительно умеренных режимах трения, образуя полимерные пленки и действуя подобно адсорбированному граничному слою, должны предотвращать износ трущихся поверхностей; сера, взаимодействуя с металлами, должна образовывать сульфиды металлов, под действием которых должно снижаться трение на режиме заедания. Кроме того, в случае термического десульфирования образуются олефины и тиоформальдегид, которые могут полимеризоваться. С

другой стороны, тиетаны склонны к образованию полимеров. Эти полимеры также могут в какой-то степени способствовать уменьшению износа трущихся поверхностей.

Таким образом, выше изложенное позволяет испытывать синтезированные нами тиетаны в качестве противозадирных и противоизносных присадок к смазочным маслам. Противозадирные и противоизносные свойства синтезированных соединений были испытаны на четырехшариковой машине трения (ЧШМ) по ГОСТ 9490-75 в растворе масла ТБ-20, являющегося базовым маслом для производства современных трансмиссионных масел.

С целью изучения зависимости эффективности функционального действия синтезированных соединений от их структуры, были приготовлены растворы исследуемых соединений в масле ТБ-20 при одинаковой мольной концентрации (0,025 моль на 100 г масла – 3,5-6 % масс).

Противозадирные и противоизносные свойства синтезированных соединений сравнены с отечественной присадкой ЛЗ-23к (этиленбисизопротилксантогенат) и зарубежной присадкой Англомол-99, выбранными в качестве базы сравнения. Для испытания среди синтезированных тиетанов подбирали соединения, имеющие различные функциональные группы.

Синтезированные нами тиетаны независимо от вида заместителей обладают хорошими противозадирными и противоизносными свойствами. Так, при добавлении их в масло ТБ-20 заметно повышаются указанные свойства масла.

На основе проведенных нами исследований установлено, что 3-О-замещенные тиетаны обладают высокими противоизносными и хорошими противозадирными свойствами и могут успешно применяться в практике для улучшения указанных функциональных свойств как трансмиссионных, так и промышленных масел. Основным «носителем» противозадирных и противоизносных свойств в молекулах тиетанов является четырехчленный тиетановый цикл, точнее двухвалентный атом серы, находящийся в тиетановом цикле.

Литература

1. Фарзалиев В. М., Аллахвердиев М.А. , Акперов Н.А. и др. / Журнал прикладной химии. 1994. Т.67. №6. С. 1020
2. Фарзалиев В. М., Аллахвердиев М.А., Акперов Н.А. и др. / Нефтехимия. 1995. Т. 35. №1. С. 67
3. Акперов Н.А. / Нефтепереработка и нефтехимия. 2004. №1. С.44
4. Акперов Н.А. /Химические проблемы. 2005. №1. С.136
5. Акперов Н.А. / *НефтеГазоХимия*, 2016, №4, с.41-44
6. Акперов Н.А. / Химические проблемы. 2005. №3. С.47
7. Акперов Н.А. /Азерб. Хим. Журн. 2005. №4. С.55

RISK MANAGEMENT IN INSURANCE

Yarygina Nadezhda

PhD in Economics, Associate Professor,
State Biotechnological University,
Kharkov, Ukraine

Skydan Vladyslav

student, Department of Accounting, Auditing and Taxation
State Biotechnological University,
Kharkov, Ukraine

Risk is present in any business. Moreover, risks manifest themselves in different ways in the economic environment, and organizational risks of management are not calculated or unmanaged. The possibility of bankruptcy arises, and the probability is very high. As a rule, ignoring possible risks leads to a rapid deterioration of financial indicators, so risk includes a financial category. Risk identification is the key to the process. The organization begins with identifying of all resources necessary to achieve the goals and objectives of the organization, by department, and by function or service. These services include insurance for the organization's property, liability, personnel, and net income. The degree and magnitude of the risk can be influenced by many factors. Influence is carried out with the help of financial management techniques in a combination of strategic planning and forming a single mechanism for managing risky financial transactions, i.e. Risk management. Risk management should be considered a system consisting of two components: an object and a subject [1]. The first includes risks and financial relationships with counterparties during which they take place. The subjects of management are managers or owners who make decisions in a risky situations. It is the stochastic nature of insurance activity that determines the peculiarities of the financial risk management system, the task of which, according to the definition of some scientists, is the identification, and assessment ent of risks and uncertainties and counteracting their causes and consequences for the organization [2]. Based on the different positions of scientists, two types of approaches to building a financial risk management system can be distinguished: causal and consequential. The purpose of the first is to determine the causes of risk and alternative solutions in this area. The second is to limit the impact of unexpected financial losses on insurance the company. Within these approaches, tools are designed to avoid risk (since it is impossible to completely eliminate it), reduce its level, and finance are used. In practice, it is important to note two types of tactics: management of the results of existing processes and management of uncertainty [3]. In accordance with the received actual losses suffered by the company as a result of the implementation of risks, limiting tools, formation of reserve capital, and others are used. The second type of tactic means identifying probable sources of threats and influencing them in order to prevent their implementation. By managing uncertainty, you can adjust the insurance company's business model, taking into account the analysis of projected future

indicators, reduce losses and unearned income, and find new ways for development. In this context, it is worth highlighting two areas of reducing uncertainty regarding financial risks: collection and processing of information regarding threats; influence on the subject's attitude to risks through active actions. These two spheres are not separate and independent. They logically complement each other. The accumulation of information makes it possible to assess the level of risks and the need to take action to reduce them. On the other hand, it is impossible to actively manage financial risks without monitoring the effect of previous actions. Therefore, the collection of relevant information is a prerequisite for successful management. It should be noted that domestic financial science distinguishes different models of financial risk management. When building a risk management system of an insurance company, claims practitioner Hrytsenko A., it is necessary to take into account the complex nature of the manifestation and effect of risks on almost all areas of financial and economic activity. In view of this, the most effective way of protection is considered to be a multi-vector system of risk management. It provides for the distribution of obligations, rights, and responsibilities between the organizational and structural divisions of the insurance company in the management process, as well as the specific distribution of risks by areas of activity, taking into account the internal communication system. [4]. Thus, the modern understanding of financial risk management is based on the concept of "acceptable risk". According to it, one of the principles of corporate governance is to provide maximum stability for the insurer's activity by keeping the total financial risk (expected level of losses) within limits provided by the company's development strategy. The risk management system should be aimed at increasing the value of the company in several ways: reducing the probability of the company's financial decline, reducing risks that threaten the income of shareholders who have invested, and increasing the efficiency of operations [5]. Key issues are reflected in the insurer's strategy, which aims to increase the company's potential financial and insurance capabilities, maintain a sufficient risk level, and assist investors in evaluating the company's activities.

Special attention during its formation belongs to the complex approach, which takes into account the close relationship between various spheres of activity. It finds its place in the combination of different strategies. In order to implement the set tasks, the company must have an appropriate organizational structure. In insurance practice, several ways of building the organizational structure of financial risk management are distinguished: "active" and "passive" [2]. According to the first method, an independent unit is created to coordinate and control risk management processes. In compliance with passive risk management, it is envisaged to involve external consultants who carry out the necessary measures to identify and analyze risks and choose adequate methods of their management. Trends can also be found in national statistics on types of losses, including records of natural disasters in specific geographic areas and studies of court decisions in liability cases. Measurement and evaluation include reviewing internal policies and procedures as well as examining external standards. The International Organization for Standardization (ISO) has revised the ISO 31000 standard "Risk Management. Guidelines" and published a new version - ISO 31000:2018. Thus, if the

conditions are fulfilled, it will allow the domestic market of insurance services to reach a qualitatively new level and meet not only the requirements of an unstable external economic environment but also European standards of corporate governance. The main drawback when applying this model is the limited access of external users to the financial indicators of insurers. If this approach serves the sphere of interest of company owners or managers, then they have the opportunity to perfectly calculate the amount of recommended capital. [1] One of the main tasks for insurance companies in the process of carrying out their activities in the conditions of digitalization is the management of the mentioned risks. Based on the essence of the management, process in general and insurance risk management in particular, under InsurTech risk management we mean the process of gradual influence of the responsible units of the insurance company on the amount of risk in order to minimize it. The term "InsurTech" is used today to denote: firstly, a set of modern technologies that became the basis of innovations in business models and business processes used by insurance companies in the process of creating and providing new insurance products and services; secondly, to indicate the activities of companies that actively use innovative technologies to create and provide insurance products and services and compete with traditional insurance companies; third, to denote a segment of the insurance market in which technological startups and traditional insurance companies provide innovative products and services based on modern technologies. Effective management of InsurTech risks is impossible without the functioning of an effective internal control system. Organizational models for building risk management systems are constantly evolving, which is due to changes in the external environment of the insurance company's functioning, the emergence of new challenges and risks that need to be solved, the need for permanent adaptation of such systems to the conditions of dynamic development of the insurance business in the conditions of total digitization of the financial sector of the economy. These problems are relevant in both scientific and applied aspects, and two factors will determine the effectiveness of the risk management process: a) quantitative factor (number of employees) b) qualitative factor (qualification of employees). The InsurTech risk management process depends not only on the management system within the insurance company since not all aspects related to electronic remote insurance and customer service are directly under the control of the insurer. In the process of servicing policyholders through technologically innovative insurance products, there are several characteristic features that are not inherent in traditional forms of insurance company customer service and may lead to the occurrence of new types of risks: - "virtual" nature of remote operations of the insurance company; - in the process of carrying out operations through digital platforms, the Internet, smartphones, the operator is the insured, and not a qualified functionary of the insurer [7]; - high speed of transactions between policyholders and the insurance company; - the quality and reliability of service depends on the functioning of InsurTech self-service systems. The impact of the mentioned features on the process of servicing policyholders requires a detailed analysis, which will allow identifying the risks inherent in the digitalization of the process of providing insurance services and preventing cyber-incidents. In risk assessment, there are difficult

situations when there are no minimum statistics, and it is impossible to apply statistical and probabilistic methods. Suppose that the new project considers three new areas of activity A1, A2, A3, A4, and insurance cases P1, P2, P3, P4 and P5. The starting question almost always arises: by what criteria will we choose a solution? In this case, it is necessary to carry out an expert risk analysis using game elements with selected rules or criteria from several variations. The initial information for finding the optimal solution is formed in matrix form. The first income matrix is built by analogy with the so-called "game with nature" matrix, similar to how people guess the state of the weather. The element of the matrix is formed as the subject's expected profit when he implements option A (companies on the Ukrainian market) and the state of the environment P (risk). The risk matrix or the matrix of lost opportunities is the second information block of the solution search system, a derivative of the first. Although this method does not differ in accuracy, it nevertheless allows you to organize the available information and evaluate the "win-loss" ratio in various combinations. In our case, the non-occurrence of an insured event. For analysis, we will use insurance companies: Alfa Insurance; INGO; UNIQUE; ASKA; let's use the following indicators for the game:

Table 1.
Indicators

Companines	
A1	UNIQUE
A2	INGO
A3	ASKA
A4	Alfa Insurance
Types of risks	
P1	Not targeted attacks
P2	Actions of people
P3	Errors in internal processes
P4	System and technology inactivity
P5	External events

Bayes criterion. The use of the Bayes criterion is based on situations with known probabilities of possible states of the environment. Also, as in the previous version (Lapsal's criterion), the choice is made by maximizing the expected value under the conditions of a given (uneven!) distribution. The application of the Bayes criterion is limited to situations with known probabilities in advance. Bayes criterion. According to the Bayes criterion, the strategy (pure) A_i , which maximizes the average profit a or minimizes the average risk r , is considered optimal. We consider the value $\sum(a_{ij}p_j)$

Table 2.
Calculation according to the Bayes criterion

Ai	P1	P2	P3	P4	P5	$\sum(a_{ij}p_j)$
A1	9.5	9	8.5	8	7.5	42,5
A2	9	8	7	6	5	35
A3	8.5	7	5.5	4	2.5	27,5
A4	8	6	4	2	0	20
pj	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	

We select from (42.5; 35; 27.5; 20) the maximum element $\max=42.5$ Conclusion: we choose the $N = 1$ strategy. Wald principle. This principle uses the choice of the best of the worst implementation options. The Wald criterion is based on choosing a strategy characterized by caution and a pessimistic option (minimax strategy in statistical games) Wald criterion. According to the Wald criterion, a pure strategy is considered optimal, which guarantees the maximum profit under the worst conditions, i.e. $a = \max (\min a_{ij})$ The Wald criterion orients statistics to unfavorable states of nature, i.e. this criterion expresses a pessimistic assessment of the situation.

Table 3.
Calculation according to the Wald criterion

Ai	P1	P2	P3	P4	P5	$\min(a_{ij})$
A1	19	18	17	16	15	15
A2	18	16	14	12	10	10
A3	17	14	11	8	5	5
A4	16	12	8	4	0	0

We select from (15; 10; 5; 0) the maximum element $\max=15$ Conclusion: we choose the $N = 1$ strategy. Hurwitz criterion. The Hurwitz criterion is a pessimism-optimism criterion. The optimal strategy is considered to be the one for which the relation is fulfilled: $\max(s_i)$ where $s_i = y \min(a_{ij}) + (1-y) \max(a_{ij})$ When $y = 1$ we get the Walde criterion, when $y = 0$ we get the optimistic criterion (maximax). The Hurwitz criterion takes into account the possibility of both the worst and the best behavior of nature for man. How is y chosen? The worse the consequences of erroneous decisions, the greater the desire to insure against mistakes, the closer y is to 1.

Table 4.
Calculation according to the Hurwitz criterion

Ai	P1	P2	P3	P4	P5	$\min(a_{ij})$	$\max(a_{ij})$	$y \min(a_{ij}) + (1-y)\max(a_{ij})$
A1	19	18	17	16	15	15	19	17
A2	18	16	14	12	10	10	18	14
A3	17	14	11	8	5	5	17	11
A4	16	12	8	4	0	0	16	8

We select the maximum element $\max=17$ from (17; 14; 11; 8).
As a result of the decision, the optimal strategy is A1.

Thus, any risk is inherent in business risks that require complex management both from the side of the insurance company and from the side of the companies providing InsurTech services. The efficiency of the modern insurance business depends on the quality of such risk management. InsurTech risk management has now become one of the key areas of activity of the insurance company's management. Let's summarize that according to the calculations, the riskiest services are the probability of the occurrence of five cases at the same time is 42.5%. According to the Bayesian criterion, strategy A1 is also considered optimal, that is, the probability of a cyber-attack on the company UNIKA is probable, but on the condition that the events occur simultaneously. So, you need to make further calculations. Such risks need to be managed comprehensively because all their types are interconnected, their level constantly changes under the influence of a dynamic environment, new sources of risks permanently appear in the conditions of digitalization of the financial sector of the economy. Therefore, every insurance company faces the task of transforming its risk management systems.

References:

1. Granaturov V. M. Management of entrepreneurial risks: theoretical and practical issues. Odesa: MCHP "Even", 2005. 204
2. Williams C. A., Smith Jr., M. L., Young P. C. Zarządzanie ryzykiem a ubezpieczenia, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa. 2002, pp. 28.
3. Tulchynsky S. How to manage risks in conditions of increasing uncertainty. Banking business. 2008. No. 12. P. 68 - 69.
4. Hrytsenko A. Progressive management methods: building a multi-vector system of risk management of an insurance company. Securities market. 2004. No. 4. P. 40-42.
5. Omelchenko V. Building a corporate financial risk management system. Financial management in an insurance company. 2006.
6. Poida-Nosyk N.N., Bacho R.Y. Insurance entrepreneurship of the region: current state and development prospects: monograph. Uzhhorod: Art Line, 2010. 232
7. Klapkiv Yu. M. Mobile applications in the online distribution of insurance services. Scientific works: Science. journal Black national University named after Peter's Tomb. 2018. T. 302. Issue 290. C.

ФАКТОРЫ СНИЖЕНИЯ ЭНЕРГОЕМКОСТИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

Курманов Н.А.,

PhD, профессор

Евразийский национальный университет им Л.Н. Гумилева,
г. Астана, Республика Казахстан

В Казахстане по-прежнему используют в несколько раз больше энергии на единицу продукции, чем в других более развитых странах и регионах мира.

В исследовании было проанализировано 24 показателя, которые отражают влияние различных факторов на величину энергоемкости экономики Казахстана. Была использована статистическая информация Всемирного банка и компании Enerdata за период с 1990 год по 2018 год. Все показатели были объединены в три группы: показатели характеризующие экономический рост страны, развитие энергетики и состояние занятости и уровня жизни населения.

В результате проведенных расчетов было установлено, что энергоемкость ВВП Казахстана имеет очень высокую корреляционную зависимость ($>0,9$) с показателем Чистый импорт энергии. Чистый импорт энергии оценивается как потребление энергии за вычетом производимой энергии, что измеряется в нефтяном эквиваленте. Потребление энергии имеет отношение к первичной энергии до трансформации в другие виды топлива конечного использования. Отрицательное значение показателя Чистый импорт энергии указывает на то, что страна является нетто-экспортером.

Корреляционная матрица и графики рассеяния показывают, что энергоемкость экономики Казахстана имеет сильную корреляционную связь (>70) с рядом показателей, включая: Исследователи в области НИОКР, ВВП на душу населения по ППС, Экспорт товаров и услуг, Общее производство энергии. С остальными показателями энергоемкость ВВП Казахстана имеет среднюю и слабую корреляционную связь. Также корреляционная матрица и графики рассеяния показывают, что общее производство энергии в Казахстане имеет очень высокую корреляционную зависимость ($>0,99$) с показателями ВВП и ВВП на душу населения по ППС. Это свидетельствует о большой роли сектор энергетики в экономике Казахстана, и соответственно ее зависимости от цены на энергоресурсы.

Наиболее сильное влияние на величину энергоемкости ВВП Казахстана оказывают факторы, характеризующие состояние энергетического сектора страны. Они проявляются, прежде всего, через изменение Чистого импорта энергии. Казахстан является нетто-экспортером энергии. Ключевым сектором экономики Казахстана является нефтегазовый, на который напрямую приходится примерно 15% ВВП, более половины объема экспорта энергоресурсов и более 40% доходов правительства.

Вторым показателем, оказывающим влияние на величину энергоемкости ВВП Казахстана, является ВВП на душу населения. В течение 28 лет в

Казахстане отмечался рост показателя ВВП на душу населения на фоне преуспевающего сырьевого сектора и растущих мировых цен на нефть и газ. Рост подушевого дохода в Казахстане за этот период увеличивался на 90%. Таким образом, динамика показателя ВВП на душу населения имела тенденцию стабильного роста, что оказывало влияние на энергоемкость ВВП. Однако, учитывая, что величина ВВП на душу населения в Казахстане зависит от экспорта энергетических ресурсов, актуальной задачей становится разработка мер, направленных на диверсификацию национальной экономики и развития инноваций.

Таким образом, рассчитанный коэффициент эластичности показывает, что при увеличении величины Чистого импорта энергии на 1% ожидаемое снижение энергоемкости составит 0,85%. При увеличении показателя ВВП на душу населения на 1% ожидаемое снижение энергоемкости ВВП составит 0,44%.

Более детальный анализ показателя Чистого импорта энергии показал, что Казахстан является нетто-экспортером энергии. Ключевым сектором экономики Казахстана является нефтегазовый, на который напрямую приходится примерно 15% ВВП, более половины объема экспорта энергоресурсов и более 40% доходов правительства.

Результаты нашего исследования подтверждают выводы ряда авторов о влиянии роста доходов населения на изменение энергоемкости ВВП. Однако в Казахстане влияние ВВП на душу населения опосредовано экспортом энергоресурсов, что подтверждается высокой корреляционной связью между ростом ВВП, общим производством и экспортом энергии.

Для сырьевых рынков характерно неустойчивость цен, что, в свою очередь, порождает нестабильность макроэкономических показателей развития. При этом нежелательные последствия для экономики Казахстана могут возникнуть в случае как низких, так и высоких цен на нефть.

Статья подготовлена по результатам исследования по гранту № AP08052209 Комитета науки Министерства образования и науки Республики Казахстан.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Лотиш Оксана Ярославівна

доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та економічної теорії
Західноукраїнський національний університет

Жахалов Віталій

студент магістратури
Західноукраїнський національний університет

Машинобудівна галузь займає вагоме місце у структурі промислового виробництва в Україні та впливає на розвиток технологічного потенціалу і конкурентоспроможності економіки загалом. Стан розвитку машинобудування є одним із основних індикаторів, що дозволяє забезпечити сталий розвиток української економіки. Головне призначення машинобудування – це відтворення виробничих основних фондів економіки через безперервне оновлення машин і обладнання або їх компонентів. Забезпечення секторів та галузей економіки продукцією машинобудування, що має технічні параметри, які відповідають новітнім досягненням – основна функція машинобудування. Задоволення потреб економіки у підтримці та розвитку її техніко-технологічного потенціалу та формування попиту на інноваційні продукти інших галузей промисловості, а також на новації секторів науки та освіти створює передумови системної модернізації економіки. Тому дослідження проблем функціонування підприємств машинобудування дозволить визначити інструменти для відновлення та подальшого ефективного розвитку галузі.

У 2020 р. галузь машинобудування в Україні об'єднувала діяльність 6820 підприємств з виробництва машин і устаткування, приладів і апаратури. Галузь включає 27 видів економічної діяльності і, згідно з КВЕД 2010, має такі виробництва: виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; виробництво електричного устаткування; виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань; виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів. На сьогодні машинобудівні підприємства повністю охоплюють виробничі цикли створення найскладнішої техніки. Однак жорстка конкуренція, відсутність стабільних ринків збуту, значної державної підтримки та постійні трансформаційні процеси призвели до поглиблення структурних деформацій в машинобудуванні. Економічний аспект розвитку машинобудування визначається через питому вагу галузі у структурі промисловості, оцінку рівня рентабельності машинобудівних підприємств, а також обсяг інвестицій та інновацій.

Постійне зростання проблем у розвитку машинобудуванні приводить до зниження її економічного потенціалу та збільшує імовірність банкрутства

підприємств. Серед головних дестабілізуючих проблем машинобудівної галузі в Україні можна виділити [1]:

- значна технологічна відсталість виробництва, висока матеріалоємність та енергоємність;
- зменшення частки високотехнологічного виробництва, зростання кількості низькотехнологічних підприємств, незамкненість технологічного циклу виробництва;
- застаріле матеріально-технічне забезпечення та високий рівень зношення основних фондів;
- зниження кількості інноваційно активних підприємств;
- висока імпортозалежність національного ринку продукції машинобудування та зменшення обсягу виробництва товарів для експорту через втрату частини ринків;
- зниження купівельної спроможності населення та товаровиробників на внутрішньому ринку;
- нестача власних коштів та зовнішніх інвестицій;
- нестабільна фінансово-економічна та політична ситуація в країні, інфляційні процеси, підвищення цін на ресурси, зростання вартості логістики;
- руйнування та припинення діяльності підприємств, розташованих на тимчасово окупованих територіях.

Можливості розвитку машинобудівних підприємств, що спрямовані на впровадження інновацій та модернізацію виробництва не можуть реалізуватися через неналежну державну підтримку, нестачу власних коштів, високу вартість кредитних ресурсів та низький рівень інвестиційної привабливості. З урахуванням потенціалу і можливостей підприємств машинобудування щодо забезпечення їх ефективної діяльності доцільно впроваджувати заходи, спрямовані на створення умов ефективного розвитку машинобудівної галузі [2]:

- з боку держави: здійснення державної політики протекціонізму промислових підприємств, формування сприятливих умов для розвитку інноваційних проектів; поступове технічне переозброєння підприємств, створення доступних кредитних програм для промисловості, дотації та пільги для високотехнологічних виробництв;

- з боку підприємств: застосування сучасної та ефективної системи управління підприємством, оптимізація виробничих програм, складу та структури витрат (змінних і постійних) і цінових стратегій, впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, перепрофілювання виробництв для забезпечення суміжних галузей, освоєння наукоємних видів продукції.

Подолання проблем у машинобудівній галузі значною мірою можна вирішити через ефективну інвестиційну політику, а саме:

1. використання експортної моделі розвитку машинобудування, що сприяє підвищенню інноваційно-технологічної конкурентоспроможності;

2. державна підтримка ключових підприємств у підвищенні інноваційної насиченості інвестицій та рівня виробничих технологій;

3. пріоритет розвитку галузей з високою часткою експорту при виробництві (авіабудування та виробництво космічної техніки – 30%; енергетичне обладнання – 19%; виробництво добувної та будівельної техніки – 10%; верстатобудування – 10%);

4. зростання виробництва інвестиційного обладнання (до 30% вкладу у формування доданої вартості машинобудування) та продукції високотехнологічних галузей у рамках забезпечених попитом виробничих ланцюжків;

5. зростання локалізації виробництва, оскільки зростанню ефективності виробництва перешкоджає висока залежність від імпортних комплектуючих;

6. розвиток імпортозаміщення на основі включення перших стадій повного інноваційного циклу у процес виробництва продукції, що забезпечує технологічну безпеку;

7. суттєве підвищення інвестиційної активності, у тому числі, збільшення інноваційної компоненти у структурі інвестицій в основний капітал та зниження власних коштів у фінансуванні інвестицій.

Отже, машинобудування має залишатись однією із найбільш високотехнологічних галузей промисловості. Саме машинобудівній галузі належить основна роль в забезпеченні інноваційного розвитку економіки. Разом з тим, в останні роки стан розвитку машинобудівної галузі України потребує суттєвого покращення, має значні можливості до формування нових і посилення існуючих конкурентних переваг як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках, які можуть бути підґрунтям для налагодження подальшого стійкого розвитку машинобудування.

Список літератури:

1. Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю., Гуменюк В. С. Стан та перспективи розвитку машинобудівної промисловості України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020, № 2, с. 270-275.

2. Ходирєва О. Сучасний стан та проблеми розвитку машинобудівних підприємств України. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 1, с. 227-238.

3. Латишева О. В. Основні тенденції розвитку, перспективи та можливості забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 1 (47), с. 82-88.

КЛЮЧОВІ СТРАТЕГІЇ НАЙБІЛЬШИХ БНП У НАПРЯМКУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Рублевська Леся Юріївна

Студентка IV курсу

Інститут міжнародних відносин Київського
національного університету імені Т.Г.Шевченка

В умовах сьогодення все чіткіше проявляються наслідки століть жорстокої експлуатації природи та її багатств, які призвели до екологічної катастрофи. Однак значну роль в цьому відіграли також бездіяльність та халатне ставлення одних із найголовніших та найвпливовіших акторів на світовій арені - багатонаціональних підприємств. У зв'язку з цим, разом з могутністю на БНП покладається важлива місія, яка полягає у збереженні планети та створенні безпечного довкілля. На сьогоднішній день все більше БНП змінили вектори своєї діяльності та розробили й активно імплементують стратегії сталості, спрямовані на поліпшення екологічної ситуації. Тому, важливу роль відіграє розгляд екологічних ініціатив найбільших БНП, зокрема таких, як Apple, ІКЕА, McDonalds та Adidas.

Apple. Однією з ініціатив Apple є Програма утилізації (Apple Recycling Program), яку корпорація проводить з початку 1990-х років. Починаючи з 2005 року компанія почала пропонувати знижки при обміні або заміні старих пристроїв на нові. Нинішня ж Програма утилізації Apple є глобальною ініціативою, яка передбачає будівництво та експлуатацію центрів переробки відходів, адміністративних офісів та інших об'єктів для утилізації вторинної сировини та переробки вторинних матеріалів.

Крім того, у звіті Apple «Про прогрес в галузі охорони довкілля за 2021 рік» («The 2021 Apple Environmental Progress Report») наголошується, що в 2020 році компанія відремонтувала 10,4 мільйони продуктів, використовувала корпуси з 100% переробленого алюмінію та виготовила MacBook Air з дисплеєм Retina з 40% перероблених матеріалів. Apple також інтегрувала енергозберігаючі технології в деякі зі своїх продуктів. Наприклад, iPad 8-го покоління споживає на 66 % менше енергії. Компанія також колективно скоротила енергоспоживання всього свого продуктового портфеля на 70 %.

Оскільки викиди вуглекислого газу є однією з нагальних проблем, компанія створила Фонд відновлення в розмірі 200 мільйонів доларів США спільно з Conservation International і Goldman Sachs для інвестування в рішення щодо уловлювання природного вуглецю [1].

ІКЕА. Шведська корпорація також бере активну участь в екологічних ініціативах, тому вже представила свої світлодіодні лампи SOLHETTA, які, незважаючи на свій невеликий розмір, служитимуть близько 20 років, що, в свою чергу, означає меншу кількість відходів і в середньому на 35% є більш енергоефективними, ніж попередні світлодіодні лампи. Більше того, ІКЕА заявила, що збирається відмовитися від пластику при упаковці споживчих

товарів. Підтвердженням цього є той факт, що вже станом на 2021 рік частка пластмас у загальному обсязі пакувальних матеріалів, які щорічно використовуються ІКЕА, становила менше 10%. На додачу, у щорічному звіті компанії було зазначено, що 73% матеріалів, що постачаються для асортименту ІКЕА, були поновлюваними або переробленими, а 99,5% деревини, використовуваної для продукції ІКЕА, були або сертифіковані Лісовою опікунською радою (Forest Stewardship Council), або перероблені.

Компанією також запущена нова програма, яка буде вперше впроваджена в трьох найбільших країнах-покупцях: Польщі, Китаї та Індії. Досягнення 100% відновлюваної електроенергії в цих країнах дозволить скоротити викиди CO₂ на 451 000 тон щорічно, що еквівалентно приблизно 2% від загального впливу на клімат виробничо-збутового ланцюжка ІКЕА [2].

McDonalds. Як і інші корпорації, McDonalds здійснює інвестиції у відновлювані джерела енергії, що за підрахунками спеціалістів компанії у 2019 році дозволить щорічно запобігати приблизно 700 000 тон викидів вуглекислого газу в США, що рівно посадці більше 11 мільйонів дерев. У 2020 році компанією було представлено перший у своєму роді ресторан, який мав на меті створення достатньої кількості відновлюваної енергії на місці розміщення, щоб покрити 100% власних щорічних потреб в енергії.

Подібно до ІКЕА, McDonalds на 78% наблизився до своєї мети, яка полягає в постачанні всього пакувального матеріалу з поновлюваних, перероблених і сертифікованих джерел. До 2030 року компанія поставила ціль запобігти викиду в атмосферу близько 150 мільйонів тонн викидів парникових газів [3].

Adidas. Флагманом сталості вже тривалий час виступає компанія Adidas, яка в колаборації з іншими брендами прагне досягти скорочення відходів, дотримання стандартів охорони праці та техніки безпеки, вдосконалення методів виробництва та впровадження інновацій у технологію переробки матеріалів. Крім того, компанія дотримується методів економії водних ресурсів, наприклад, при сталому виробництві 100% бавовни. У галузі енергоспоживання Adidas досягла скорочення на 20% до 2020 року, що на рік раніше запланованого терміну.

Компанія активно бореться з пластиком шляхом заохочення працівників до використання багаторазових стаканчиків замість пластикових пляшок. Adidas сприяє сталому розвитку і всередині компанії, наприклад, покривши дахи будівель фотоелектричними модулями для вироблення електроенергії з сонячних променів у своїй штаб-квартирі в Німеччині, а також побудувавши бігові доріжки з переробленої продукції [4].

Таким чином, сучасний бізнес прагне здійснити свій вклад у збереження довкілля та розробляє різноманітні ініціативи для заохочення інших компаній та осіб для створення безпечного середовища. На прикладі БНП Apple, ІКЕА, McDonalds та Adidas було продемонстровано тенденції безпечних для довкілля нововведень, зокрема стратегії по скороченню споживання енергії, використанню лише тих матеріалів, які в подальшому можуть підлягати переробці, а також розумному використанню природних ресурсів.

Список літератури

1. Mathew Emmanuel Pineda. Environmental Strategy of Apple: Key Sustainability Initiatives [Електронний ресурс] / Mathew Emmanuel Pineda // Profolus. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.profolus.com/topics/environmental-strategy-of-apple-key-sustainability-initiatives/>
2. Highlights from the IKEA Sustainability Report FY21 [Електронний ресурс] // ІКЕА. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://about.ikea.com/en/sustainability/sustainability-report-highlights>
3. McDonalds. Purpose&Impact [Електронний ресурс] // McDonalds. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://corporate.mcdonalds.com/corpmcd/our-purpose-and-impact/our-planet.html>
4. Sina Port. THE ADIDAS SUSTAINABILITY STORY – LEADING THE CHANGE [Електронний ресурс] / Sina Port. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gameplan-a.com/2021/12/the-adidas-sustainability-story-leading-the-change/>

КЛІЄНТООРІЄНТОВАНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ЗАДОВОЛЕНОСТІ КЛІЄНТІВ

Рудевська Вікторія Ігорівна

д.е.н., доцент, доцент кафедри банківських технологій та консалтингу
Львівський національний університет ім. І. Франка
м. Львів

Високий рівень задоволеності клієнтів підвищує їх лояльність і створює стійкі конкурентні переваги на ринку. В сучасних умовах клієнтоорієнтована модель банку є необхідним атрибутом успішного бізнесу.

Рівень клієнтоорієнтованості в українських банках є актуальною темою для досліджень. Саме клієнтоорієнтованість є тим, на що спираються успішні бізнеси та що працює і для їхніх працівників, і для клієнтів. Проте в науковій літературі досі немає єдиного підходу до визначення рівня клієнтоорієнтованості банку. За відсутністю загальноприйнятого інструменту вимірювання клієнтоорієнтованості банків пропонуємо в цьому дослідженні проаналізувати задоволеність клієнтів банками України на основі «народного рейтингу» Міністерства фінансів України. Рейтинг формується на основі оцінок, які ставлять банкам користувачі сайту Мінфін. Кількість балів, які користувачі присвоюють фінансовим установам, відображає їх думку про рівень сервісу в банку і не має відношення до фінансових показників. Такий підхід дозволяє виділити саме клієнтський досвід у взаємодії з банками України та зробити висновки щодо рівня їх клієнтоорієнтованості.

Рейтинг дає оцінку якості обслуговування в українських банках на поточну дату та на основі аналізу приватних думок користувачів сайту Мінфін. З кожним відгуком відвідувач ставить банку оцінку від 1 до 5 балів. Чим старіший відгук, тим слабше він впливає на рейтинг. Тому банк з високою середньою оцінкою може поступитися позицією банку з хорошими свіжими відгуками.

Методика розрахунку «Народного рейтингу банку» розраховується за допомогою оціночної формули Байеса:

$$R(\text{bank}) = \frac{(\text{avgAllVotes} \cdot \text{avgAllRating}) + (\text{votes} \cdot \text{avgRating})}{\text{avgAllVotes} + \text{votes}} \quad (1)$$

де:

avgAllVotes — середнє арифметичне кількості голосів всіх банків, у яких кількість голосів > 0;

avgAllRating — середнє арифметичне оцінок всіх банків (оцінка > 0), корегувати з урахуванням фактора часу;

votes — кількості голосів даного банку;

avgRating — середня оцінка даного банку з урахуванням фактору часу[2].

Результати розрахунку за наведеною формулою представлені на рисунку 1 і представляють першу п'ятірку банків України, за вказаним рейтингом.

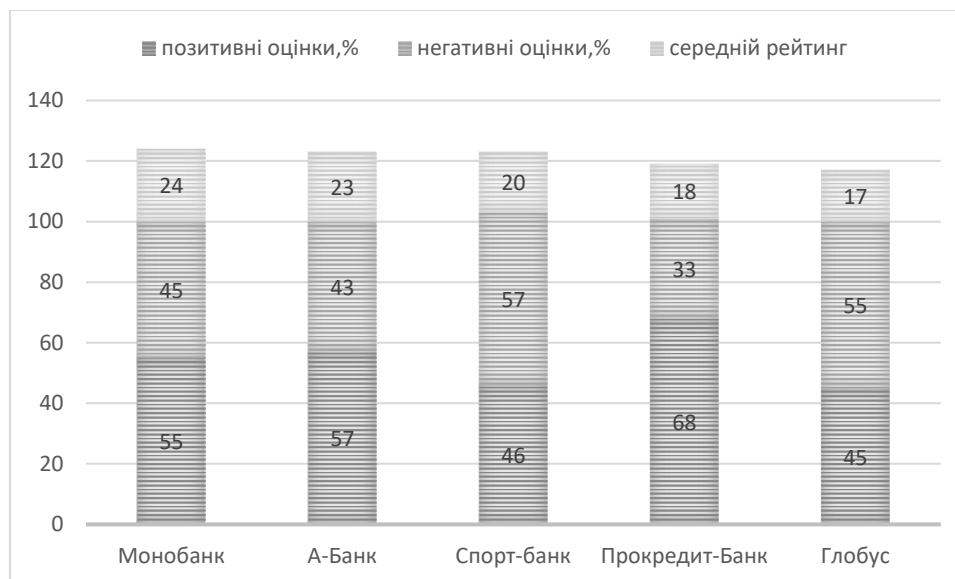

Рис. 1 Перші п'ять позицій «народного рейтингу» банків України станом на жовтень 2022 року

Джерело: складено автором на основі [1]

Лідером «народного рейтингу» зі старту проекту є проект Універсал банку Монобанк. Станом на 19 вересня 2022 року з 1319 скарг було вирішено 1019. Таким чином його рейтинг складає 24,4 (56% позитивних оцінок, 45% негативних).

Другий в рейтингу А-Банк, який вирішив 343 з 408 скарг і його рейтинг складає 23,5. Відгуки, що до сервісу становлять 52% позитивні, а 48% негативні.

Третє місце посідає Спорт-банк з рейтингом 20,5, який вирішив 128 із 172 скарг. Цей банк не є дуже відомим, але як можна зрозуміти з рейтингу, надає високий рівень сервісу своїм клієнтам.

Рейтинг таких банків як Глобус, Восток Банк, Укргазбанк та Альфа-Банк знаходиться в рамках від 17,1 до 17,5. ПриватБанк отримав найбільш з усіх кількість скарг (4079), з який вирішив усього 2402, це чуть більше половини. Ощадбанк із 2139 запитів вирішив 1389, що є кращим показником, не на багато. Що стосовно негативних відгуків, то Ощадбанк і Приватбанк мають майже однакову кількість відсотків (62% і 61%), як результат Ощадбанк займає 17 місце в рейтингу, а Приватбанк 20 місце.

Проаналізувавши рейтинги клієнтських вподобань можна дійти висновку, що важливою умовою конкурентоспроможності банків є здатність їх аналізувати і прогнозувати майбутній фінансовий результат. З цією метою необхідно передбачати поведінку клієнта в мінливих умовах (таких як війна), здійснювати моніторинг надання послуг на певному сегменті ринку, розробляти систему професійного розвитку працівників банківської сфери, забезпечувати культуру комунікації з клієнтом та запроваджувати клієнтоорієнтовані підходи до вирішення конфліктних ситуацій.

Щодо клієнтоорієнтованості банків, то за даними «Мінфіну» у серпні 2022 року банки вирішили 100 проблем клієнтів із 210. Найактивніше реагував на скарги Приватбанк, який задовольнив 40 із 64 претензій. На другому місці серед найбільш лояльних банків став Монобанк — 21 вирішена проблема з 31. До трійки лідерів також потрапив державний Ощадбанк, який успішно розглянув кожен третю скаргу клієнтів із 21. Банки, які найактивніше реагували на проблеми користувачів, покращили свої позиції у Народному рейтингу, який складається на основі довіри та задоволення клієнтів стосовно діяльності фінансової установи [1].

Якщо розглянути банки України з найбільшою кількістю користувачів – фізичних осіб, тобто Приватбанк, Ощадбанк та Монобанк, можна простежити таку картину:

– стосовно сервісу, депозитів і кредитів абсолютно всі банки мають перевищення кількості негативних оцінок над позитивними, що свідчить про поганий розвиток цих сфер. Одними з найчастіших проблем є: зняття готівки у доларах (проблема воєнного часу), низька оперативність у вирішенні проблем спричинених системними збоями;

– щодо банкоматів і відділень незадоволеними лишаються клієнти Монобанку (15% позитивних відгуків) та Ощадбанку (39% позитивних відгуків), проте Приватбанк вирізнявся доволі високою кількістю позитивних відгуків (73%). Такі оцінки спричинені наявністю в Приватбанку розгалуженої системи відділень і банкоматів, та навпаки їх відсутністю у Монобанку (використання терміналів інших банків іноді закінчується списанням коштів з рахунку, та відмовою у видачі готівки);

– що стосується цифрових рішень банку, то тут звичайно лідером є Монобанк, він єдиний має високі показники в цій сфері, оскільки він найбільш діджиталізований та постійно намагається додавати нові корисні функції.

З початку війни як звичайним користувачам, так і волонтерам стала в нагоді послуга «Банка», яку вони використовують для накопичення коштів для допомоги збройним силам України та різним волонтерським фондам. Зручність і легкість користування забезпечують швидкий збір коштів переходячи за посиланням на сторінці фонду, чи волонтера.

Найбільш клієнтоорієтованим банком, на думку споживачів банківських послуг є Монобанк. Він постійно збільшує свою клієнтську базу, покращує наявні послуги та створює нові (попередньо проводячи опитування майбутніх користувачів), та й взагалі вказує іншим банкам вектор подальшого розвитку. Цифровий банкінг для більшості користувачів є набагато зручнішим ніж класичний, тому іншим банківським установам слід розвиватись у цьому напрямку щоб відповідати потребам клієнтів.

Список літератури:

1. Рейтинг на основі відгуків про банки України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/banks/top/>

2. Методика розрахунку «Народного рейтингу» [Електронний ресурс]-режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/banks/top/methodology/>

СИСТЕМА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ В УМОВАХ ПІДПРИЄМСТВА

Слинько Ольга Юріївна

доцент кафедри економіки та менеджменту
Західнодонбаський інститут
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія
управління персоналом», Україна

Ченцова Юлія Петрівна

доцент кафедри економіки та менеджменту
Західнодонбаський інститут
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія
управління персоналом», Україна

Найважливішою задачею керівництва підприємства є процес ухвалення рішення по основних напрямках діяльності підприємства.

Виникнення ситуації ухвалення рішення, тобто ситуації, що робить рішення необхідним, пояснюється тим, що постійно виникають нові обставини, що стосуються діяльності підприємства. Саме рішення полягає тоді у визначенні подальшої політики, що приймає до уваги обставини, що змінилися. Це може означати продовження старої й початок певної нової політики підприємства.

Прикладом може служити вступ на ринок нових конкурентів, що вимагає, наприклад, нової політики в області реклами, цін й асортиментів.

Складовими частинами ситуації прийняття рішення є параметри рішення, альтернативи рішення й цільова настанова. Всі ці обов'язкові елементи повинні мати місце, щоб було можливо прийняти осмислене рішення.

Параметри рішення - це обмеження, які при знаходженні рішення, безумовно, повинні прийматися до уваги. Для підприємства вони представлені незмінними, щонайменше в короткостроковому періоді, даними. Параметри ухвалення рішення розділяють на екзогенні й ендогенні.

Як екзогенні параметри прийняття рішення виступають дані, які характеризують властивості зовнішнього підприємницького середовища, що перебувають поза сферою впливу підприємства. Ними є, наприклад, правовий і соціальний порядок, технічні знання, структура потреб населення, ціни на фактори виробництва, а також ціни і якість конкурентної продукції.

Ендогенними параметрами є дані, які характеризують безпосередньо діяльність самого підприємства, як, наприклад, виробнича потужність, ступінь механізації обладнання й кваліфікація найманих робітників. Рівень їхнього стану визначається факторами внутрішнього середовища підприємства.

По іншій класифікації параметри прийняття рішення поділяються на детерміновані й стохастичні. Детерміновані параметри ухвалення рішення мають завжди певне вираження, що, однак, може змінюватися із часом. Сюди відносяться, наприклад, податкові ставки або терміни поставок.

При стохастичних параметрах ухвалення рішення, навпроти, є тільки оціночні показники, як наприклад, об'єм реалізації або кількість браку.

Вплив параметрів прийняття рішення в підсумку позначається в їхній взаємодії з альтернативами ухвалення рішення.

Альтернативи рішень означають можливості подальшого здійснення політики підприємства, з яких можна вибирати, приймаючи рішення в умовах даної ситуації.

При входженні на ринок нових конкурентів альтернативами рішення можуть бути, наприклад, зниження цін, збільшення бюджету на рекламу, розширення асортиментів. При цьому треба прийняти до уваги, що параметри рішень скорочують кількість можливих альтернатив рішень до рівня реалізованих.

Після перевірки альтернатив рішення на сумісність із параметрами рішень залишається, як правило, ще багато інших, можливих для реалізації альтернатив. Тоді цільова настанова визначає, які із загального числа всіх реалізованих альтернатив рішення повинні бути обрані й реалізовані. При виборі альтернатив основним критерієм виступає період часу, необхідний для здійснення цільової постанови.

Якщо, наприклад, підприємець при входженні на ринок нового конкурента має за мету лише утримати певну частку цього ринку, то він, звичайно, повинен віддати перевагу менш агресивній альтернативі «збільшення рекламного бюджету» замість альтернативи «цінова боротьба».

Часто підприємці ставлять цілі, які є лише підцілями й проміжними цілями на шляху до власне мети підприємства. Так, підціллю підприємства може бути досягнення якості продукції, щоб досягти проміжну мету - завоювання більшої частки ринку. Остання, у свою чергу, забезпечує досягнення вищої мети - максимізації прибутку. Отже, і підціль, і проміжна ціль виступають засобами для досягнення головної мети.

Багато підприємств прагнуть до того ж не до однієї єдиної мети, а до взаємопов'язаним декільком цілям (наприклад, високий доход при незначному ризику й гарантованих робочих місцях). Виявлення такого взаємозв'язку можливо, якщо в процесі прийняття рішень беруть участь багато осіб (у тому числі й працівники). Особлива проблема полягає в тім, що між різними цілями можуть існувати певні взаємодії.

Ряд підприємців намагаються роз'яснити свої цілі співробітникам шляхом формулювання принципів діяльності фірми. У такого роду керівних принципах конкретизуються підприємницькі цілі в практичних напрямках діяльності. Всі співробітники повинні бути так ідентифіковані із цією системою оцінок, щоб керуватися ними у своїй повсякденній роботі. Чим більше всі працюючі розділяють цілі підприємця, тим більше його шанси на успіх у конкурентному середовищі.

Для досягнення цього очікування необхідно, щоб основні принципи підприємства не встановлювалися без участі співробітників. Крім того, необхідно постійно перевіряти, чи відповідають ці принципи часу, новим вимогам умов зовнішнього середовища, що постійно змінюються або

поставленим цілям. У протилежному випадку вони стануть перешкодою для досягнення поставлених цілей.

Список літератури:

1. Мохненко А. С. Система прийняття управлінських рішень на підприємстві в умовах економічної кризи. *Вісник економічної науки України*. 2015. № 2. С. 62-65
2. Орлів М. С. Підготовка і прийняття управлінських рішень : навч.- метод. матеріали / М. С. Орлів ; упоряд. Г. І. Бондаренко. К. : НАДУ, 2013. 40 с.
4. Фролова Л. В. Удосконалення механізму реалізації управлінських рішень на підприємстві. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2013. № 2. С. 234-243.

ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ В УКРАЇНІ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Старостенко Анна,
студентка ІІ медичного факультету

Рева Катерина,
студентка ІІ медичного факультету

Демочко Ганна,
доцент кафедри суспільних наук
Харківський національний медичний університет

Достеменно відомо, що кожна імперія, намагається захопити, підкорити або знищити усе, що знаходиться поблизу неї. Дві імперії, які утворилися наприкінці 30-х років минулого століття – Радянський Союз та Гітлерівська Німеччина – зазіхали як одна на одну, так і на сусідні держави. Деякий загальний паритет сил змушував їх домовлятися між собою, про що свідчить так званий пакт Молотова – Ріббентропа та його секретний протокол, відповідно до якого було поділено сфери впливу цих політичних тоталітарних монстрів. Спочатку Германия захопила та змусила працювати на себе усі країни Західної Європи. Паралельно з цим Радянський Союз почав фінську кампанію, яка закінчилася поразкою, а потім окупував Західні території України.

Вичекавши, коли Радянський Союз застрягне і зовсім знекровиться у боротьбі проти патріотично налаштованих український націоналістів, він порушив нікчемний пакт і вдерся на територію сучасної України, Білорусі та Росії.

Стратегія блицкригу (план «Барбаросса») передбачала геноцид до усіх народів Радянського Союзу [1,]. Зокрема, це стосувалося й українців. Захопивши Україну, німці розчленували її на окремі частини. Новоутворені адміністративні одиниці очолили генерал-губернатори. Особливу ненависть до українців виявив рейхскомісар Еріх Кох, якого називали «коричневим царем і катом України».

Після окупації України було встановлено нацистський «новий порядок», який передбачав ліквідацію суверенітету або державності завойованих країн (територій), економічне пограбування і використання всіх ресурсів в інтересах III рейху, расову дискримінацію, геноцид, антисемітизм, терор і вбивства невинних людей.

В Україні діяли каральні органи нацистів (СС, СД, гестапо), які проводили терор проти мирного населення. У січні 1942 р. німецьким командуванням був прийнятий план фізичного знищення євреїв на території всіх окупованих країн Європи. Політика нацистської Німеччини та її прибічників у переслідуванні й знищенні єврейства в 1933—1945 рр. отримала назву «Голокост» (від давньогрецького *holo-caustosis* — знищення вогнем, жертвоприношення)[2].

Нацисти застосовували жахливі засоби страти: отруєння у газових камерах, спалення у крематоріях, голодомор, цькування собаками. Створювалися концентраційні табори і гетто для євреїв. Масове знищення євреїв відбулося в Києві (Бабин Яр), Харкові (Дробицький Яр), Львові, Бердичеві, Одесі. За роки окупації в Бабиному Яру в Києві загинуло понад 220 тис, у Дробицькому Яру в Харкові — понад 60 тис, в Янівському концтаборі у Львові — понад 160 тис. українських громадян переважно єврейської національності.

Окупаційна політика мала відверто колоніальний характер. Було введено примусову трудову повинність. Щоб забезпечити більш «ефективну» експлуатацію українського села, німці зберегли колгоспи. Почалося безсоромне пограбування матеріальних і культурних цінностей України: були розграбовані сотні музеїв, бібліотек, будинків творчості. До Німеччини вивозилися продовольство, обладнання, сировина, коштовності, чорноземи, а також робоча сила. Із України на примусові роботи до Німеччини було вивезено 2,4 млн осіб.

Отже, окупаційний режим відзначався винятковою жорстокістю. Але він не забезпечив покори українського народу, а, навпаки, викликав масовий рух Опору в Україні.

Із перших днів окупації на території України розгорнулася антифашистська боротьба. Існували дві течії руху Опору – радянська і націоналістична. Обидві ставили першою метою визволення від загарбників, але подальша стратегія відрізнялась. Перша домагалася відновлення радянської влади, а національна – незалежної української держави.

Фашисти дуже швидко просувалися Україною, тому в їхньому тилу залишилися цілі підрозділи радянських військ. Саме ці підрозділи стали базою радянського партизанського руху. Значну роль в організації руху Опору відіграли радянські військово-організаційні центри: Центральний штаб партизанського руху (ЦШПР) і Український штаб партизанського руху (УШПР), створений у червні 1942 р.

У перший рік війни дії партизан і підпільників, мали неорганізований характер, бракувало підготовлених командних кадрів і фахівців, У 1941 р. партизани мали на озброєнні тільки гвинтівки, карабіни, револьвери, пляшки із запалювальною сумішшю. Вибухівки й мін було обмаль. Більшість партизанів захоплювали зброю у ворога. У з'єднанні С. Ковпака трофейна зброя складала 80 % усього озброєння. Партизани діяли активно, самовіддано, організовували диверсії, знищували окупантів, вели агітацію серед населення. Однак ефективності їхніх дій заважала позиція Й. Сталіна. Він не довіряв активним діям народних мас. ЦШПР кілька разів розформовували, а в січні 1944 р. його було повністю ліквідовано.

Найбільше піднесення партизанського руху припадає на початок 1944 р. у Вінницькій, Житомирській, Кам'янець-Подільській, Кіровоградській, Тернопільській і Чернівецькій областях. У містах і селах України діяло комуністичне й комсомольське підпілля («Молода гвардія», місто Краснодон; «Партизанська іскра», село Кримки Миколаївської області).

Представники націоналістичного руху у роки війни намагалися відновити незалежність України. Вони воювали і проти фашистів, і проти радянських військ. Політичним центром націоналістичного руху була ОУН.

До початку війни ОУН співробітничала з німцями. У німецькій армії був утворений Легіон українських націоналістів. Керівництво ОУН розраховувало на сприяння Німеччини у відновленні української державності. Проте спроба проголошення у Львові 30 червня 1941 р. самостійної української держави не була підтримана Німеччиною. Гестапо заарештувало всіх членів новоствореного уряду на чолі з Я. Стецьком, а також керівника радикального крила ОУН С. Бандеру. Проти ОУН розпочалися репресії. У відповідь керівники ОУН почала створювати партизанські загони, які в жовтні 1942 р. об'єдналися під назвою Українська повстанська армія.

УПА розраховувала лише на власні сили і підтримку місцевого населення. Мережа оунівського підпілля охопила не тільки західні, а і центральні, східні, південні райони України.

Партизанські дії УПА були спрямовані проти німців та їхніх союзників, польських військових формувань і населення, радянських партизанських загонів, а згодом і підрозділів Червоної армії. Лише у жовтні—листопаді 1943 р. УПА провела 47 боїв проти німців і 54 бої проти радянських партизанів. Кількість членів УПА за різними даними становила від 30 тис. до 100 тис. бійців [3, 364].

Із приходом Червоної армії в Західну Україну для боротьби проти радянського командування УПА створило окрему армію НКВС. Боротьба сторін продовжувалася до середини 1950-х рр. і мала надзвичайно жорстокий характер.

І партизани, і ОУН—УПА намагалися зібрати і сконцентрувати українські сили в боротьбі проти завойовників. Рух Опору став справжнім Другим фронтом німецько-радянської війни.

Визволення України почалося під час Сталінградської битви (листопад 1942 — лютий 1943 р.), яка поклала початок корінному перелому у війні на користь СРСР. Перші населені пункти України в східному Донбасі були звільнені в грудні 1942 р. Остаточне ж визволення українських земель почалося в ході Курської битви (5 липня—23 серпня 1943 р.). 23 серпня війська Степового фронту звільнили Харків. У вересні—жовтні 1943 р. розгорнулася героїчна битва за Дніпро, уздовж якого німці намагалися створити неприступну лінію стратегічної оборони («Східний вал»). Кульмінацією битви за Дніпро було визволення від окупантів Києва. Сталін, ігноруючи реальне співвідношення сил, наказав за будь-яку ціну звільнити Київ до річниці Жовтневої революції 1917 р. Ціною величезних людських втрат радянські війська 6 листопада 1943 р. звільнили місто. За визволення столиці України понад 1000 солдатів і офіцерів були удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

1944 р. радянське командування силами чотирьох Українських фронтів, які налічували понад 2,3 млн осіб, здійснило серію блискучих наступальних операцій, остаточно визволивши територію України.

Отже, битва за визволення України тривала 22 місяці. Після вигнання ворога з української землі бойові дії перемістилися на територію Центральної та

Південно-Східної Європи. Війська 1-го Українського фронту визволяли від гітлерівських загарбників польські землі, а у квітні — травні 1945 р. разом з Білоруськими фронтами провели Празьку операцію, у ході якої був завершений розгром нацистської Німеччини, штурмували Берлін. 2, 3, 4-й Українські фронти взяли участь у звільненні від нацистської окупації Румунії, Угорщини, Болгарії, Югославії, Австрії, Чехословаччини. Війська 2-го Українського фронту брали участь і в розгромі Квантунської армії Японії на Далекому Сході.

Воїни-українці зробили вагомий внесок у перемогу над нацистською Німеччиною та її союзниками. Бойовими нагородами було відзначено 2,5 млн осіб.

Українцями були маршали С. Тимошенко, Р. Малиновський, А. Єрьоменко, П. Рибалко, С. Руденко, генерали В. Герасименко, П. Жмаченко, К. Москаленко, І. Кириченко та інші. Маршали й генерали українського походження очолювали більше половини з 15 фронтів, які діяли в період боротьби з німецько-фашистськими загарбниками. На відзнаку мужності й героїзму українського народу, який захищав свою землю від поневолювачів, почесне звання «Місто-герой» було присвоєно містам Київ, Одеса, Керч і Севастополь.

Таким чином, дослідивши певну кількість історичних джерел, пам'ятаючи розповіді людей старшого покоління, які на собі зазнали жахи війни та окупації, я чітко усвідомила, що Друга Світова війна прокотилася Україною, наче вогняний коток. Заради справедливості треба визнати, що хоча більшість населення України поставилася до окупантів з ворожістю, але жителі західних областей, які відчували на собі страхіття радянської, вітали німців як визволителів. Але, щойно фашисти продемонстрували своє реальне обличчя, усі патріоти України, які мали змогу, чинили опір. Так виник Рух Опору, у якому брали участь регулярні військовослужбовці, цивільні особи, які створювали диверсійні групи та партизанські загони, що певною мірою сприяло визволенню нашої країни та інших країн Європи від нацизму.

Використана література:

1. Рамазанов Ш.Ш., Левітас Ф.Л. 22 червня 1941 року в історичних файлах зарубіжної історіографії / Ш. Рамазанов, Ф. Левітас // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки, Том 33 (72), № 2, 2022. – С. 34-40.
2. Подольський А. Пам'ять про голокост в Україні: загальний контекст та сучасний стан / А. Подольський // Наукові записки. ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса, Вип. 4, С. 195 – 206.
3. Станчук Л. Рух Опору на Волині / Станчук Л. // Волинь і волиняни у Другій світовій війні: збірник наукових праць, 2012. – С. 363-369.

СОЦИАЛЬНЫЕ МЕДИА, КАК ИНСТРУМЕНТ СОЗДАНИЯ ИМИДЖА ПОЛИТИЧЕСКИХ СУБЪЕКТОВ

Alimbekova Dana

Магистрант
Евразийского Национального
Университета им. Л. Н. Гумилева
Факультет журналистики и политологии,
PR и связи с общественностью
Казахстан, г. Астана

Социальные медиа открывают новые возможности для коммуникации и взаимодействия для политических субъектов, делая доступной политическую информацию и упрощая процесс получения обратной связи. Социальные медиа становятся одним из важнейших инструментов формирования имиджа, делая реальностью постоянный диалог с аудиторией. В то же время эффективное использование социальных сетей, выбор оптимальной модели коммуникации становятся важнейшими задачами на этом пути.

Сегодня, в век развития информационных технологий, Интернета, вопрос формирования имиджа политика во многом переносится от использования традиционных СМИ в плоскость применения возможностей социальных медиа.

По данным Interfax в мире первое место по количеству пользователей занимает Китай (600 млн. человек веб-пользователей), далее – США, Япония, Индия и Бразилия.

По данным исследования «We Are Social» и сервис SMM Hoot suite на сегодняшний день, наблюдается колоссальный уровень роста активных пользователей. Население мира составляет 7,91 млрд человек. Более 67,1% из них используют мобильные телефоны. За прошлый год этот показатель увеличился на 1,8% — пользоваться сотовой связью стали ещё 95 млн уникальных абонентов, а их общее количество к началу 2022 года достигло 5,31 млрд, говорится в отчёте. 62,5% мирового населения используют интернет — число юзеров за 2021 год увеличилось на 192 млн (4%) и составляет 4,95 млрд человек. Количество пользователей социальных сетей выросло более чем на 10% и насчитывает 4,62 млрд. — это 58,4% от общей численности населения мира.

Поскольку количество человек по всему миру, которые не используют интернет, впервые сократилось до менее чем 3 млрд., то можно говорить о начале важного этапа глобальной цифровизации, когда гаджеты из роскоши превратилась в необходимость.

Интернет и социальные сети прочно вошли в жизнь каждого современного человека настоящего времени. На сегодняшний день многие общественные дискуссии наиболее полно разворачиваются именно в сетях YouTube, Instagram, Twitter, Face book, LinkedIn, и т.д. Здесь же формируются представления об имидже политического деятеля, у пользователей появляется возможность в

режиме реального времени отслеживать эффективность усилий, направленных на его формирование, наблюдать и получать обратную связь.

Значение имиджа в политической сфере всегда было весомым фактором. В повседневной жизни любой человек может сталкиваться с ситуациями, когда его имидж или имидж других людей оказывают влияние на процесс принятия решений. Имидж формируется целенаправленно и последовательно, что обеспечивает возможность оперативной корректировки или изменения стратегии в зависимости от возникновения новых, непредвиденных обстоятельств.

Имидж — это, в первую очередь, образ. Имидж создается с определенной целью, то есть является приобретенным, искусственно сформированным. Существует несколько отличительных признаков имиджа.

Во-первых, имидж — это целенаправленно формируемый образ. Во-вторых, имидж не всегда отражает реальные характеристики человека, предприятия или структуры, т. к., в первую очередь, он показывает, каким субъект PR хочет казаться в представлении целевых групп общественности. В-третьих, сформированный имидж может быть достаточно быстро утрачен вследствие множества факторов, как объективных, так и субъективных. В-четвёртых, в связи с тем, что имидж формируется в сознании целевых групп общественности, он является субъективным и может восприниматься каждой группой по-разному. И, в-пятых, факторы формирования имиджа полностью находятся под контролем субъекта, его формирующего.

Формирование политического имиджа субъекта в социальных медиа во многом формируется за счёт усилий самого субъекта PR, а также при участии независимых и не подконтрольных источников. Среди факторов формирования положительного имиджа в интернете мы можем выделить следующее: присутствие субъекта в социальных медиа, генерация положительного и уникального контента, наличие обратной связи, налаживание двухстороннего диалога, знание своих целевых аудиторий (социальных групп), предпочтений, политических взглядов, подписчиков, вовлеченности аккаунтов, а также восприятия уже сложившегося имиджа субъекта.

Чем могут быть полезны социальные медиа для формирования политического имиджа?

Во-первых, социальные сети зарекомендовали себя в качестве эффективного инструмента для повышения уровня узнаваемости субъекта PR. Во-вторых, с их помощью повышается уровень лояльности среди определённых групп целевой аудитории. Появляются возможности для формирования вокруг субъекта значительного лояльного и заинтересованного комьюнити, которое будет транслировать своё позитивное либо наоборот не позитивное отношение не только в социальных сетях, но и в реальной жизни. В-третьих, социальные медиа предоставляют широкие возможности для управления формированием имиджа и получения обратной связи в режиме реального времени. Благодаря социальным сетям и специализированным сервисам становится возможен оперативный мониторинг и анализ как негативных, так и позитивных

упоминаний политического субъекта, их обработка, отслеживание пути и времени распространения, коррекция, что также положительно сказывается на имидже политического субъекта.

На сегодняшний день, нередко СМИ ссылаются на личные аккаунты политических субъектов, размещая те или иные новости. Но публичность не всем дается просто. С кем-то из политических деятелей работают политтехнологи, выстраивая нужный медиа курс, кто-то старается вести страницы самостоятельно, кто-то отдает это на откуп пресс-секретарям и помощникам, у кого – то данную работу делает PR специалист. В любом случае в нынешней реальности, социальные сети — это часть имиджа управленца или политического субъекта, которая за счет своей масштабности является качественным инструментом его продвижения.

Таким образом, социальные медиа открывают принципиально новые возможности для коммуникации и взаимодействия всех политических субъектов, делая доступной политическую информацию и упрощая процесс получения обратной связи. В этом плане социальные медиа становятся одним из важнейших инструментов формирования имиджа, делая реальностью постоянный диалог с аудиторией. В то же время эффективное использование социальных сетей, выбор оптимальной модели коммуникации становятся важнейшими задачами на этом пути.

Список литературы

1. Источник Фатыхова Д.Р. Имидж женщины – политического лидера: региональный аспект // Известия высших учебных заведений.
2. Источник Попова Н.В. Маркетинг транспортных услуг: учеб. пособ. Харьков, 2002.
3. Источник Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. М.: Русский язык, 2000
4. Источник <https://www.interfax.ru> (информационно-новостной портал)
5. Источник Куценко М.А., Коваль Л.В. Анализ имиджа политического лидера на примере Дональда Трампа.
6. Источник Балугев Д.Г. Политическая роль социальных медиа как поле научного исследования // Образовательные технологии и общество
7. Источник <https://www.sostav.ru> (информационно-новостной портал)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Благодир Ангеліна Адамівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності
ННП, Національний університет водного господарства та
природокористування, м. Рівне, Україна

Благодир Віталій Сергійович

кандидат юридичних наук, адвокат, м.Івано-Франківськ

Благодир Сергій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності
ННП, Національний університет водного господарства та
природокористування, м. Рівне, Україна

В жовтні 2017 року до Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України), Законом «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», були внесені зміни, що стосуються закриття кримінального провадження [1]. Зокрема, частину 1 статті 284 КПК України доповнено пунктом 10, яким встановлено, що кримінальне провадження закривається в разі, якщо після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 цього Кодексу, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи [2].

Питання строків досудового розслідування регламентоване КПК України.

Частиною 1 статті 113 КПК України передбачено, що процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії.

Статтею 115 КПК України встановлено, що строки обчислюються годинами, днями і місяцями. Строки можуть визначатися вказівкою на подію (ч.1). При обчисленні строків місяцями строк закінчується у відповідне число останнього місяця. Якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на той місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця (ч.4).

Згідно з п.4 ч.3 ст.219 КПК України досудове розслідування повинно бути закінчене протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

У підготовчому судовому засіданні, відповідно до п.2 ч.3 ст.314 КПК України, суд має право закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4-8, 10 частини першої або частиною другою статті 284 цього Кодексу.

Згідно висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, який сформований у постанові Верховного Суду від 15.09.2021 кінцевим моментом строку досудового розслідування є його закінчення, яке, як етап кримінального провадження, законодавець пов'язує у часі зі зверненням з обвинувальним актом до суду (його фактичним направленням). А тому в межах строку досудового розслідування обвинувальний акт має бути не лише складено, затверджено та вручено, а й безпосередньо направлено на адресу суду.

Перевірка судом першої інстанції у підготовчому провадженні дотримання прокурором вимог, передбачених статтями 291, 293 КПК, а також виконання ним приписів статті 219 КПК в частині направлення обвинувального акта у строки досудового розслідування є передумовою набуття підозрюваним у вчиненні злочинів, які не є тяжкими чи особливо тяжкими проти життя та здоров'я особи, процесуального статусу обвинуваченого стосовно якого, відповідно до частини 1 статті 337 КПК, має здійснюватися судовий розгляд.

Направлення прокурором обвинувального акта після закінчення досудового розслідування до суду поза межами строків досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, які не є тяжкими чи особливо тяжкими проти життя та здоров'я, виключає набуття особою процесуального статусу обвинуваченого (підсудного), а, отже, унеможлиблює розгляд в суді кримінального провадження по суті та тягне за собою закриття кримінального провадження на підставі пункту 10 частини 1 статті 284 КПК.

З огляду на положення пункту 1 частини 2 статті 412 КПК, яка передбачає у будь-якому разі скасування судового рішення, якщо за наявності підстав для закриття судом провадження у кримінальній справі його не було закрито, статті 415 КПК, яка визначає підстави для призначення нового розгляду в суді першої інстанції, статті 417 КПК, яка уповноважує суд апеляційної інстанції закрити кримінальне провадження у разі встановлення усіх без виключення підстав, передбачених статтею 284 КПК, статті 440 КПК, яка надає такі ж повноваження суду касаційної інстанції, у разі встановлення обставини, передбаченої пунктом 10 частини 1 статті 284 КПК, суд апеляційної чи касаційної інстанцій зобов'язаний скасувати судові рішення нижчих інстанцій і закрити кримінальне провадження [3].

Статтею 116 КПК України передбачено, що процесуальні дії мають виконуватися у встановлені цим Кодексом строки. Строк не вважається пропущеним, якщо скаргу або інший документ здано до закінчення строку на пошту або передано особі, уповноваженій їх прийняти, а для осіб, які тримаються під вартою або перебувають у лікувально-профілактичному закладі охорони

здоров'я чи закладі з надання психіатричної допомоги, спеціальній навчально-виховній установі, - якщо скаргу або інший документ подано службовій особі відповідної установи до закінчення строку. Строк досудового розслідування, що закінчився, поновленню не підлягає.

У зв'язку із зазначеним надзвичайно важливим є питання правильного встановлення моменту направлення і надходження кримінального провадження до суду.

Нормативно-правовим актом, яким передбачено порядок реєстрації та обліку документів в органах прокуратури, в тому числі і матеріалів кримінальних проваджень, є Тимчасова інструкція з діловодства в органах прокуратури [4]. Згідно з цією інструкцією пересилка (доставляння) матеріалів кримінальних проваджень здійснюється лише фельд'єгерським зв'язком або кур'єром (уповноваженим працівником прокуратури) (п.5.4.4). У разі доставки матеріалів кримінальних проваджень кур'єром забороняється передача їх із рук у руки без відповідної реєстрації і обліку в службі діловодства (п.5.4.5) .

Іншим важливим документом є Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України затверджена Наказ Державної судової адміністрації України 20.08.2019 №814 [5]. Зокрема в розділі 2 цієї Інструкції передбачено, що реєстрації підлягають вхідні, вихідні та внутрішні документи (довідки, доповідні записки, заяви, протоколи засідань зборів суддів, тощо). Реєстрація в АСДС здійснюється відповідно до вимог Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30, із змінами (далі - Положення про АСДС). Кожен документ реєструється в суді лише один раз: вхідні - у день надходження або не пізніше наступного робочого дня, якщо документ надійшов у неробочий час, створювані - у день підписання або затвердження. У разі неможливості з об'єктивних причин (кінець робочого дня, тощо) здійснити реєстрацію вхідної кореспонденції в день її надходження така кореспонденція реєструється в автоматизованій системі в термін, визначений у розпорядженні керівника апарату суду, із зазначенням причин встановлення такого терміну (п. 2). За зверненням особи, яка подала документ до суду, на першій сторінці наданої нею копії працівник апарату суду, який прийняв документ, проставляє під текстом (а в разі відсутності такої можливості - на іншому вільному місці) штамп суду із зазначенням дати (у разі необхідності - часу) отримання документа, своєї посади, прізвища та підпису і повертає копію особі (п.3). Відповідальний працівник суду у день надходження кореспонденції перевіряє цілісність конверта (пакета), відповідність адресування, із дотриманням правил безпеки розкриває конверт (пакет), перевіряє відповідність вкладень опису (наявність додатків до документа) (п.4). При надходженні до суду судової справи (матеріалів кримінального провадження) перевіряється наявність додатків, зазначених у супровідному листі суду, здійснюється огляд стану справи (наявність томів, повнота підшивання матеріалів справи, наявність опису, відповідність змісту опису фактичній наявності документів, належність оформлення і засвідчення підписами опису справи) (п.7).

Таким чином для правильного встановлення часу направлення та поступлення кримінального провадження до суду, під час судового засідання суд повинен дослідити документи в яких фіксується рух кримінального провадження в органах прокуратури та в суді першої інстанції.

В першу чергу це стосується витягів з реєстру досудових розслідувань, матеріали реєстрації і обліку кримінального провадження в службі діловодства прокуратури, звіту про автоматичний розподіл кримінального провадження в суді першої інстанції та протоколу розподілу справи між суддями.

Зазначені документи відповідності до вимог ст. 22 КПК України можуть бути надані сторонами у справі, або за клопотанням сторін витребувані судом у володільця інформації.

Література:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. Закон України від 03 жовтня 2017 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19/sp:max50:nav7:font2#n212> (дата звернення: 17.10.2022).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 березня 2012 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n389> (дата звернення: 17.10.2022).

3. Постанова Верховного Суду від 15 вересня 2021 у кримінальній справі №711/3111/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99687323> (дата звернення: 14.10.2022).

4. Тимчасова інструкція з діловодства в органах прокуратури затверджена Наказом Генеральної прокуратури України 12.02.2019 № 27 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0027900-19#Text>(дата звернення: 17.10.2022).

5. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України затверджена Наказ Державної судової адміністрації України 20.08.2019 №814 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (дата звернення: 17.10.2022).

ПРИНЦИП СВОБОДИ ДОГОВОРУ

Коваленко Інна Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного та публічного права
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація: Теми, пов'язані зі свободою договору, як і раніше актуальні, і для цього є серйозні причини. Наступні відносини слід згадати як загальні або визначають природу свободи договору: свобода договору і її важливість як регулятора/принципу регулювання відносин; взаємозв'язок між свободою укладення договорів та іншими принципами цивільного права; межі застосування принципу свободи договору; охоплення концепції свободи договору з трьох різних точок зору (як угода / текст / правові відносини); свобода укладання контрактів на етапах укладення, виконання та розірвання; Свобода укладення договорів в регулюючих відносинах і відносинах безпеки (розуміння відповідальності за порушення).

Ключові слова: Свобода договору, цивільно-правове регулювання, договір, ЦК України, законодавча влада.

Послідовність методу і принципу (свобода договору) в цивільному праві міститься в статті 1 Цивільного кодексу України, яка визначає цивільні відносини як засновані на юридичній рівності, свободи волі і незалежності власності їх учасників. Це визначає можливість для сторін зосередити свої зусилля на узгодженні умов контракту, тому вони будуть діяти так само, як містяться в ньому «батьки» дійових осіб. Держава зберігає важливе місце в системі правового регулювання, оскільки воно має пропонувати і створювати публічно-правові механізми, що забезпечують ефективність цього принципу. Хоча принцип свободи договору призначений виключно для приватного сектора, його систематичне положення в ньому не може бути досягнуто без впливу механізмів публічного права. Отже, роль держави повинна повністю змінитися: від моделі планування та економічних відносин, в якій контракти не грають основної ролі у взаєминах сторін, до моделі вільного вступу суб'єктів у договірні відносини, можливого лише при контролі над безпекою. У першому випадку це стосується загальних інструкцій, які мінімізують свободу договору, в другому - виконання максимального проникнення свободи договору в середу продажу нерухомості. Перш за все, це запобігання монопольних процесів, а в разі природних монополістів - контроль.

Це саме те, що широко обговорюється в зв'язку зі свободою укладення контрактів, а також публічним мандатом і стимулом для укладення контракту. відповідно до прав підписки і суттєвими договірними умовами, які сторони повинні узгодити під загрозою оголошення договору неукладеним; про юридичне визначення групи суб'єктів, які можуть бути стороною договору; про обмеження, що накладаються монополією на ринкопродуктів і послуг.

Найважливішим при складанні умов договору та узгодження правил, якими керуються фізичні особи протягом певного періоду часу, є свободасторін.

Важливою моделлю такого підпорядкування, що залежить від способу правового регулювання і відомої в цивільному праві, є перш за все диспозитивний характер, властивий його правилами. Найбільш повно і послідовно українське законодавство проводить вектор між методом диспозитивності та принципом свободи договору в статті 6 Цивільного кодексу України, яка містить три рівні, на яких кожен з цих принципів має свою частку. Перший є найбільш універсальним: сторони мають право укласти угоду, не передбачене цивільним законодавством, але відповідне їхнім спільним принципам. На цьому рівні законодавчий орган допускає навіть звичайну модель взаємовідносин між договором і законом, яка дає сторонам право укладати договори, які підпадають під дію цього Кодексу та інших цивільних актів і не регульовані вами. Він закріплює це право відразу і надає великого значення можливості укладення договорів, що не врегульовані законом.

Звідси творче значення волі сторін на цьому рівні - вони утворюють закінчений регулятор своїх відносин. Другий рівень - середній універсальності: сторони мають право укласти договір, передбачений актами цивільного права. відносини, які не регулюються цими діями. Тим самим встановлюється підхід до формування правового джерела для сторін на остаточній основі - вони можуть доповнювати відповідне законодавство.

Третій рівень також можна було б розглядати як максимально універсальний, якби можливість сторін відхилитися від положень цивільного права і регулювати свої відносини на власний розсуд обмежувалася введенням заборони, а також на трьох рівнях. По-перше, сторони не повинні відхилитися від положень цивільних актів, якщо вони прямо вказують на це; по-друге, якщо обов'язок сторін з положень актів цивільного права випливає з їх змісту; по-третє, якщо це випливає з характеру взаємовідносин сторін.

Висновок. Без рівності всіх власників не може бути свободи укладення договорів; безсвободи підприємництва - значна частина цивільного обороту, для якої характерно висновок численних договорів; без втручання держави в особистесферу людини, що безпосередньо впливає на формування його волі - створення простору, в якому можна вільно висловлювати свою волю, проявляти ініціативу і налагоджувати відносини з оточуючими. І, звичайно ж, «три в одному» - чесність, розумність і справедливість як основні принципи всіх дій суб'єктів.

Список літератури:

1. Шейгман Х. Договірна відповідальність і добровільні зобов'язання. Оксфордський журнал юридичних досліджень. 2000. Т. 20. № 2. С. 205-220. (Цит. За: Погрібний С.О. Механізм і принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України. Київ: Прав. Едність, 2009. С. 114).

1.2. Цвайгерт Х., Кетц Х. Введення в порівняльне правознавство в сфері звичайного права. 2000. Т. 2. 512 с.

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ АБО ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН

Лопасєва Олена Миколаївна,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Ретроспективний аналіз тенденцій розвитку кримінального права (законодавства) доводять той факт, що зміни, яких зазнає законодавство, обумовлені насамперед або ж необхідністю поширення, або ж, навпаки, обмеження сфери кримінально-правового регулювання. Це здійснюється різними засобами, серед яких найтипівішим є визначення нових предметів злочину, суспільно небезпечних дій, що становлять ознаки об'єктивної сторони складу злочину. Не виключенням є і напрями реформування кримінального законодавства щодо обігу вогнепальної зброї та бойових припасів до неї.

Спочатку маємо висловити деякі міркування щодо співвідношення ст. 263 та ст. 263-1 КК щодо використання та роз'яснення терміну «незаконне» та різної редакції цих норм в цій частині. За часів дії попереднього кримінального законодавства лише у 1974 році законодавець уточнив сутність поняття «незаконне», додавши в ч. 1 ст. 222 КК до переліку заборонених дій словосполучення без відповідного дозволу. У ст. 263 КК (редакції 2001 р.) вже використовується поняття «незаконне поведження», яке розглядається як такі незаконні дії, які здійснюються без передбаченого законом дозволу [1, с. 102].

Особливістю редакції ст. 263-1 КК є те, що законодавець використовує категорію незаконне як у назві, так і в змісті частини першої, але без роз'яснення сутності цього терміну. На перший погляд використання слова «незаконне» в змісті основного складу злочину є достатнім, оскільки передбачає настання відповідальності за вчинення всіх тих дій, які поза межами закону (в широкому розумінні). Проте стосовно дій, які безпосередньо визначені у цій статті (виготовлення, переробка, ремонт), особливого значення набуває не лише факт наявності (відсутності) дозволу на вчинення зазначених дій, але й те, як й операції здійснюються: чи в межах визначеного по рядку, умов, чи відповідно до стандартів. Адже не виключено те, що фізична (юридична особа) має дозвіл на виготовлення (переробку, ремонт), проте не дотримується порядку здійснення цих операцій. На наш погляд, враховуючі особливість та специфіку таких дій (Інколи рівень їх небезпечності значно вищий), той факт, що нормативно-правове регулювання в цій сфері надалі буде все більше набувати конкретності та поглибленого змісту, слід також конкретизувати та роз'яснити термін незаконне межах змісту ч. 1 ст. 263-1 КК, визначивши його в такій редакції без відповідного дозволу та поза встановленим порядком.

У разі набуття чинності Законом України «Про цивільну зброю і боєприпаси» актуальність цього питання підвищиться, оскільки досить значна увага в даному Проекті Закону приділяється виокремленню певного різновиду заборони щодо цивільного обігу зброї, пов'язаної із набуттям особливих характеристик та

властивостей як зброєю, так і бойовими припасами під час їх виготовлення та перероблення, як на спеціальне замовлення, так і для власних потреб [2].

Проте результати дослідження даної проблеми свідчать на користь вирішення протиріч, які існують сьогодні між положеннями ст. ст. 263 та 263-1 КК, у більш радикальний спосіб - шляхом видокремлення спеціальної норми, яка б містила перелік усіх незаконних дій стосовно вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв. На користь такого вирішення свідчать декілька моментів:

- структурованість норм мала б більш чітко відтворити диференціацію відповідальності за дії, які становлять різний ступінь небезпечності, шляхом видокремлення основного, кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу, а отже, дозволила б адекватніше співвіднести тяжкість злочину та розмір санкції;
- збут визначено лише у ст. 263 КК, що доводить необхідність у разі збуту виготовленої (переробленої) зброї кваліфікувати дії за двома статтями ст. 263 та ст. 263-1 КК; за спеціальний інститут звільнення від кримінальної відповідальності, передбачений лише у ст. 263 КК, має стосуватись за певних умов і осіб, які вчинили дії, передбачені ст. 263-1 КК;
- виключення щодо мисливської та спортивної зброї мають стосуватись усіх дій, які охоплюються поняттям незаконного обігу, а отже, може міститися у загальній Примітці.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України (станом на 14.03.2013 р.). Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2013. 180 с
2. Про цивільну зброю і боєприпаси: проект закону України від 10.12.2014 р. № 2351-VIII. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ДІАГНОСТИКА: СУТНІСТЬ ТА ВАГОМІСТЬ ЗНАЧЕННЯ

Юздепська Вікторія Анатоліївна,
здобувач групи ПБК-19-9
ННІ права
Державного податкового Університету

Лазебний Анатолій Миколайович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового Університету

Діагностика може бути визначена як процес пізнання, в основі якого лежить визначення події (явища, факту) за його результатами. Будучи одним з методів в складній системі судового доказування, діагностика повністю узгоджується з його загальними принципами встановлення істини. Ефективна діяльність щодо криміналістичної діагностики правоохоронних органів може попередити низку проблем, які виникають в наш час. Роль правильного підходу тих чи інших процесів зростає все більше, в ті моменти, коли в Україні чинять безліч кримінальних правопорушень.

Дослідженням криміналістичного забезпечення діяльності органів правопорядку та перспективних напрямків їх удосконалення займалися такі вчені як: Л. І. Аркуша, В. Д. Берназ, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, В. Г. Лукашевич, Н. В. Павлюк, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, Ю. М. Черноус, В. М. Шевчук, В. Ю. Шепітько та інші.

Як відомо, структуру процесу криміналістичної діагностики в загальному вигляді представляють так: визначення мети, попереднє вивчення об'єктів, аналіз діагностичних ознак, порівняння за аналогією, оцінка та коригування отриманих результатів, формулювання висновків [1, с. 94].

Поняття «діагностика» спочатку пов'язувалося лише з медициною і розглядалося як розділ клінічної медицини і самостійне вчення про методи і принципи розпізнавання хвороб і постановки діагнозу. У філософії діагностика завжди розглядалася як особливий вид пізнавальної діяльності людини на основі використання такого методу, як розпізнавання. Постійний розвиток науки і техніки, інтеграція наукових знань, методів і наукових понять призвели до того, що діагностика не тільки набула статусу загально-методичного поняття, але і стала одним з провідних напрямів досліджень в природних і технічних науках з урахуванням специфіки кожного з них.

Особливу роль у кримінальному судочинстві (зокрема, у кримінально-процесуальному доказуванні) відіграють фактичні дані, отримані з відео-, звукозаписів. Це зумовлено тим, що для фактичних даних, які містяться на фізичних носіях, з огляду на можливість їх сприйняття та перевірки після завершення певного часу, характерна певна міра достовірності; часто їх можна використовувати в доказуванні, не розкриваючи при цьому джерел і методів їх

отримання. Результати криміналістичних відео-, звукозаписів цілком можна використовувати під час розслідування лише за умови належного процесуально-криміналістичного їх оформлення. Процесуальний аспект регламентовано кримінально-процесуальним законом, а правила технічного оформлення – вироблено практикою [2, с. 65].

Все різноманіття діагностичних завдань криміналістичного пізнання можна пов'язати з виявленням, вивченням, розпізнаванням таких моментів: 1) властивостей і станів матеріальних об'єктів та осіб, що вчинили кримінальне правопорушення; властивостей і умов формування чинників обстановки події злочину (просторових, тимчасових, ситуаційних); 2) механізму виникнення і протікання окремих етапів, процесів злочину та їх взаємодії. Розпізнаються при цьому властивості і стани осіб, які мають суто криміналістичне діагностичне значення. Зокрема, за слідами дії суб'єктів на місці вчинення злочину діагностується стать, вік, загальнопрофесійні уміння й навички, злочинний досвід, уміння поводитися зі зброєю, вибуховими речовинами та ін.

У криміналістичній діагностиці, як в одному з напрямів криміналістичного пізнання, для вирішення зазначених завдань використовується цілий комплекс методів (порівняння, аналогія, моделювання, експеримент, екстраполяція). Безсумнівно, дуже важливо аби правоохоронних органах при здійсненні своїх повноважень їх дотримувались і ефективно застосовували.

Криміналістична діагностика тісно пов'язана з криміналістичною ідентифікацією та встановленням групової належності. Ці напрями в пізнавальному криміналістичному процесі здійснюються за допомогою комплексу методів, деколи вони переплітаються, один передує іншому і навпаки. Також багато спільного в їх теоретичних основах, зокрема в системі класифікації досліджуваних об'єктів [3, с. 332].

Отже, узагальнивши все вище зазначене, можна сказати, що криміналістична діагностика являє собою вивчення виявлених слідів злочину з метою визначення їх ознак, властивостей і стану. Саме в такий спосіб одержується важлива інформація про обставини правопорушних дій. Зокрема, визначаються особливості об'єкта, яким було залишено слід і який підлягає розшуку.

Список використаних джерел:

1. Брендель О. І. Експертиза відео-, звукозапису: сучасні можливості діагностики. The XI International Science Conference «Theoretical approaches of Fundamental Sciences. Theory, Practice and prospects», April 26 – 28, 2021, Geneva, Switzerland. С.93-96.

2. Черноус Ю.М. Методологічні засади криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. Філософські та методологічні проблеми права : наук. журн. / [редкол. : В. В. Черней (голова) та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. № 1 (13). С. 63-76.

3. Панченко К. В. Окремі аспекти використання методу діагностики в роботі слідчого. Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та з добувачів-учасників 74-ї звітної конференції Одеського національного університету у імені І. І. Мечникова. (Одеса, 25–27 квітня 2018 р.). – Одеса: Фенікс, 2018. С. 330-334.

МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Горобінська Ірина Владиславівна

к.е.н., старший викладач кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

Головатий Вадим Володимирович

студент 5 курсу спеціальності «Фінанси,
банківська справа та страхування»
Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

Фондовий ринок є невід'ємним та важливим елементом фінансової системи ринкової економіки. На цьому ринку надзвичайно важлива роль належить фінансовим інструментам, де можна виокремити цінні папери, і серед них – акції, облигації, інвестиційні сертифікати, ощадні (депозитні) сертифікати, векселі. Рівень розвитку фондового ринку залежить від діяльності на ньому фінансових посередників, серед яких банки, інститути спільного інвестування, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди.[1]

Сьогодні в Україні спостерігається ситуація, коли населення та більшість суб'єктів господарської діяльності не мають достатньо коштів для здійснення операцій на фондовому ринку. Український фондовий ринок є спекулятивним, та незважаючи на привабливість для іноземних інвесторів, є недосконалим та зарегульованим в законодавчо-правовому полі, що в свою чергу зменшує надходження інвестицій та коштів в країну.[2]

На сьогоднішній день потрібно створити дієвий механізм розвитку фондового ринку в Україні (рис. 1) для того, щоб розвиватися з кожним днем і розширювати сферу інвестиційних можливостей.

Таким чином основними напрямками покращення функціонування фондового ринку України є:

- 1) забезпечення функціонування ефективного ринку цінних паперів;
- 2) систематичне проведення роз'яснювальної роботи серед населення про переваги вкладання заощаджень до фондового ринку та забезпечення позитивного ставлення до його діяльності;
- 3) вдосконалення механізму набуття права власності на цінні папери;
- 4) перехід вітчизняних підприємств до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ);
- 5) зміна форми приватизації державних підприємств шляхом IPO (або інших інструментів організованої біржі) для найбільш максимального залученої суми виручених коштів;
- 6) подальший розвиток технологій інтернет-трейдингу;
- 7) взаємна інтеграція фондових бірж;
- 8) розробка регіональних та загальнодержавної програм розвитку та підтримки фондових бірж із урахуванням особливостей економіки України.[3]

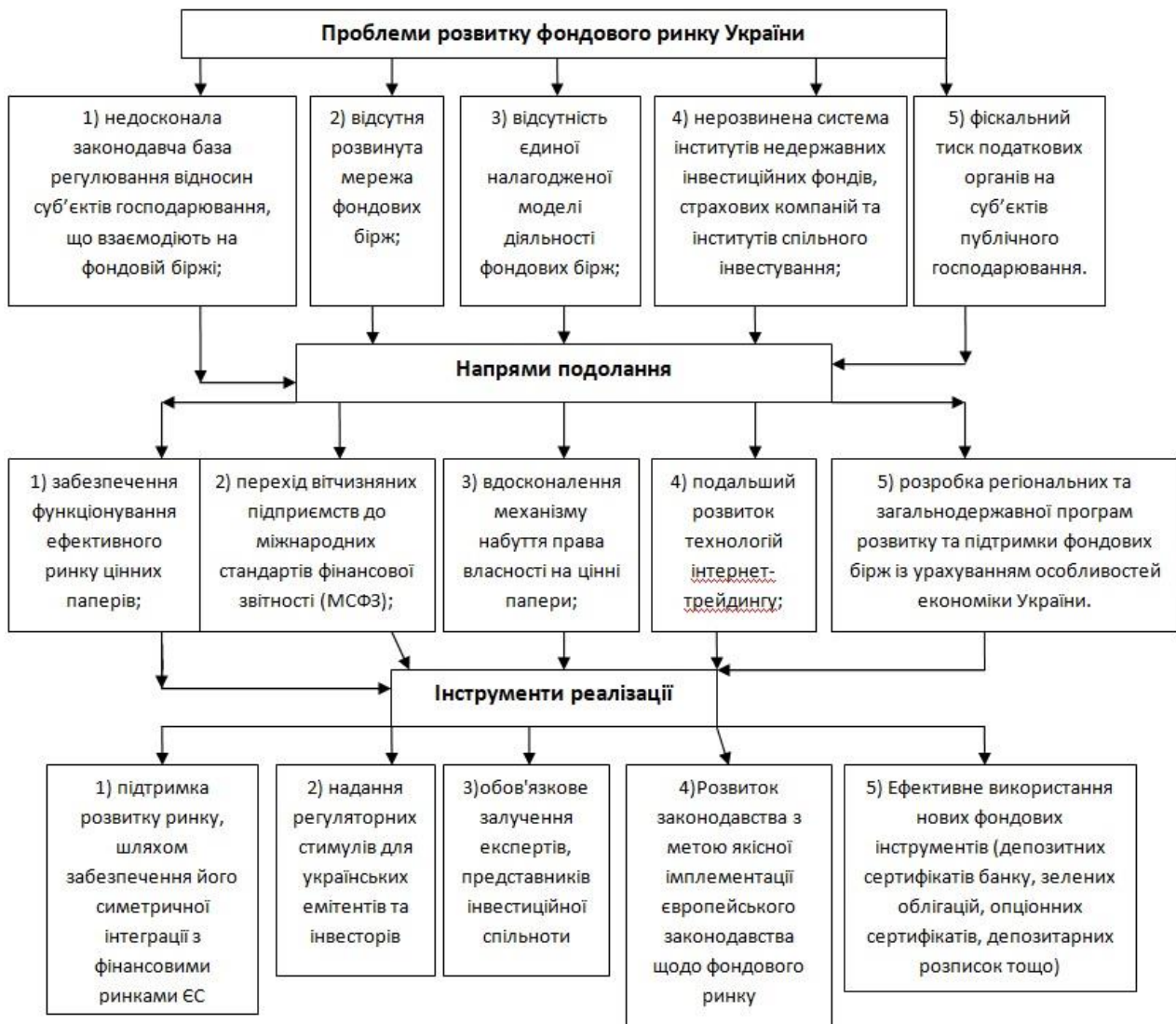

Рисунок 1. Механізм розвитку фондового ринку України

Впровадження цих дій створить умови для активного залучення на фондовий ринок коштів населення, суб'єктів господарювання як всередині країни, так і за її межами.

З метою забезпечення подальшого реформування та розвитку фінансового сектору України регуляторами було розроблено та затверджено Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року.[4]

Стратегія містить п'ять стратегічних напрямів: фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, розвиток фінансових ринків та інноваційний розвиток. Кожен напрям містить стратегічні цілі та індикатори їх виконання. Зокрема, Стратегією 2025 передбачені такі заходи щодо розвитку ринків капіталу[5]:

- впровадження нових та розвитку наявних фінансових інструментів, а також механізмів сек'юритизації фінансових та інших активів, як умов для подальшого розвитку фінансового сектору та забезпечення надходження інвестицій в економіку країни;

- забезпечення здійснення державного регулювання фондового ринку на належному рівні у відповідності до міжнародних стандартів, зокрема, вимог європейських актів та стандартів Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), що включає необхідність підвищення інституційної та фінансової незалежності регулятора українського фондового ринку;
- реформування інфраструктури ринків капіталу, зокрема проведення модернізації, консолідації і розвитку біржової, розрахункової та клірингової інфраструктури організованих товарних ринків та ринків капіталу, забезпечення удосконалення інституту посередників фінансового сектору та рейтингових агентств у відповідності до європейських вимог;
- удосконалення корпоративного управління.

Отже, для вирішення проблемних питань і стимулювання подальшого розвитку вітчизняного фондового ринку потрібно: збільшення капіталізації, ліквідності та прозорості фондового ринку; удосконалення ринкової інфраструктури та забезпечення її надійного і ефективного функціонування; удосконалення механізмів державного регулювання, нагляду на фондовому ринку та захисту прав інвесторів; стимулювання подальшого розвитку фондового ринку України.

Список літератури

1. Блага Н. В. Інформаційна прозорість фондового ринку України. *Фінансовий ринок*. 2014. № 3. – С. 90-95.
2. Фінансовий ринок: *навч. посібник* за заг. ред. Д.І. Деми [Д. І. Дема, І. В. Абрамова, Л. В. Недільська] – Житомир: ЖНАЕУ, 2017. – 448 с.
3. Поліщук Є. А. Особливості розвитку світового фінансового ринку на сучасному етапі. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. – С. 25–31.
4. Фондова біржа ПФТС: Офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pfts.ua/uk/stock-exchange-pfts/>
5. Ринок цінних паперів. Європейський вибір: нові можливості та зростання: річний звіт НКЦПФР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nssmc.gov.ua>

BIOETHICAL PRICIPLES OF MEDICAL CARE: INFORMED CONSENT TO TREATMENT

Baieva Olena,
DSc, Full Professor
PHEE «Kyiv Medical University»

Zelentsova Svitlana,
PhD, Associate Professor
PHEE «Kyiv Medical University»

Kovalenko Olha,
PhD, Associate Professor
PHEE «Kyiv Medical University»

Historically, the patient's consent to treatment was considered a necessary condition for every medical care. In the absence of such consent, the doctor's actions were considered illegal and amounted to a criminal or civil delict, i.e. "insult by action", violence (battery) [1].

The ethical and legal significance of the patient's consent to medical care is recognized by the fact that it acts as a tool for protecting the human right to self-determination, which is recognized as one of the basic human rights.

For the first time, the principle of informed consent was set forth in the Cardozo Code in 1914. It stated: every adult and healthy person has the right to determine what will be done with a body; a surgeon who performs an operation without the patient's consent commits a crime for which he\she must be held accountable.

In Great Britain, a patient's consent to treatment (referring to a hospital, voluntary hospitalization in a specialized department, etc.) can be accepted for the patient's consent to medical intervention. However, in serious clinical cases, written consent to medical intervention is preferred. In medical institutions of the state health care service, the patient signs a standard form called "Consent to surgery". The form states: "... I hereby consent to the operation... the nature and purpose of which was explained to me by the doctor... I agree to such subsequent and alternative actions as will be recognized as necessary in the course of the operation..., general, local or any another type of anesthesia... I was not given guarantees that the operation would be performed by a specific doctor..."

The English form "Consent to surgery" has a number of shortcomings from an ethical point of view. It is somewhat formalized, because in order to give consent to medical intervention, it is necessary to have sufficient information about the disease and methods of its treatment. In addition, the information must be understandable and considered by the patient [2-3].

In the 1950s and 1960s, the doctrine of "informed consent" was formed in the United States of America. The doctrine is based on ethical and legal concepts aimed at establishing a balance between ethical values and the legal status of the patient when he\she goes to court.

The doctrine of informed consent determines that the treatment of a competent patient cannot take place without his\her informed, voluntary consent and assumes that a competent patient can refuse medical intervention. The information provided by a doctor should create an adequate idea for a patient about: nature and purpose of medical care; risk associated with treatment; possible alternative methods of treatment. Special attention is paid to the risk category of medical intervention, which has 4 main aspects: character; seriousness; probability of risk materialization; the suddenness of its materialization.

The form for obtaining the patient's consent for medical care in the USA is qualitatively different from a similar document in the UK. For example, the form adopted in the state of Washington is a document in which it is stated that a doctor can give information and advice, a patient, together with a doctor, must participate in decision-making. The form contains several points, for each of which a patient must express own consent: regarding an operation or a course of treatment with the name of a specific doctor; consent to medical care or procedures, the need for which may arise during the surgical care; consent to anesthesia; consent to blood transfusion; additional (special) conditions.

In the form, a patient must confirm the fact that he\she knows that every operation does not exclude risks that can lead to death and disability [4].

There are 4 recognized exceptions to informed consent requirements in US law that allow for treatment without the patient's consent.

1. Exception in case of crisis - allows treatment if a patient would suffer serious harm to own health, if the treatment did not start immediately or before consent for medical intervention could be obtained.
2. Exception in case of refusal - allows patients to refuse the right to choose the method of treatment and transfer this right to another person (family members, lawyer or doctor).
3. Exception to the therapeutic privilege - allows treatment without the patient's consent, when obtaining it would cause serious, irreversible and immediate harm to a patient.
4. Exception due to the patient's incompetence - allows treatment without the patient's consent, if the latter is recognized as incompetent. In this case, the consent of a person who has the right to make decisions for an incompetent patient is required [5].

The basic bioethical principles regarding the patient's rights were proclaimed in the "Declaration of the Patient's Rights" at the 34th World Medical Assembly in 1981 (Lisbon, Portugal). In particular, the Declaration states: "The patient has the right, having received adequate information, to agree to treatment or to refuse it." [1].

The principle of the patient's right to make a decision regarding own treatment arose in connection with the revision of the basic concept in the relationship between a doctor and a patient. In the past, the main task of medicine was to make every effort to prolong human life, cure disease, relieve pain and suffering of a patient.

Today, in all countries with a developed health care system, the main task of medicine is to help the patient's well-being. Patient's well-being is a broader concept than restoring health. Even the prognosis of a disease with different treatment methods does not yet determine which method is best for a particular patient. Each person has own values in life. And only they can determine what is best for each person. For example, a patient is faced with the choice of a surgical operation to amputate a part of body, as a radical method of treatment. An alternative is radiation therapy. A physically active person may prefer radiation or chemotherapeutic methods of treatment, or even refuse treatment altogether. A woman may prefer the increased risk of stillbirth to a caesarean section. That is, two components must be present in the choice of treatment method: objective medical components; subjective preference of a patient.

General international human rights principles state that everyone has the right to: respect for personal life, when it comes to information about the health of this person; get acquainted with any collected information about her health; not to receive information about your health or to restrict such information.

According to international law, in emergency situations (natural disasters, accidents, etc.), when consent to medical intervention cannot be obtained (unconscious state or a child who has not reached the age in which he\she has the right to informed consent), an intervention that is medically necessary to improve the victim's health.

Parth Shah, Imani Thornton, Danielle Turrin and John E. Hipskind indicate that obtaining informed consent in medicine is process that should include: describing the proposed intervention, emphasizing the patient's role in decision-making, discussing alternatives to the proposed intervention, discussing the risks of the proposed intervention and eliciting the patient's preference. Discussion of all risks is paramount to informed consent in this context. Most consent includes general risks, risks specific to the procedure, risks of no treatment and alternatives to treatment. Additionally, many consent forms express that there are no guarantees that the proposed procedure will provide a cure to the problem being addressed. Patient safety is a major focus in health care, and effective informed consent is considered a patient safety issue. The Joint Commission recently addressed the challenges to ensuring effective informed consent. The emphasis of a patient signature as an indication of understanding is being called into question. The process of informed consent is shifting to focus more on communication and less on signatures. Studies of informed consent have found that there are many barriers to obtaining effective informed consent. One major barrier is that some consent forms contain language that is at too high a reading level for many patients. Use of visual and digital communication tools is being encouraged to address some the

inefficiencies in the process of obtaining consent. Patients should be actively engaged as a way to enhance communication and ensure patient safety and understanding [6].

The doctrine of informed consent dictates the fact that treatment of a competent patient cannot be carried out without the patient's informed and voluntary consent. A competent patient can refuse any treatment.

The need for a patient competence to give informed consent stems from the following factors: the patient must have the ability to participate in the decision-making process regarding methods of diagnosis, treatment or prevention; a patient must have the ability to judge the course of treatment; the patient must be able to guarantee that he has the necessary information.

Only a competent patient can guarantee that his\her decision about the method of diagnosis or treatment was voluntary, that is, it was not the result of coercion, pressure, excessive influence or manipulation by a third party or a doctor. Such a decision should correspond to the personal values of a patient, and not to other persons, even when they are members of his\her family.

Thus, the main factor of informed consent is the criterion of patient competence. The general international principles of modern bioethics interpret several categories of patients who have different rights in obtaining information and making decisions regarding the application of medical intervention methods to them: competent patients (adults); incompetent patients (small children; patients in a comatose state; patients who were recognized as incapacitated in accordance with the procedure established by law); partially competent patients: persons with limited ability to make a decision regarding medical intervention due to: diseases or taking medicines; patients aged 15 to 18 years; persons recognized by the court as having limited legal capacity.

The question of who should make a decision in choosing a method of medical care for an incompetent patient is the most relevant for both medical ethics and judicial practice. The theoretical foundations of bioethics state that in such cases consent to medical care should be given by family members of an incompetent patient. Such a thesis is due to the following provisions: the family knows the patient's life values and wishes better than others; family members are more interested than others in ensuring that the treatment provides the patient's main interests; the family is a social unit of society and therefore should have a certain autonomy in taking care of its members [7-8].

On the other hand, international judicial practice often encounters cases of conflicts between members of the same family or family members and the patient. Moreover, the patient may be separated from other family members, live for a considerable time in another city or even in another country. Therefore, in such a situation, it is necessary to find another person who can represent a patient in choosing a method of treatment. Such a person may be a treating physician, attorney, or other trusted person who must adhere to formal directives left by the patient at a time when he or she was competent to decide what medical intervention he or she would like to have under the current circumstances. In international

practice, the most famous are the so-called declarations of will, drawn up in the style of an ordinary will. In such a document, a patient can specify that no efforts should be made to revive him after a heart attack if he is dependent on a ventilator after treatment. Of course, in such a document it is impossible to foresee all the situations in which the patient may later fall.

In several US states, there is a practice whereby a patient has the right to appoint a proxy who has the right to make decisions about methods of diagnosis and treatment for him if he becomes incompetent. In the same document, along with the appointment of a proxy, a patient can give instructions that should guide the proxy in making a decision about the methods of medical care.

The legislation of Ukraine does not provide for situations regarding the expression of prior wishes about the methods of treatment during the stay of a citizen in a state in which it is impossible to express his\her will [5].

Thus, informed consent should be defined as a collaborative process that allows patients and health care providers to make decisions together when there is more than one reasonable alternative, taking into account the patient's unique preferences and priorities and the best available scientific evidence.

References:

1. World Medical Association. Declaration on the rights of the patient. https://www.med.or.jp/dl-med/wma/lisbon_e.pdf
2. Jerjes W., Mahil J., Upile T. English law for the surgeon I: consent, capacity and competence. *Head Neck Oncol.* 2011.V. 17; 3:41.
3. Sokol DK. Update on the UK law on consent. *The BMJ* 2015 V.16:350
4. Bazzano L. A., Durant J., Brantley P. R. A Modern History of Informed Consent and the Role of Key Information// *Ochsner Journal* 2021, 21 (1): 81-85
5. Baieva O.V. Management in the field of health care: Education. manual. - K.: Center of educational literature, 2008. - 640 p.
6. Parth Shah; Imani Thornton; Danielle Turrin; John E. Hipskind *Informed Consent* Island (FL): StatPearls Publishing; 2022 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK430827/>
7. Perrenoud B, Velonaki VS, Bodenmann P, Ramelet AS. The effectiveness of health literacy interventions on the informed consent process of health care users: a systematic review protocol// *JBIC Database System Rev Implement* 2015;13(10):82-94.
8. Appelbaum Paul S. Assessment of Patients' Competence to Consent to Treatment// *Engl. J. Med.* 2007;357:1834-40

СУЧАСНІ МАРКЕРИ КОАГУЛОПАТІЇ ПРИ ЗАГАЛЬНІЙ ТЕПЛОВІЙ ТРАВМІ

Кравець Ольга Вікторівна,
зав. кафедрою, професор, доктор медичних наук,
Дніпровський державний медичний університет

Єхалов Василь Віталійович,
доцент, кандидат медичних наук,
Дніпровський державний медичний університет

Багунина Ольга Олександрівна,
асистент,
Дніпровський державний медичний університет

У зв'язку з глобальним потеплінням в усьому світі гіпертермічні ураження зайняли одне з провідних місць серед десяти основних причин смертності внаслідок стихійних лих [1]. Під час значної спеки у серпні 2003 року в Парижі у більшості постраждалих з тепловим ударом (ТУ) розвинулася тромбоцитопенія та подовження протромбінового часу, ці зміни були більш виражені у загиблих [2]. У відповідь на перегрівання у паломників під час ходи до Мекки спостерігалось зниження рівнів антитромбіну в плазмі, протеїнів С та S [3,4,5]. Хоча у 2022 році внаслідок аномальної спеки в Європі та США загинуло щонайменше 2000 людей, проте, порушення зсідання крові при загальній тепловій травмі у нашій країні досі практично не вивчалися.

На основах результатів досліджень зарубіжних авторів та власного клінічного досвіду автори спромоглися висвітлити основні закономірності патології системи зсідання крові при загальній ненавмисній тепловій травмі.

Внаслідок дегідратації при ТУ виникає гіповолемія з підвищеною в'язкістю крові та тенденцією до тромбоутворення [6]. Коагулопатія є патофізіологічним процесом, який активується в результаті запальної реакції організму і вважається важливою складовою захисту організму від гіпертермії та негативних змін ендотелію судин [7].

При тепловому ударі за фізичного навантаження гемові білки, тобто міоглобін і вільний гем, що вивільняються до кровообігу з рабдоміоцитів, ушкоджують судинну мережу. Механізм токсичності гема чітко не з'ясований, але передбачається участь в ньому перекисного окислення ліпідів, що спричиняє мітохондріальне ушкодження ендотеліальних клітин. Описаний шлях може пояснити пошкодження ендотелію, яке спостерігається при тепловому ударі з фізичним навантаженням. Відомо, що утворення мікротромбів характеризується як гем-індукована активація системи згортання. Гем, отриманий з міоглобіну, активує тромбоцити та стимулює вивільнення позаклітинних пасток з

макрофагів, що призводить до мікротромбозів в експериментальній моделі рабдоміолізу [3,8].

Ендотеліопатія відіграє вирішальну роль у розвитку ТУ. Індуковане запалення пошкодження ендотелію призводить до розщеплення тромбомодуліну та втрати пов'язаного з антитромбіном глікокаліксу, при цьому зниження рівня білка спостерігається в експериментальній моделі теплового удару без фізичного навантаження [4,5].

У таких умовах активовані нейтрофіли вивільняють позаклітинні пастки, що складаються з прокоагулянтної ДНК й гістонів та утворюють імуотромби з агрегованими тромбоцитами [9].

Пошкоджена ендотеліальна клітина перетворює свій звичайний антитромботичний стан на протилежний та сприяє внутрішньосудинному згортанню. При ТУ без фізичного навантаження патологоанатомічне дослідження виявляє каспазозалежний апоптоз ендотеліальних клітин. Пошкодження ендотелію характеризується збільшенням кількості циркулюючих ендотеліальних клітин та підвищенням фактора фон Віллебранда. При ТУ без фізичного навантаження підвищується сироватковий синдекан-1 (один з основних компонентів ендотеліального глікокаліксу). Поряд із пошкодженням ендотелію доведено збільшення рівня циркулюючих молекул міжклітинної адгезії-1 (ICAM-1), ендотеліну та фактора фон Віллебранда. Оскільки ендотеліальна клітина є не просто бар'єром, що відокремлює кров від паренхіматозних клітин, а являє собою життєво важливий інтерфейс, що регулює оксигенацію, транспортування, проникність і тромбоутворення [3].

Хоча фібринолітична тимчасова фаза також спостерігається при ТУ, вона пригнічується продукцією інгібітора активації плазміногену 1 типу (РАІ-1). При тепловому ударі виявляється підвищений рівень РАІ-1, а фібринолітичний стан зміщується у гіпофібринолітичний за мірою прогресування захворювання.

Прокоагулянтна реакція є частиною захисту організму від різних ушкоджень та вважається поширеним явищем. ДВЗ-синдром зазвичай визначається як «коагулопатія споживання», але початкова концепція ДВЗ-синдрому - це «системна активація зсідання крові» потенційно з ушкодженням ендотелію. Порушення антикоагулянтної функції характеризується низькими рівнями антитромбіну та протеїну С, а їхнє зменшення корелює із тяжкістю захворювання. Ці природні антикоагулянти споживаються у відповідь на активацію коагуляції, пригнічення продукції та екстравазацію за рахунок підвищеної мембранної проникності [4,5]. При тепловому ударі системне запалення та термічне пошкодження ендотелію судин призводить до коагулофібринолітичної активації, включаючи вивільнення тканинного активатору плазміногену (t-РА). Його надмірне вивільнення відразу ж після теплового впливу (за відсутності супутнього підвищення РАІ-1) спричиняє гіперфібриноліз, який згодом пригнічується поступовим підвищенням РАІ-1, що відіграє важливу роль у регуляції фібринолізу. Ця антифібринолітична речовина спричиняє швидкодійчу інактивацію плазміногену тканинного типу (t-РА), що вивільняється шляхом утворення стехіометричного комплексу 1:1 (комплекс

тканинного активатора плазміногену-інгібітора активатора плазміногену (РАІС). За нормальних умов РАІ-1 в циркулюючій крові існує лише в невеликій кількості (<40 нг/мл) і секретується ендотеліальними клітинами у відповідь на запальні реакції. Однак, експресія РАІ-1 відбувається після негайного вивільнення t-РА, спричиняючи дисбаланс цих двох молекул. Ця різниця в часі між відповідями t-РА та РАІ-1 може призвести до гіперфібринолізу.

На ранній стадії ТУ гіперфібриноліз без супутнього збільшення РАІ-1, виявляється у разі виникнення схильності до кровотеч. РАІ-1 являє собою загальну концентрацію активного антигену РАІ-1 та комплексу тканинного активатора-інгібітора плазміногену (tРАІС). На ранній стадії перебігу ТУ цілком ймовірно, що рівень антигену РАІ-1 може залишатися низьким (можливо, через його уповільнену експресію). Крім того, низький рівень антигену РАІ-1 може утворювати лише мінімальну кількість tРАІС, незважаючи на підвищене вивільнення t-РА, що призводить до зменшення рівня РАІ-1. Ці гіперфібринолітичні стани можуть провокувати гіперпродукцію плазміну, що призводить до посиленого фібринолітичного ДВЗ-синдрому. Навпаки, у пізній фазі ТУ РАІ-1 поступово збільшується настільки, що інактивує підвищений t-РА, після чого фібринолітична активація пригнічується [3,10].

ДВЗ-синдром можна поділити на гіперфібринолітичний, гіпофібринолітичний та збалансований тип. При гіпофібринолітичному ДВЗ-синдромі часто розвиваються тромботичні ускладнення через надмірну продукцію інгібітора активатора плазміногену 1 (РАІ-1), імовірно індуковану пошкодженням ендотелію, що є природною реакцією на початкове вивільнення ендотеліальними клітинами тканинного активатора плазміногену [3,11,12].

Порушення згортання крові, що спричинені зниженням рівня протеїну С, S та антитромбіну III, а також змінами в ендотелії судин, можуть прогресувати до дисемінованого внутрішньосудинного зсідання [6,13].

Використовуючи традиційні доступні лабораторні тести діагностувати ТУ-індуковану коагулопатію досить складно. Дійсно, підвищується частковий тромбoplastиновий час, протромбіновий час, рівень фібриногену, кількість тромбоцитів, а специфічні факторні тести відображають лише окремі ланки коагуляційного каскаду [7]. Реакцію коагуляції можна виявити на ранній стадії ТУ до пошкодження тканин, що передбачає потенційну терапевтичну стратегію для діагностики, лікування та прогнозування перебігу ТУ [14].

Хоча біомаркери коагуляції та запалення є багатообіцяючими, оскільки вони важливі у патогенезі, температурні зміни впливають на коагуляційні тести. Тяжка гіпертермія може посилювати ферментативну активність факторів зсідання крові, потенційно відбиваючи ступінь тяжкості загальної теплової травми [3].

Обмеженням для біомаркерів теплового удару є відсутність оптимального порогу та системи оцінки для визначення його тяжкості без фізичного навантаження з використанням маркерів коагуляції та запалення.

Зсуви у профілі популяції клітин крові можуть відкрити шлях для побудови унікального «відбитка пальця» факторів крові, що вказують на тепловий удар та ступінь його тяжкості [2].

Навіть якщо загальні маркери згортання суттєво не змінюються, ТУ можна діагностувати за підвищеними рівнями чутливих біомаркерів згортання крові (D-димер, комплекс тромбін-антитромбін та розчинний тромбомодулін) [2,3]. У моделі гіпертермії на приматах підтверджується збільшення протромбінового часу, активованого часткового тромбoplastинового часу, рівнів D-димеру та прозапального цитокіну ІЛ-6 у плазмі на тлі зниження тромбоцитів. При цьому жодної кореляції між цитокінами, хемокінами та температурою тіла виявлено не було. Рівні D-димерів та розчинного тромбомодуліну були підвищені при більш важкому тепловому ударі, а в таких випадках найбільш високий рівень маркерів органного ураження рівня D-димери знижувався, що свідчить про потенційний фібринолізореzистентний тромбоз [2].

Певне значення мають тести на коагуляцію. У клінічних дослідженнях повідомлялося про підвищення циркулюючих маркерів ушкодження ендотелію, таких як ангіотензинперетворюючий фермент, розчинний тромбомодулін та фактор фон Віллебранда [3,4,5].

Центральна температура, шкала коми Глазго, рН, рівень лактату, кількість тромбоцитів, протромбіновий час, рівень фібриногену, тропоніну I, аспаратамінотрансферази, загального білірубіну та креатиніну можуть прислужити корисними маркерами для прогнозування [15].

Кровотеча та коагулопатія є поширеними у пацієнтів із тепловою травмою, у 28 % випадків - зі значним дисемінованим внутрішньосудинним згортанням крові. ДВЗ є важливим прогностичним фактором смертності у пацієнтів із ТУ [7].

При тепловому ударі при фізичному навантаженні D-димер, цитокіни та міоглобін можуть бути предикторами органної дисфункції [3,5]. Пацієнти з гіпокоагуляцією мали вищу частоту важкого ТУ, довше перебували у відділенні інтенсивної терапії та взагалі в стаціонарі, мали вищий показник можливості розвитку синдрому поліорганної недостатності (СПОН), ніж при нормо- або у групі зі СПОН. Подовження АЧТЧ вважається фактором ризику тяжкого перебігу ТУ [7].

При патологоанатомічному розтині спостерігаються ознаки крововиливу, некрозу та мікротромбози у кількох органах, що підтверджує діагноз ДВЗ-синдрому та СПОН [6].

Список літератури

1. Morch S.S., Andersen J.D.H., Bestle M.H. Heat Stroke: A Medical Emergency Appearing in New Regions. Case Reports in Critical Care, 2017. n.a. 6219236. <https://doi.org/10.1155/2017/6219236>
2. Coagulopathy signature precedes and predicts severity of end-organ heat stroke pathology in a mouse model/ Proctor E.A., Dineen S.M., Van Nostrand S.C. et al. Journal of Thrombosis and Haemostasis, 2020. v. 18. P. 1900-1910. <https://doi.org/10.1111/jth.14875>

3. Heatstroke-induced coagulopathy: Biomarkers, mechanistic insights, and patient management. Review/Iba T., Connors J.M., Levi M., Levy J.H. *Clinical Medicine*, 2022. v. 44. n.a.101276. P.1-9. <https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2022.101276>
4. Therapeutic strategies in patients with coagulopathy and disseminated intravascular coagulation: awareness of the phase-dependent characteristics/Iba T., Warkentin T.E., Connors J.M., Levy J.H. *Minerva Medica*, 2021. <https://doi.org/10.23736/S0026-4806.21.07469-3>.
5. Recent advances in the research and management of sepsis-associated DIC/ Iba T., Connors J.M., Nagaoka I., Levy J.H. *International Journal of Hematology*, 2021. v. 113. P. 24–33. [10.1007/s12185-020-03053-y](https://doi.org/10.1007/s12185-020-03053-y)
6. Hashim I.A. Clinical biochemistry of hyperthermia/*Annals of Clinical Biochemistry*, 2010. V. 47. № 6. P. 516–523. DOI: 10.1258/acb.2010.010186
7. Sonoclot Signature Analysis: A New Point-of-Care Testing Method for Defining Heat Stroke-Induced Coagulopathy/ Min J., Wan P., Liu G. et al. *International Journal of General Medicine*, 2021. v. 14. P. 6925–6933 <https://www.dovepress.com/> on 29-Sep-2022
8. Hopp M.T., Imhof D. Linking labile heme with thrombosis. *Journal of Clinical Medicine*, 2021. v. 10. P. 427. <https://doi.org/10.3390/jcm10030427>
9. Circulating markers of neutrophil extracellular traps are of prognostic value in patients with COVID-19/ Ng H., Havervall S., Rosell A. et al. *Arteriosclerosis, Thrombosis, and Vascular Biology*, 2021. v. 41. P. 988–994. doi: 10.1161/ATVBAHA.120.315267
10. Successful treatment for disseminated intravascular coagulation (DIC) corresponding to phenotype changes in a heat stroke patient/ Matsumoto H., Takeba J., Umakoshi K. et al. *Journal of Intensive Care*, 2019. V. 7. № 2. P. 2-5. <https://doi.org/10.1186/s40560-019-0359-3>
11. Патолофізіологія зігрівання при холодовій травмі/ Кравець О.В., Станін Д.М., Єхалов В.В., Пилипенко О.В. Science, innovations and education: problems and prospects. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference (June 1-3, 2022). CPN Publishing Group. Tokyo, Japan. 2022. P. 136-145.
12. European resuscitation council guidelines 2021: cardiac arrest in special circumstances/ Lott C., Truhlář A., Alfonzo A. et al. *Resuscitation*, 2021. v. 161. P. 152–219. <https://doi.org/10.1016/j.resuscitation.2021.02.011>
13. Sonkar S.K., Soni D., Sonkar G.K. Heat stroke presented with disseminated intravascular coagulation and bilateral intracerebral bleed. *Case Reports*, 2012. v. 2012. bcr2012007027. <http://dx.doi.org/10.1136/bcr-2012-007027>
14. Recombinant human soluble thrombomodulin in severe sepsis: a systematic review and meta-analysis/ Yamakawa K., Aihara M., Ogura H. et al. *Journal of Thrombosis and Haemostasis*, 2015. v.13. P. 508–519. DOI: 10.1111/jth.12841
15. Establishment and effectiveness evaluation of a scoring system for exertional heat stroke by retrospective analysis/ Yang M.M., Wang L., Zhang Y. et al. *Military Medical Research*, 2020. v.7. n.a. 40. P.1-14. <https://doi.org/10.1186/s40779-020-00269-1>

ПРИЧИНИ НЕЗАДОВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДІ НА ТЕРАПІЮ ІНГІБІТОРАМИ ТИРОЗИНКІНАЗИ ПРИ ХРОНІЧНІЙ МІСЛОЇДНІЙ ЛЕЙКЕМІЇ

Майкут-Забродська Іванна Михайлівна

аспірантка кафедри гематології і трансфузіології

Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика,
Київ, Україна

Вступ. Проблема резистентності до патогенетичної терапії інгібіторами тирозинкінази (ІТК) у пацієнтів із хронічною мієлоїдною лейкемією (ХМЛ) є надзвичайно актуальною. Це пов'язано з тим, що ІТК безпосередньо впливають на зниження експресії транскрипту гена BCR-ABL, що сприяє у пацієнтів із ХМЛ досягненню великої молекулярної відповіді (ВМВ)/повної молекулярної відповіді (ПМВ). Частина пацієнтів, незважаючи на очікувану ефективність, незадовільно відповідають на терапію, хоч дія препарату спрямована саме на подолання аномальної тирозинкінази, з підвищеною активністю якої пов'язують розвиток захворювання та виникнення рецидиву. Провідними фахівцями усього світу проводяться дослідження присвячені визначенню механізмів первинної та вторинної резистентності до препаратів таргетної дії [1,5,8,27].

Мета роботи – аналітичний огляд даних літератури стосовно лікування ХМЛ препаратами ІТК та висвітлити можливі причини незадовільної відповіді на терапію при їх призначенні.

Матеріали і методи. Проведено пошук у сучасних електронних і друкованих джерелах інформації, пошукових наукових базах із використанням методів аналізу та узагальнення.

Результати та їх обговорення. Однією із причин стійкості до терапії ІТК вважають мутацію гена BCR-ABL, що супроводжується неможливістю здійснення повноцінних міжмолекулярних взаємодій іматинібу та ABL-кінази та, як наслідок, до втрати чутливості клітин, які експресують мутантні гени BCR-ABL, до препарату. Наразі описано близько 100 видів мутацій BCR-ABL тирозинкінази. Пацієнти, які резистентні до терапії іматинібом з мутаціями в фосфатному домені тирозинкінази, мають найбільш несприятливий прогноз. Серед них найбільше значення має мутація T315I [18,22]. Клітини, які експресують цей вид мутації абсолютно резистентні до іматинібу та ІТК другого покоління. Взагалі необхідно зазначити, що науковці розподіляють механізми розвитку стійкості до ІТК на так звані «BCR-ABL-залежні» та такі, що виникають внаслідок інших причин [5,7,16,29]. Найбільш вивченими є механізми, котрі асоціюються з даним химерним геном. До механізмів резистентності, що обумовлені змінами стану BCR-ABL-тирозинкінази, відносять ампліфікацію, підвищену експресію та мутації самого гену. Дуплікація та ампліфікація гена BCR-ABL виявляються цитогенетично у вигляді дуплікації Ph-хромосоми чи молекулярно-генетично (FISH-аналіз) у вигляді ампліфікації

гена та його мутації [5]. Ампліфікація гена BCR-ABL як одного з клінічно значимих механізмів резистентності до іматинібу у пацієнтів із ХМЛ є загально визнаною. Однак роботи з дослідження ампліфікації проводилися в основному *in vitro*. Опис таких змін *in vivo* методом FISH одними з перших показали M.E. Gorre et al. у трьох з дев'яти пацієнтів, резистентних до іматинібу [12]. За даними A. Hochhaus множинні копії гена BCR-ABL виявлено у двох із семи пацієнтів із ХМЛ з первинною резистентністю та не виявлені ні у одного з 25 пацієнтів на фоні рецидиву [17]. У дослідженні Куцева С.І. та співавт., до якого увійшли 100 рефрактерних до іматинібу пацієнтів, ампліфікація гена виявлена у 18 % випадків. Оцінюючи вплив таких змін BCR-ABL-тирозинкінази на досягнення цитогенетичної відповіді при терапії іматинібом, було показано, що у деяких резистентних пацієнтів з додатковими копіями гену зберігається можливість досягнення повної цитогенетичної відповіді (ПЦВ). Слід відмітити, що хоча аномалії гена BCR-ABL (мутації та ампліфікація) є важливим механізмом розвитку резистентності до терапії іматинібом у пацієнтів із ХМЛ, проте виявляються вони не дуже часто. Ампліфікацію гена BCR-ABL встановлено в 36,3% випадків (первинна резистентність – 36,8%; вторинна резистентність – 35,1%) [6].

Хоча до теперішнього часу описано багато «точкових» мутацій кіназного домену гена BCR-ABL та їх кількість продовжує збільшуватися, клінічне значення кожної з них в індивідуальному прогнозі ефективності терапії іматинібом та іншими ІТК може різнитися. Branford S. та співавт., та, особливо, Nicolini F. та співавт. показали зниження виживаності без прогресії тільки у тих пацієнтів, котрі мали мутацію T315I або різні мутації в ділянці гена, що кодує P-петлю кіназного домену ABL-тирозинкінази [15,24]. Застосування тесту *in vitro* для визначення IC50 дозволило охарактеризувати чутливість різних мутантних форм ABL-тирозинкінази до іматинібу та інших ІТК. Так, наприклад, такі мутації, як Q252H, V299L, M351T, L384M в тестах *in vitro* призводять лише до незначного зниження чутливості тирозинкінази до іматинібу та, очевидно, відіграють певну роль у розвитку клінічної резистентності, але тільки у поєднанні з іншими механізмами [10]. Напроти, мутації G250E, E255K/V, T315I та деякі інші можуть викликати високий рівень резистентності до іматинібу. Відмінності в чутливості ABL-кінази до різних ІТК (іматинібу, нілотинібу, дазатинібу, босутинібу) в залежності від виду мутації гена BCR-ABL можуть бути використані для вибору другої лінії терапії у резистентних до іматинібу пацієнтів [2].

Аналіз клінічної значимості виникнення мутацій показує, що ризик їх розвитку вищий у пацієнтів у пізній хронічній фазі порівняно з ранньою хронічною фазою та дуже високий у фазах акселерації та бластного кризу. Мутаційний статус визначається тільки у випадку резистентності до попередньої терапії або при втраті відповіді, коли вирішується питання про призначення наступної лінії терапії.

Морданов С.В. у своїй роботі показав, що мутації гена BCR-ABL виявлено лише у 40,4 % випадків резистентності (первинна резистентність – 33,8 %;

вторинна резистентність – 52,8 %). Куцев С.І. та співавт. у результаті проведення власних досліджень виявили, що мутації гена BCR-ABL, які у відповідності загальноприйнятим даним літератури є причиною резистентності до терапії іматинібом, визначались менше ніж у 25 % пацієнтів з первинною резистентністю до препарату [3]. До початку терапії мутації практично не зустрічаються у пацієнтів у хронічній фазі (0 %) та нерідко виявляються у фазі акселерації та бластного кризу (до 23 %). Очевидно, що не всі мутації гену BCR-ABL мають клінічне значення та призводять до нечутливості до терапії. Крім того, деякі види мутації можуть бути подолані збільшенням дози іматинібу, призначенням ІТК другого покоління. За даними дослідження IRIS до сьомого року спостереження 15% пацієнтів припинили терапію іматинібом через розвиток резистентності до препарату, а у 53% виявлено мутації [7].

Такі результати свідчать про явне існування інших причин, що впливають на ефективність лікування препаратом таргетної дії. Інші молекулярні механізми резистентності до іматинібу не залежать від гена BCR-ABL. З ними пов'язана клональна еволюція, гіперекспресія гену MDR, збільшення рівня α -кислого глікопротеїна, зниження експресії гена hOCT1, порушення апоптотичної програми клітин тощо [19,31]. Поряд з мутаціями інші прояви геномної нестабільності (нові хромосомні аномалії) є поганою прогностичною ознакою та, як правило, передують прогресії захворювання, переходу в фазу акселерації та бластної кризи [5,13,20]. Можливим механізмом нечутливості до терапії іматинібом розглядається зниження концентрації препарату в клітині внаслідок змушеного зниження дози при незадовільній толерантності до препарату та при недотриманні пацієнтом прийому призначеної дози [21]. Проте, виявлення зниженої концентрації іматинібу в плазмі крові на сьогоднішній день не є чіткою підставою для зміни лікувальної тактики [4]. За даними різних авторів концентрація іматинібу в плазмі крові є достатньо варіабельним показником. Однією з об'єктивних причин зниження концентрації препарату в плазмі вважають взаємодію іматинібу з медикаментами, що отримує пацієнт при лікуванні супутньої патології. Прийом препаратів, що метаболізуються в печінці та є індукторами ферментів CYP3A4/5 цитохрому P450 очевидно знижують вміст іматинібу в плазмі, оскільки висока активність цих ферментів може призвести до швидкої метаболізації препарату. Звичайно, мова йде про тривалий лікування супутньої хронічної патології, наприклад, туберкульозу рифампіцином [14,25,30]. Знижувати концентрацію іматинібу можуть наступні препарати: фенітоїн, ацетомінофен, карбамазепім, дексаметазон. При застосуванні пацієнтами апрепітанту, кларитроміцину, еритроміцину, інтраконазолу, вживанні грейпфрутового соку визначається збільшення концентрації іматинібу в плазмі.

Окремим аспектом, що потребує уточнення з огляду впливу на формування відповіді на терапію ТКІ, є порушення комплаєнтності. Причинами цього може бути як недотримання безпосередньо пацієнтом рекомендованих доз препарату за власним бажанням, так і перерви у зв'язку з дефіцитом лікарського засобу. Слід відмітити, що історія масштабного клінічного застосування іматинібу у

пацієнтів із ХМЛ нараховує вже 22 роки. Проблема комплаєнтності пацієнта до терапії особливо гостро була усвідомлена гематологами тільки останнім часом [9,23,26]. Оцінка ефективності терапії, особливо у рутинній практиці, а не в межах рандомізованих досліджень, неможлива без урахування прихильності пацієнта до призначеного лікування. Вперше на цю проблему у пацієнтів із ХМЛ та гастроінтестинальними стромальними пухлинами звернув увагу J. Tsang та співавтор. [32]. Проаналізувавши динаміку зміни комплаєнтності до іматинібу у більше ніж 4 тис. пацієнтів з вищезазначеними патологіями протягом двох років терапії іматинібом, виявили, що комплаєнтність, котра визначається відношенням прийнятої дози до призначеної лікарем, складала 75 %. Тільки 50 % пацієнтів мали 100 % комплаєнтність. Схожі дані показав M. StCharles у своїй роботі, у котрій прихильність пацієнтів із ХМЛ до іматинібу оцінювалася в групі із 340 пацієнтів як відсоткове співвідношення кількості днів, в які пацієнт приймав препарат, до кількості днів спостереження. Було виявлено, що тільки 64 % пацієнтів були прихильними до терапії [28].

Пошук можливих шляхів формування незадовільної відповіді до ІТК продовжується на сьогоднішній день. Звертається увага на можливу роль «передлікованості» (pretreatment) пацієнтів на відповідь до терапії. Однак, ці дані поодинокі та в основному стосуються попереднього лікування пацієнтів мієлосаном [11]. Не існує даних щодо визначення функціональних та цитоморфологічних особливостей клітин-попередників у пацієнтів із ХМЛ у культурі *in vitro* для раннього виявлення неефективності терапії ІТК та прогресії ХМЛ у фазу акселерації або бластний криз.

Заключення. Враховуючи різноманітність факторів, що можуть призводити до неефективності лікування ІТК, подальші дослідження, спрямовані на вирішення даної проблеми, є актуальними і своєчасними, очевидно дозволять у майбутньому покращити стратегію та терапевтичну тактику у пацієнтів із ХМЛ

Література

1. Барышников А.Ю. Проблемы лекарственной резистентности / А.Ю. Барышников, Е.В. Степанова // Материалы третьей ежегодной Российской онкологической конференции. – Санкт-Петербург, 1999. – С. 9-19.
2. Куцев С.И. Значение анализа мутаций гена BCR-ABL в оптимизации таргетной терапии хронического миелолейкоза / С.И. Куцев, М.В. Вельченко // Клиническая онкогематология. – 2008. – Т. 1, № 3. – С. 190-199.
3. Куцев С.И. Роль мутаций гена BCR-ABL в развитии рефрактерности к иматинибу у пациентов с хроническим миелолейкозом / С. И. Куцев, М.В. Вельченко, С.В. Морданов // Клиническая онкогематология. – 2008. – Т.1, № 4. – С. 303-309.
4. Ломаиа Е.Г. Значение своевременной оценки эффективности терапии иматинибом у больных хроническим миелолейкозом / Е.Г. Ломаиа, И.С. Турчина, А.Ю. Зарицкий // Укр. журнал гематол. и трансфузиол. – 2008. - № 6(8). – С. 28-33.

5. Механизмы резистентности к терапии хронического миелолейкоза ингибитором тирозинкиназ иматинибом / С.И. Куцев, С.В. Морданов, А.Н. Зельцер [и др.] // Медицинский вестник юга России. – 2010. – Т. 2. – С. 10-17.

6. Морданов С.В. Роль аномалий гена *BCR-ABL* в развитии резистентности к терапии иматинибом у больных хроническим миелоидным лейкозом : автореф. дис... канд. мед. наук : 03.02.07 / Сергей Викторович Морданов ; Государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования “Российский национальный медицинский университет имени Н.И.Пирогова” Министерства здравоохранения Российской Федерации. – М., 2013. – 26 с.

7. Хронический миелолейкоз – до и после иматиниба (часть III) / Е.Г. Ломаиа, М.Ю. Коноплева, Е.Г. Романова, А.Ю. Зарицкий // Онкогематология. – 2010. - № 1. – С. 5-18.

8. Additional chromosomal abnormalities in Philadelphia-positive clone: adverse prognostic influence on frontline imatinib therapy: GIMEMA Working Party on CML analysis / S. Luatti, F. Castagnetti, G. Marzocchi // Blood. – 2012. – Vol. 120, № 4. – P. 761-767.

9. Adherence is the critical factor for achieving molecular responses in chronic myeloid leukemia patients who achieve complete cytogenetic responses on imatinib / D. Marin, A. Bazeos , F.X. Mahon [et al.] // J. Clin. Oncol. – 2010. – Vol, 28, N 14. – P. 2381-2388.

10. BCR-ABL kinase domain mutations, including 2 novel mutations in imatinib resistant Malaysian chronic myeloid leukemia patients-Frequency and clinical outcome / M.H. Elias, A.A. Baba, H. Azlan [et al.] // Leuk Res. - 2014. – Vol. 38, N 4. – P. 454-459.

11. Busulfan, and not duration of disease, results in decrease of response to imatinib in very late chronic phase of chronic myeloid leukemia (CML) / A. Zaritskey, I. Martinkevich, V. Shuvaev [et al.] // Haematologica. – 2010. - 95, Suppl. 2. – P. 544.

12. Clinical resistance to STI-571 cancer therapy caused by BCR-ABL gene mutation or amplification / M.E. Gorre, M. Mohammed, K. Ellwood [et al.] // Science. – 2001. – Vol. 293, N 5531. – P. 876-880.

13. Chromosomal abnormalities in Philadelphia chromosome negative metaphases appearing during imatinib mesylate therapy in patients with newly diagnosed chronic myeloid leukemia in chronic phase / E. Jabbour, H.M. Kantarjian, L.V. Abruzzo [et al.] // Blood. – 2007. – Vol. 110, N 8. – P. 2991-2995.

14. CYP3A activity influences imatinib response in patients with chronic myeloid leukemia: a pilot study on in vivo CYP3A activity / H. Gréen, K. Skoglund , F. Rommel [et al.] // Eur. J. Clin. Pharmacol. – 2010. – Vol. 6, N 4. – P. 383-386.

15. Detection of BCR-ABL mutations in patients with CML treated with imatinib is virtually always accompanied by clinical resistance, and mutations in the ATP phosphate-binding loop (P-loop) are associated with a poor prognosis / S. Branford, Z. Rudzki, S. Walsh [et al.] // Blood. – 2003. – Vol. 102, N 1. – P. – 276-283.

16. Equivalence of BCR-ABL transcript levels with complete cytogenetic remission in patients with chronic myeloid leukemia in chronic phase / Lauseker M, Hanfstein B, Haferlach C. // *J. Cancer. Res. Clin. Oncol.* – 2014. – Vol. 140, N 11. – P. 1965-1969.
17. Hochhaus A. Cytogenetic and molecular mechanism of resistance to imatinib / A. Hochhaus // *Semin. Hematol.* – 2003. – Vol. 40, Suppl. 2. – P. 69-79.
18. Implications of BCR-ABL1 kinase domain-mediated resistance in chronic myeloid leukemia / S. Soverini, S. Branford, F.E. Nicolini [et al.] // *Leuk. Res.* – 2014. – 38 (1). – P. 10-20.
19. Kagita S. Correlation of pretreatment hOCT1 expression levels on Imatinib response in Chronic myeloid leukemia patients / S. Kagita // *Intern. J. Scien. Res.* – 2015. – Vol. 4, N 3. – P. 228-231.
20. Loriaux M. Clonal cytogenetic abnormalities in Philadelphia chromosome negative cells in chronic myeloid leukemia patients treated with imatinib / M. Loriaux, M. Deininger // *Leuk Lymphoma.* – 2004. – Vol. 45, N 11. – P. 2197-2203.
21. Management of imatinib-resistant patients with chronic myeloid leukemia / P.K. Bhamidipati, H. Kantarjian, J. Cortes [et al.] // *Ther. Adv. Hematol.* – 2013. – Vol. 4, N 2. – P. 103–117.
22. McCarron S.L. BCR-ABL1 kinase domain mutation analysis in an Irish cohort of chronic myeloid leukemia patients / S.L. McCarron, L.M. O'Connor, S.E. Langabeer, E. Conneally // *Genet. Test. Mol. Biomarkers.* – 2013. – 17(2). – P. 170-173.
23. Measurement of adherence to BCR-ABL inhibitor therapy in chronic myeloid leukemia: current situation and future challenges / L. Noens, M. Hensen, I. KucminBemelmans [et al.] // *Haematologica.* – 2014. – Vol. 99. – P. 437-447.
24. Mutation status and clinical outcome of 89 imatinib mesylate-resistant chronic myelogenous leukemia patients: a retrospective analysis from the French intergroup of CML (Fi(phi)-LMC GROUP) / F.E. Nicolini, S. Corn, Q.H. Le // *Leukemia.* – 2006. – Vol. 6, N 6, P. – 1061-1066.
25. Pharmacokinetics and pharmacodynamics of imatinib in a phase I trial with chronic myeloid leukemia patients / B. Peng, M. Hayes, D. Resta [et al.] // *J. Clin. Oncol.* // 2005. – Vol. 23, N 16. – P. 3855-3856.
26. Poor adherence is the main reason for loss of CCyR and imatinib failure for chronic myeloid leukemia patients on long-term therapy / A.R. Ibrahim, L. Eliasson, J. F. Apperley [et al.] // *Blood.* – 2014. – Vol. 117, N 14. – P. 3733-3736.
27. Predictors of primary imatinib resistance in chronic myelogenous leukemia are distinct from those in secondary imatinib resistance / W.W. Zhang, J.E. Cortes, H. Yao [et al.] // *J. Clin. Oncol.* – 2009. – Vol. 27, №22. – P. 3642-3649.
28. Predictors of treatment non-adherence in patients with Imatinib mesylate for chronic myeloid leukemia / M.St. StCharles. V. Bollu, E. Hornyak [et al.] // *Blood (ASH Annual Meeting Abstracts).* – 2009. – Vol. 114, N 22. – P. 2209.

29. Pushing the limits of targeted therapy in chronic myeloid leukemia / T. O'Hare, M.S. Zabriskie, A.M. Eiring [et al.] // *Nat. Rev. Cancer.* – 2012. – Vol. 12. – P. 513-526.

30. Skogland K. Influence of CYP3A enzymes and ABC transporters on the activity of tyrosine kinase inhibitors in chronic myeloid leukemia / K. Skoglund . – Linköping, 2013. – 77 p.

31. Thomas J. Active transport of imatinib into and out of cells: implications for drug resistance / J. Thomas, L. Wang, R.E. Clark, M. Pirmohamed // *Blood.* – 2004. – Vol. 104, N 12. – P. 3739-3745.

32. Tsang J. Prescription compliance and persistency in chronic myeloid leukemia (CML) and gastrointestinal stromal tumor (GIST) patients (pts) on imatinib (IM) / J. Tsang, L. Rudichev, S.L. Pescatore // *J. Clin. Oncol.* – 2006. – Vol. 24, N 18S. – P. 6119.

РОБОТА НА КАФЕДРАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦІЛІ, ЗАВДАННЯ, ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ

Нефьодова О.О.,

доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри,
Дніпровський державний медичний університет, Дніпро,
кафедра анатомії людини, клінічної анатомії та оперативної хірургії

Крамар С.Б.,

кандидат біологічних наук, доцент, доцент
Дніпровський державний медичний університет, Дніпро,
кафедра анатомії людини, клінічної анатомії та оперативної хірургії

Жаріков М.Ю.,

кандидат медичних наук, доцент, доцент
Дніпровський державний медичний університет, Дніпро,
кафедра анатомії людини, клінічної анатомії та оперативної хірургії

24 лютого 2022 року, в Україні введено воєнний стан. Президентом підписаний Указ №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», який підтримала Верховна Рада. Воєнному стану передували карантин через епідемію COVID-19, під час якого освітній процес не зупинявся, а здійснювався у формі дистанційного навчання. Тому і навчально-педагогічні колективи кафедр ЗВО, і здобувачі освіти вже мали досвід, надбання, навички надання та отримання освіти у дистанційній формі. Але, війна внесла свої корективи: ведення бойових дій та окупація окремих територій унеможливила проведення занять як в середніх, так і вищих, закладах освіти; тисячі людей були змушені евакуюватися самі та вивезти з країни дітей; тисячі школярів, студентів, викладачів опинились далеко від місць навчання та роботи. І кожному потрібно було пристосовуватись до нових умов життя, навчання, праці. В офісі президента зазначили, всі заклади освіти, за можливості, здійснюють навчання в дистанційній формі. Офіс президента з урахуванням вимог воєнного стану, для забезпечення безпеки здобувачів освіти та працівників освітніх закладів, для налаштування відповідного режиму діяльності системи освіти запропонував керівникам департаментів (управлінь) освіти і науки обласних державних адміністрацій, закладів вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти, підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління МОН, забезпечити:

- надання освітніх послуг у встановлених обсягах, відповідно до визначених освітніх програм і планів, а також здатності швидкого відновлення освітнього процесу;
- виконання заходів планів цивільного захисту на особливий період;

- готовність до здійснення оповіщення органів управління та сил цивільного захисту, учасників освітнього процесу та працівників про виникнення надзвичайної ситуації; інформування про межі поширення, наслідки, способи та методи захисту, а також дії у зоні можливої надзвичайної ситуації;
- уточнення та здійснення заходів щодо захисту учасників освітнього процесу, працівників підприємств, установ, організацій і прилеглих територій у разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- готовність наявних сил і засобів цивільного захисту, можливість залучення додаткових сил і засобів у разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- створення та використання об'єктових матеріальних резервів для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації наслідків;
- негайне інформування про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій, порушення функціонування суб'єктів освітньої діяльності або загрозу припинення надання освітніх послуг органів управління освітою та цивільного захисту обласних державних адміністрацій, територіальних органів Служби безпеки, Державної служби з надзвичайних ситуацій і МОН;
- у разі безпосередньої загрози життю та здоров'ю учасників освітнього процесу на об'єктах освіти вводити в дію Плани евакуації закладів освіти [1].

Введення воєнного стану в Україні унеможливує очне навчання здобувачів освіти на окупованих територіях та в місцях ведення бойових дій, тому дистанційне навчання стало єдиною доступною формою в системі освіти в цих регіонах. Так, відповідно до Закону України «Про освіту» статті 571 щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану, зазначено, що здобувачам освіти, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників [2].

Організація якісного масового освітнього процесу в умовах воєнного стану це надскладний і надважкий процес, але й найважливіший для науково-педагогічного складу закладів вищої освіти. Для дистанційної освіти, так само як і для класичної освіти, найважливішим аспектом освіти виступає якість освіти. Якість освіти у закладах вищої освіти розглядається як гарантований результат організованого навчального процесу, який відповідає стандартним вимогам до формування знань, здатності до їх застосування в конкретних практичних умовах [3]. Дистанційна форма навчання дає змогу слухачам отримувати теоретичну базу для майбутнього фаху. Але усі знають прислів'я: «Краще один раз побачити, ніж десять разів почути». Для багатьох здобувачів різних спеціальностей дуже важливим фактором виступає надбання практичних знань, практичного досвіду, практичних навичок. Тому, на наш погляд, в тих регіонах країни де це можливо, треба поєднувати дистанційну форму навчання з класичною аудиторною

формою. Це може бути застосовано для всіх або окремих базових кафедр ЗВО. Практика доводить, що з боку здобувачів 75-80% сьогодні обирає очну форму навчання.

Для роботи викладачів під час воєнного стану потрібен підготовчий етап для корегування робочих планів лекцій, практичних занять, самостійної позааудиторної підготовки у відповідності до строків навчання, кількості занять. Планування навчального процесу перед початком навчального семестру успішно виконують викладачі. Але воєнний стан вносить свої небажані зміни і корективи. Скорочення семестру до 14 тижнів замість 20 підвищує інформаційне навантаження на слухача, скорочується кількість занять на кожен змістовий модуль, збільшується кількість тестів, теоретичних питань, практичних навичок, які потрібно опанувати за більш короткий термін. Під час лекційних та аудиторних занять викладач та учні вирішують питання надання й отримання знань, опанування практичними навичками і вміннями. Але для здобувачів освіти збільшується час позааудиторної самостійної підготовки. В таких умовах на перший план виходить активне спілкування з викладачем на початку заняття, обговорення теми, визначення основних базових понять теми, відповідь на питання студентів. Але потрібний зворотній зв'язок між студентом та викладачем, який дозволяє обом сторонам оцінити ефективність роботи і викладача, і здобувача освіти. Найголовнішим елементом навчального процесу є і залишається педагогічний контроль знань студентів з боку викладача. У період воєнного стану відбулись зміни умов опитування студента: іспити не проводяться, оцінка з дисципліни для слухачів, які закінчують курс, визначається за середніми показниками поточної успішності за кожен семестр навчання. Тому поточне опитування та оцінка за нього набуває більшої значущості. Під час спілкування та опитування викладач пропонує питання, які можуть змусити слухача розглянути проблему з іншого боку, визначає сильні та слабкі сторони базових знань кожного студента, бачить динаміку засвоєння поточних тем кожним здобувачем освіти, що при систематичному спілкуванні дає змогу викладачу допомогти кожному здобувачу освіти індивідуально, враховуючи його особливості, успішно засвоїти матеріал. Тому систематична робота на кожному занятті для отримання високої оцінки має великий сенс для визначення подальшого рейтингу студента.

Для здійснення якісного контролю знань під час воєнного стану ще більшу значущість набувають наступні умови і критерії оцінювання:

- регулярне планове систематичне проведення контролю;
- об'єктивність викладача (адекватність та відповідність оцінювання знань та практичних навичок);
- повноцінний всебічний контроль (охоплення усієї теми);
- індивідуальний підхід до кожного студента з урахуванням його психологічних особливостей;
- економічність контролю (оцінка часу, який витрачає студент на відповідь, а викладач на опитування);

➤ педагогічний такт (проведення контролю у спокійній, доброзичливій атмосфері) [5].

Під час воєнного стану залишається доцільним для якісного контролю знань здобувачів застосовувати усну форму співбесіди з викладачем під час очних та он-лайн практичних занять. Але не треба забувати про дотримання чіткого регламенту проведення співбесіди:

- кількість питань повинна бути однаковою для усіх студентів;
- чіткі критерії оцінки, які попередньо оприлюднені на сайті кафедри для слухачів;
- обмежений час для відповіді (наприклад, 10 хвилин на одну особу), так як час заняття має терміни;
- оголошення оцінки студенту з поясненням помилок, за які знижені бали.

В період дії воєнного стану, як і під час карантину, коли обмежені можливості і викладачів, і студентів у відвідуванні занять можливо проведення поточного або підсумкового контролю за допомогою дистанційних форм контролю на різних навчальних платформах. Так застосування комп'ютерної програми My Test Student дозволяє, окрім навчальних тестів, додавати та формувати теоретичні питання, застосовувати для контролю практичні навички та вміння, що вже обговорювалось в попередніх публікаціях.

Усім закладам вищої освіти на період визначеного воєнного стану потрібно провести підготовчу роботу для забезпечення освітнього процесу, для роботи співробітників та прийому здобувачів. На перший план виходить безпека учасників освітнього процесу.

Керівникам закладів вищої освіти:

- перевести в готовність об'єктові формування цивільного захисту до дій за призначенням у взаємодії з територіальними формуваннями цивільного захисту щодо проведення великих обсягів робіт із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, у тому числі тих, що виникли внаслідок воєнних (бойових) дій чи терористичних актів, а також проведення відновлювальних робіт на власних об'єктах;
- бути в готовності за рішенням місцевих держадміністрацій, міських рад у містах обласного значення та за особистою згодою залучити власні об'єктові формування цивільного захисту до виконання завдань за призначенням на об'єктах інших суб'єктів господарювання чи на визначених територіях [1].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій оприлюднила на своєму сайті алгоритм дій місцевих органів виконавчої влади, органів самоврядування, органів управління освітою, керівникам закладів освіти щодо забезпечення укриття учасників освітнього процесу:

1. Проведення інвентаризації (уточнення) об'єктів наявного фонду споруд цивільного захисту (ЗСЦЗ), що можуть бути використані для організації укриття учасників освітнього процесу.

2. Визначення потреб фонду ЗСЦЗ з урахуванням фактичного стану наявних об'єктів фонду ЗСЦЗ.
3. Задоволення потреб фонду ЗСЦЗ.
4. Організація обліку фонду ЗСЦЗ.
5. Реалізація організаційних та практичних заходів щодо приведення об'єктів фонду ЗСЦЗ у готовність до використання за призначенням, їх подальшого утримання.
6. Розподіл учасників освітнього процесу по наявним спорудам фонду ЗСЦЗ з урахуванням їх місткості, стану готовності та розташування на місцевості.
7. Інформування учасників освітнього процесу щодо місць розташування споруд фонду ЗСЦЗ, правил їх зайняття та поведінки у них, дій у разі раптового початку бойових дій [4].

Перед початком семестру керівництво ЗВО проводило збори співробітників кафедр та підрозділів для інструктажу по техніці безпеки в умовах воєнного стану. Кожен викладач на першому практичному очному занятті знайомить слухачів з розміщенням сховищ та укриттів, з планом евакуації з приміщень кафедри та діями, які студенти повинні виконувати під час сигналу тривоги.

Викладачу при роботі в умовах воєнного стану треба закладати час на такі необхідні заходи, як забезпечення збереження життя та здоров'я слухачів. У різних регіонах кожного дня і не раз лунають тривоги, можуть бути прильоти та вибухи, виникає потреба переміститися в укриття. Ці переміщення забирають час, який викладач мав би змогу відвести на пояснення, опитування, роботу з препаратами.

Важливою складовою роботи викладача в умовах війни виступає й психологічна допомога здобувачам. Студенти приїждять з різних регіонів країни, з окупованих територій, після тривалих обстрілів та довгого перебування в укриттях, залишаються без підтримки батьків у тривожному психологічному стані. Тому на заняттях педагог повинен уважно спостерігати за станом та поведінкою присутніх, щоб у разі потреби надати необхідну психологічну допомогу студенту та за потребою й звернутись до послуг лікаря або швидкої допомоги. Для викладачів створено багато он-лайн курсів надання психологічної допомоги тимчасово переміщеним студентам, студентам з тимчасово окупованих територій. Важливо налаштовувати увесь колектив слухачів на співчуття, уважність один до одного, підтримку та взаємодопомогу. А також підтримувати зв'язок з представниками деканату, своєчасно сповіщати про проблеми у студентському колективі, щоб разом надати допомогу та вирішити затруднення.

Підсумок. Під час воєнного стану підвищується значущість використання сучасних дистанційних форм навчання у закладах вищої освіти. Але треба розрізняти умови життя під час війни у різних областях країни. На окупованих територіях через відсутність інтернету унеможлиблюється і дистанційна форма навчання. У більш спокійних містах треба комбінувати форми навчання (очну та он-лайн), гнучкіше підходити до організації освітнього процесу. ЗВО для

проведення занять в очній формі повинні мати сертифіковані укриття, бомбосховища, які відремонтовані та забезпечені електроживленням, питною водою, місцями гігієни, медичними аптечками першої допомоги, зв'язком та інше. Безпека здобувачів освіти та співробітників при наданні освітніх послуг виступає на перше місце під час воєнного стану.

Список літератури:

1. Про роботу закладів освіти в умовах воєнного стану – Освіта.UA <https://osvita.ua/news/85835>
2. Закон України «Про освіту»: редакція від 6.04.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Dmitrteva EN, Kuritsyna GV. [The content of the assessment of the quality of distance learning at the university]. Modern problems of science and education. 2015;6: Russian.
4. ДСНС про захисні споруди та укриття у закладах освіти <https://profspilka.net.ua/дснс-про-захисні-споруди-та...>
5. Starkova AA. [Application of practice-oriented and active forms of control of knowledge, skills and abilities of students in teaching] Regional education: modern trends. 2018;1:128-133. Russian.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ (1991-2021)

Павленко Тетяна Степанівна

науковий співробітник
Державна науково-педагогічна бібліотека України
ім. В. О. Сухомлинського

Динамічні зміни, що відбулися сьогодні в сучасному українському суспільстві потребують системного реформування національної системи освіти, зростає значення освіти.

Під впливом змін у сучасному суспільстві досить актуальною темою стає розвиток професійно-технічної освіти.

Професійно-технічна освіта, як складова системи освіти України є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності (частина перша статті 3 в редакції Закону № 1158-IV від 11.09.2003).

У процесі освітніх трансформацій основним завданням системи професійно-технічної освіти є підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, здатних оперативно реагувати на швидкозмінні умови праці, зростаючі обсяги науково-технічних знань, глобалізацію та інформатизацію усіх сфер суспільного життя.

Сьогодні у вітчизняному науковому просторі спектр проблематики досліджень з теорії і методики професійної освіти актуалізовано та набуває розвитку. Проблема професійної освіти є предметом багатьох дисертаційних робіт, що чітко прослідковуються під час бібліометричного аналізу дисертаційних праць. У полі зору дослідників перебуває значна кількість знань із галузі освіта, які потребують ґрунтовного, систематичного аналізу. З метою більш глибокого ознайомлення з цією проблемою в Україні проведено бібліометричний аналіз дисертаційних досліджень – захищених дисертацій з наукової спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти (з 2016 р. – це спеціальності 011 Науки про освіту, 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)), захищених за роки незалежності України (1991–2021).

Пошук робіт здійснювався у зведеній базі даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, базі даних національного депозитарію академічних текстів, довідково-бібліографічному апараті бібліотеки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих ім. І. Зязюна НАПН України. Зібрані матеріали лягли в основу науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Дисертації з питань освіти (1991–2021)» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Аналіз матеріалів дозволив виявити загалом 697 документів, що репрезентують дисертаційні дослідження з теорії і методики професійної освіти. З них дисертації на здобуття наукового ступеня кандидат наук – 571 (81,8 %)¹, наукового ступеня доктора наук – 126 (18 %). У 2005–2007 рр. кількість дисертацій з тематики теорія і методика професійної освіти суттєво зросла в порівнянні з минулими роками (2005 р. захищено 77 дисертацій (12,8 %), 2006 – 65 (9,3 %), 2007 – 76 (10,9 %)).

Тематику дисертаційних досліджень розкрито на основі аналізу таких аспектів, як: підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності, управління освітнім процесом у закладах освіти, післядипломна освіта, професійно-педагогічна підготовка фахівців за кордоном, методика навчання та виховання дітей, формування професійної спрямованості учнівської молоді.

Найбільша кількість дисертаційних досліджень – 416 (59,6 %) стосується підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності, 138 (19,7 %) – методики навчання та виховання учнів, 55 (7,8 %) – формування професійної спрямованості учнів, 47 (6,7 %) – професійно-педагогічної підготовки фахівців за кордоном, 18 (2,5 %) – управління освітнім процесом у закладах освіти і найменше досліджень 23 (2,3 %) з питань післядипломної освіти.

Сучасна початкова школа, на думку О. Я. Савченко, чекає на професіоналів високого класу, підготовка майбутнього учителя потребує посилення культуротворчих складових у моделі педагога, зокрема діяльнісних і особистісно-характерологічних. За цих умов засвоєння психологічних, педагогічних і предметних знань стає передусім засобом збагачення і розвитку особистості педагога, який має бути «людиною культури», що визначає самоцінність кожної дитини [4]. Цій проблематиці присвячено 117 дисертаційних досліджень.

Управлінські інновації у закладах освіти привертають увагу науковців. Так, в останні десятиліття з'явилися дослідження, що висвітлюють проблеми управління освітнім процесом, особливості процесу реалізації управлінських інновацій, їх значення для ефективного розвитку закладів освіти. Із 697 дисертацій виокремлено 18 дисертацій з цієї теми.

Професійно-педагогічній підготовці фахівців за кордоном (США, Польщі, Франції, Великобританії, КНР та ін.) присвячено 47 (6,7 %) дисертаційних досліджень. Слід відзначити, що вивчення досвіду професійної підготовки педагогів у розвинених зарубіжних країнах відкриває нові можливості для удосконалення педагогічної освіти в Україні в умовах її адаптації до вимог загальноєвропейського освітнього простору.

З огляду на результати бібліометричного аналізу захисту дисертаційних досліджень з питань професійної освіти (за спеціалізаціями) можемо констатувати, що кількість захищених у 1991–2021 рр. дисертаційних досліджень з означеної проблематики має стійку тенденцію до зростання.

Список літератури:

1. Дисертації з питань освіти (1991–2021) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / [упоряд.: Пономаренко Л. О., Зоріна Н. Є., Коваленко С. Г., Кропочева Н. М., Павленко Т. С. ; наук. ред. Пономаренко Л. О. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2022. 1099 с. URL: <https://tinyurl.com/32bhxus2> (дата звернення: 10.10.2022).
2. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України (чинний у редакції від 20.05 2020 № 1158-IV). URL: <https://tinyurl.com/3zew3x3t> (дата звернення: 15.10.2022).
3. Кропочева Н. Хронологічно-тематичний аналіз динаміки захисту дисертацій з проблеми обдарованості дітей в галузі дошкільної, середньої та вищої освіти. *Обдаровані діти – скарб нації!* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. онлайн-конференції (м. Київ, Україна, 18–22 серп. 2021 року). Київ, 2021. С. 292–297. URL: <https://tinyurl.com/3vze7jfu> (дата звернення: 10.10.2022).
4. Савченко О. Я. Система неперервної освіти : здобутки, пошуки, проблеми. Чернівці : Митець, 1996. 152 с.

SPECIFICITY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH BIOCOMPONENTS (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH LANGUAGE)

Chudovska T.,

senior lecturer of the department of foreign languages
National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»
Kharkiv, Ukraine

Grashchenkova V.,

associate professor of the department of foreign languages
National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»
Kharkiv, Ukraine

Relationships between people and the environment are clearly reflected in our speech. Many comparisons, proverbs, and sayings show how much we depend on Mother Nature and how much she influences our behavior.

For example, someone who ran up to us for a moment is said: "he flew like the wind". If someone reacts too quickly: "as fast as lightning". If a person speaks too loudly, then "he is like thunder", he has "a thunderous voice". If someone always has a gloomy look – he is "sad as a rainy day". Those who have influential connections in the administration are said to "make the weather there". A nice person is compared to "a ray of sunshine". Who is a realist in life – he "stands on the ground" and, conversely, who dreams a lot – he "has his head in the clouds" or "he has fallen from the moon".

These are some examples of celestial phenomena and their elements.

Colors are also associated with the colors of our surroundings: red as a beet, yellow as a banana, black as night, bright as the moon, sky blue (a bright clear blue), midnight blue (a very dark blue), snow-white (of a pure white color), sea-green, green apple. By the way, green apples are a prime symbol of friendship. In many cultures, gifting green apples to people means you would like to be their friend.

Animals also have something to say: "as cheerful as a lark", "as happy as a fish in water", "as scary as a louse", "as talkative as a magpie". We often hear it said: "to work like a beaver", "to sleep like a marmot", "to cry like a cat", "to run like a headless chicken", "to whistle like a canary". And: "as soft as a lamb", "as tall as a giraffe", "as hungry as a wolf", "as shy as a squirrel". Let's not forget figurative expressions such as "to have a snake tongue" (to be a liar), "eagle eyes" (the ability to see or observe keenly), "wolf teeth" (needle teeth), "bird-like appetite" (to eat very little), as well as "elephant memory" (a very good memory indeed). All of these are expressions that at every turn remind us of the close bonds that exist between us and our younger siblings.

Proverbs and sayings often hint at natural phenomena. "One swallow does not make a summer". This is what they say about someone who believes in his temper too

quickly. "Green leaves and brown leaves fall from the same tree" means that things change over time. "Where there are wolf's ears, wolf's teeth are near" – this expression reminds us that we should be aware of our surroundings. "After the storm there will be a rainbow" – something beautiful appear in the midst of the darkness and clouds, good events come after bad ones. "Big thunder, little rain", which means noisy, yet ineffective. "Rain does not fall on one roof alone" – trouble comes to everyone at one time or another. "The leopard cannot change his spots" – this proverb is used to say that people cannot change their basic personalities, habits and, finally, the saying "When the cat's away the mice will play" comments on the joy of people when there are no more supervisors, they are afraid of...

Compliments, insults and tender addresses are directly related to the world of animals and plants: "she has an aspen waist" – so they say about a very slender woman. "Her skin is like a peach" – this is how a young, clean face is described, while the face "like a shrunken apple" – shows a person's age... "Swine", "donkey", "amoeba", "wet chicken" are not sweet to the human ear. And, on the contrary, "my baby", "my sweetheart", "my kitten", "my honey bunny" – all these are gentle terms that parents easily reward their children.

If comparisons with animals and plants are very numerous in everyday speech, they are even more numerous in poetry, which is intended to find relationships and symbols.

References:

1. Joshy M. 2500 English Proverbs and Sayings. A public domain book. London. 2017. 127 p
2. Daniel B. Smith. English Proverbs and Sayings Dictionary. Publishers, Independently Published. 2020. 194 p
3. Нагайцева Н. І. Фразеологія : навч. посібник = Phraseology : a study guide / Н. І. Нагайцева, Ю. О. Романов ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Цифра Принт, 2021. – 140 с. <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/52239>

PRESENTATION SPEECH IN ENGLISH

Maral Yusubova

Instructor; Azerbaijan State Pedagogical University

Generally, the term “reported speech” is used to refer to a presentation of speech that claims to be related to a past event and may originate from author. Often used as a synonym for quote or “quote”. This category includes, for example, the repetition of the words of another speaker on a previous occasion in oral speech. The term can also refer to less prototypical cases such as hypothetical placement. Reports of speech not covered by the term “speech”, writing, are closely related and sometimes covered by this term. Thus, describing the words of characters in a novel or quoting a public figure’s comment in a newspaper often falls into this category, is done. Reported speech samples are often preceded or followed by a reporting clause such as “he said”, “I thought”, “he goes”, “whispered”, “they were like”.

Reported speech has attention of scholars working in the fields of literary theory, philosophy of language, linguists, sociolinguists, discourse analysis, and communication ethnographers. Although most studies focus on reported speech in English, there are a number of studies on this phenomenon in other languages.

Issues that attract analytical attention include; the reflexive and metapragmatic capacity of reported speech semantic and syntactic differences between direct and indirect forms the relationship between the reporting clause and the report alternative forms of the reporting clause authentically of declarative speech its role in narrative and other interactive environments use in a wide range of different interaction environments and contexts.

Recognition of the incredibly widespread use of speech reporting is due to the work of Volonishov and Bakhtin, considering both literary and oral communication, broke down the distinction between “... In real life, people mostly talk about what other people talk about –they pass on remember, measure and judge other people’s words, ideas, claims, information, people get annoyed by other people’s words or agree with them, refer to them” etc.

The work of Bakhtin and Voloshinov later inspired many authors in the study of speech. They identify its functions across a wide range of discourse types, and when Voloshinov wrote, he confirmed the direction most research would take investigators of earlier forms or reported speech have made the fundamental mistake of separating reported speech from factual reporting contexts. Although recognizing the ubiquity of reported speech in discourse and urging investigators to study the relationship between the reported utterance and the reporting context, Bakhtin and Voloshinov’s examples are mostly drawn from literary narrative, revealed a lot about their forms.

[Alkhenvend,2003]

[Bakhtin,1981]

[Volonishov,2003]

ЕВФЕМІЗМИ В МЕДІА ТЕКСТАХ: ЛІНГВОПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Новікова Катерина Володимирівна.,
здобувач, спеціальність 035 Філологія (Германські мови та літератури
(переклад включно)), Донбаський державний педагогічний університет

Піскунов Олександр Вікторович,
доцент кафедри ГСФ, Донбаський державний педагогічний університет

Евфемія є невід'ємною складовою мовного спілкування в сучасному світі і найбільш затребуваний засіб в медійних текстах.

У кожній мові є слова, яких люди інстинктивно уникають, тому що вони вважаються непристойними, неделікатними, грубими, занадто прямими чи неввічливими. Але оскільки «образливі» слова, інколи потрібно використати, то їх часто замінюють описово або евфемізмами. Евфемізм відображає різні стани соціальної психології. Багато факторів соціальної психології можуть пояснити евфемізацію. Однак уникати табу, бути ввічливим і приховувати свою промову – це основні і типові з них. Уникати табу – ось головна психологічна основа, на якій створюються евфемізми. У багатьох культурах імена богів і дияволів є табу, і люди намагаються уникати їх прямої згадки. Ось чому англійці евфемізують ім'я «Сатана» як «бог цього світу», «його Величність», «старий джентльмен в чорному» або «старина Гаррі».

Дослідниками евфемії були: Ш. Брюно, Е. Бенвеніст, Г. Пауль; дослідженням щодо цієї проблематики присвятили свої праці такі лінгвісти як Б. Купер, В. І. Жельвіс, А. М. Кацев, Дж. Німан і К. Сільвер, а також такі вітчизняні дослідники: В. І. Заботкіна, Л. П. Крисін, О. Й. Шейгал та інші. Г. А. Уфимцева, А. М. Рязанов зробили вагомий внесок у вивчення дисфемії [2].

На думку І. Р. Гальперіна [1], евфемізми є виразними засобами мови та стилістичних прийомів, які мають потенційну можливість до інтенсифікації висловлювання. Заміни грубих виразів на більш м'які евфемістичні, можуть проводити різні стилістичні прийоми, наприклад: мейозис, гіпербола та ін.

Характерною особливістю евфемістичного словника є надзвичайна варіативність, що відзначається багатьма лінгвістами – дослідниками евфемії. Сильні негативні асоціації, пов'язані зі словом-табу, призводять до «зараження» евфемізму – стирання евфемістичної функції та переходу евфемізмів до розряду вульгаризмів. У зв'язку з цим постійно виникає необхідність поповнення евфемістичного словника, яке відбувається, у тому числі, і за рахунок жаргонізмів та сленгу.

Якщо розглянути детальніше використання іменників-евфемізмів в англійському Інтернет медіа дискурсі, можна дійти висновку, що в основному це іменники з узагальненим значенням для найменувань конкретних предметів або понять:

Of course not, so who then deserves to be caught in this wide net of extremists?
[3].

Звісно що ні, але хто ж тоді заслуговує потрапити в цей довгий список екстремістів?

Іменник у множині *extremists* використовується для того, щоб пом'якшити поняття *terrorists*.

Дуже часто в медійному інтернет-дискурсі використовуються евфемістичні конструкції виражені словосполученнями прикметника з іменником:

– *ambulatory care* – *медична допомога* (еквівалент) замість *treatment* – *лікування* (калькування);

– *illegal actions* – *незаконні дії* (калькування) замість *crime* – *злочин* (калькування);

– *black economy* – *тіньова економіка* (еквівалент) замість *crime* – *злочин* (калькування).

Евфемізми, виражені дієсловом або дієслівною конструкцією, набувають тимчасових особливостей:

– *ended up in jail* – *загрімів за ґрати* (еквівалент) замість *were arrested* – *був заарештований* (калькування);

– *was going bus* – *зазнати краху* (еквівалент) замість *bankrupt* – *збанкрутіти* (калькування);

– *to depart to God* – *зустрітися з Богом* (еквівалент) замість *to die* – *помирати* (калькування).

Явища евфемії в медіа текстах зустрічаються в емпатичних запереченнях *not a game*, які містять у собі приховану певнузагрозу:

Michael Fallon said the 17-country manoeuvres on the Baltic coast were «not a game» and were a warning that the Russian president could not undermine Britain's resolve to back its NATO allies [4].

Абревіатури також несуть у собі завуальований сенс негативних понять в англійському медіа дискурсі, і вони є характерними для різних сфер, як для політичної, так і соціально-економічної:

It's just three months and a day since Toksvig and her co-founder and president, journalist Catherine Mayer, first threw around the idea for WEP [5].

Минуло лише три місяці та один день з моменту заснування Токсвіг та її співзасновника, президента, та журналістки Кетрін Майєр, яка була ініціатором ідеї партії по правам жінок.

Отже, лексико-граматичні засоби, які вживаються для висловлювання евфемістичних одиниць інтенсифікують висловлювання медіа дискурсу. Прихований характер таких засобів дозволяє читачеві здогадатися про негативний сенс понять у різних сферах – політичній, економічній та соціальній.

Відзначимо, що різноманіття лексичних і стилістичних засобів евфемії широко використовується для маніпулятивного процесу, для того, щоб впливати на аудиторію. Представляючи систему культурних та поведінкових норм, евфемістичні одиниці дозволяють подолати негативні стереотипи та виробити ввічливі синонімічні форми.

Список літератури

1. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва: Энергоатомиздат, 1981. 324 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>].

3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pressreader.com/uk/the-sunday-telegraph-stella/20150614/281565174388163>

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/11681092>

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.telegraph.co.uk/women/womens-politics/11665087/Womens-Equality-Party-I-conducted-an-imaginary-orchestra-for-feminism.html>

МОВНІ КОДИ КУЛЬТУРНОЇ КОНОТАЦІЇ ЧИСЛІВНИКА В ІСПАНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Стрюкова Н.О.

Кандидат філологічних наук, доцент, викладач
Запорізький національний університет

Бородкіна А. А.

Студентка
Запорізький національний університет

Фразеологія як лінгвістична наука була і залишається засобом дійової думки, в якій і реалізується уявлення про світ. Фразеологізми, відображаючи у своїй семантиці тривалий процес розвитку культури народу, фіксують та передають з покоління в покоління культурні установки та стереотипи, еталони та архетипи, через що ці одиниці мовного простору наділені лінгвокультурною специфікою. Ця властивість обумовлює особливий статус фразеологічної сфери у формуванні концептуальної картини світу у свідомості носіїв мови, що належать до різних культур.

Питанню дослідження фразеологічних одиниць присвячені праці вчених як В.В. Виноградов, О.І. Смирницький, О.В. Кунін, О.С. Ахманова, Л.О. Чиненова, М.Г. Комлев, Ш. Баллі, Х. Касарес.

Актуальність роботи полягає у тому, що саме фразеологізми з нумеральним компонентом та їх дослідження постає водночас як доволі цікавою науковою темою, так і нагальною лінгвістичною проблемою.

Об'єктом дослідження є фразеологічний простір іспанської мови.

Предметом дослідження є фразеологічні одиниці з нумеральним компонентом.

Мета роботи полягає у всебічному дослідженні фразеологічних одиниць іспанського мовного простору з нумеральним компонентом шляхом декодування тієї лінгвокультурологічної інформації, носіями якої вони постають.

Матеріалом дослідження є сто п'ятдесят сталих виразів іспанського фразеологічного простору.

Під час реалізації наукової роботи були розглянуті існуючі у лінгвістичній науці визначення таких фундаментальних теоретичних понять як «фразеологія», «фразеологічна одиниця», і з'ясовано, що проблема визначення фразеологічних одиниць є доволі нагальною в контексті лінгвістики, що й провокує наукове різноманіття усіх існуючих підходів до їх визначення, однак спільним для усіх дефініцій можна виявити опис фразеологізмів як вагомих сталих лінгвістичних одиниць, що мають нерозривний лексичний зв'язок та відображають явища культурної дійсності носіїв певної мови.

В процесі дослідження не оминули увагою і, яким чином у лінгвістиці освітлено ряд питань, пов'язаних із феноменом фразеологічного значення і в чому полягає його принципова відмінність від лексичного значення і з'ясували,

що фразеологічне значення характеризується рядом особливостей, а саме наявністю багатокомпонентного складу, характеризується самостійністю, однак не позбавлене конотативного та денотативного аспектів значення.

Беручи до уваги лінгвокутурологічний аспект, важливим буде згадати і як число відображено в національній культурі і якою мірою, воно здатне передати її специфіку та особливість, які значення воно набуває для кожної культури, як відображає світовідчуття її носіїв, їх страхи та вірування.

Надалі хотілося б наголосити саме на результатах аналізу фактичного матеріалу і зазначити, що в цьому контексті нами було з'ясовано, яку роль несе в собі нумеральний компонент фразеологічних одиниць іспанської мови, а отже увесь матеріал нами було розподілено на дві великі групи, до складу першої з яких увійшли кількісні числівники, а до складу іншої- порядкові.

Якщо говорити про кількісні числівники у складі фразем, то тут можна зазначити, що перед нами постає ціла палітра як позитивних, так і негативних значень з досить високим рівнем експресивності мовців, а, відповідно, і фразеологічних одиниць іспанської мови.

Щодо порядкових числівників у складі ідіом, то тут ми можемо дійти висновку, що даний компонент не стільки наділяє палітрою різних значень та їх різноманітними відтінками, а саме посилює вже певні існуючі значення і виступають їх інтенсифікаторами.

Наостанок хотілося б підсумувати, що досліджуване нами питання виявилось цікавим з наукової точки зору і володіє широкою перспективою для подальших, більш глибоких досліджень у цій галузі.

Список літератури:

1. Алефиренко Н.Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм: монография. Москва: Элпис, 2008. 271с.
2. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови : етимологічний та етнолінгвістичний аспекти: монографія. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с.
3. González J. L. Dichos y proverbios populares. Madrid, 1998.
4. Casares J. Diccionario ideológico de la lengua española. Barcelona, 1959
5. Larousse. Diccionario de frases hechas de la lengua española. Barcelona, 1999.

КОМУНІКАТИВНІ УМІННЯ В СТРУКТУРІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Василів Н.Є.

магістрантка факультету педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Бутрин В.В.

магістрант факультету педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Кізь О.Б.

кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Ефективність бізнес-діяльності на етапі повоєнного відновлення та розвитку України визначатиметься, із-поміж іншого, за наявності комунікативної компетентності власників бізнесу, наявності у них високого рівня розвитку комунікативних умінь та навичок, що є запорукою правильного планування й здійснення системи комунікації у мінливих умовах бізнес-процесів, знаходження комунікативних засобів, адекватних змісту актів спілкування. Процеси відбудови зруйнованого, релокації діючого, створення нового бізнесу, управління ним задля підвищення ефективності й прибутковості, забезпечення успішного функціонування у змінених ринкових умовах, забезпечення раціонального використання матеріальних і трудових ресурсів – лише частина завдань, реалізація яких потребують активної комунікації суб'єктів бізнес-діяльності.

У науковій літературі досліджується проблема розвитку комунікативної компетентності та комунікативних умінь бізнесменів, однак низка її аспектів досі залишаються дискусійними у середовищі дослідників. Проблеми комунікації у процесі управління організаціями у своїх працях аналізують Н. Карамушка, К. Чернуха-Гадзецька, С. Хаджирадєва, Н. Черненко; особливості формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців досліджують Л. Барановська, Н. Гез, Г. Данченко, С. Козак, В. Кручек, З. Калмикова, Н. Кіржа, Н. Кожем'яко, О. Кокур, Л. Мамчур, Н. Рабецька, В. Черевко, Г. Чередніченко; комунікативний менеджмент став предметом аналізу Т. Бурмак, К. Великих, Н. Жигайло, Г. Осовської, Н. Шпак тощо.

Як наголошують дослідники, комунікативні вміння, які входять до поведінкового компоненту комунікативної компетентності, дозволяють успішно встановлювати контакт із іншою людиною, адекватно пізнавати її внутрішні

стани, керувати ситуацією взаємодії з нею, застосовувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях тощо [1; 2; 3].

Найчастіше комунікативні вміння виокремлюють відповідно до однієї зі сторін комунікативної діяльності: інформаційної (цілі, мотиви, засоби, стимули, уміння чітко висловлювати думку, аргументувати, аналізувати); перцептивної (емпатія, рефлексія, уміння слухати, інтерпретувати інформацію, розуміти підтексти); інтерактивної (самоорганізація спілкування, проведення бесіди, формування вимоги, розв'язання конфліктних ситуацій тощо).

За Л. Савенковою, комунікативні вміння поділяють на три блоки: проектування, організація та регулювання спілкування. Проектування спілкування характеризується такими показниками як вибір і композиційна побудова змісту комунікації, налаштування на спілкування з певною аудиторією, творче самопочуття [2].

Організація спілкування включає самопрезентацію, комунікативну атаку, орієнтування в ситуації спілкування, керування власною поведінкою, встановлення емоційного контакту.

Регулювання спілкування поєднує у собі здійснення вербального спілкування, використання паралінгвістичної системи знаків, розподілу уваги, володіння матеріалом, соціальною перцепцією, адекватним моделюванням особистості; прогнозування реакцій партнера, знаходження адекватного засобу для передачі інформації, захоплення ініціативи, здійснення непередбаченої комунікації, перенесення відомих знань, умінь і навичок у новій ситуації, розв'язання комунікативних ситуацій новими способами на основі відомих [2].

Комунікативні вміння й навички є рівнями оволодіння комунікативними діями щодо оцінки комунікативної ситуації, сприйняття, вироблення й передавання інформації, налагодження контакту, планування, організації й забезпечення ефективного перебігу спілкування, що призводить до ефективної реалізації цілей та особистісних інтересів.

Беручи до уваги викладене, на першому етапі дослідження до психодіагностичного інструментарію включили: методику «КОС-2» («Діагностики комунікативних і організаторських здібностей» В.Синявського, В.Федоришина); шкалу Р. Еріксона «Карта контролю стану мовлення» для оцінки мовленнєвих навичок (адаптація В. Калягіна і Л. Мацько); методику «Діагностика комунікативного контролю» С. Шнайдера; методику «Діагностика комунікабельності» В. Ряхівського тощо.

Емпіричну базу дослідження склали результати діагностики суб'єктів бізнес-діяльності. Вибірку респондентів склали 45 власників/власниць малого і середнього бізнесу Тернопільщини, у тому числі 6 (2%) – переміщені у Тернопільську громаду за програмою релокації бізнесу із регіонів України, в яких ведуться активні бойові дії. 60 % досліджуваних – чоловіки-бізнесмени і 40% - жінки-бізнесменки.

Результати за методикою «Діагностика комунікативних і організаторських здібностей» В. Синявського, В. Федоришина засвідчили: більша частина опитаних власників бізнесу чоловічої та жіночої статі має високий рівень

розвитку комунікативних здібностей, проте дуже високий рівень розвитку здібностей більш притаманний жінкам-бізнесменкам (18 %), тоді як у чоловічій частині вибірки дуже високий розвиток здібностей продемонстрували 13% опитаних (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Розподіл респондентів за рівнем комунікативних та організаторських здібностей (методика КОС-2 «Діагностика комунікативних і організаторських здібностей»)

Види здібностей	Рівні розвитку здібностей	Чоловіки-бізнесмени	Жінки-бізнесменки
Комунікативні здібності	Дуже високий	13%	19%
	Високий	59%	57%
	Середній	28%	24%
	Нижче середнього	0%	0%
	Низький	0%	0%
Організаторські здібності	Дуже високий	20%	12%
	Високий	63%	64%
	Середній	17%	24%
	Нижче середнього	0%	0%
	Низький	0%	0%

Як видно із Таблиці 1, більша частина опитаних обох статей має високий рівень розвитку організаторських здібностей, проте дуже високий рівень розвитку більш притаманний бізнесменам чоловічої статі (20% проти 12% у жінок). У жіночій частині вибірки респондентів високий і середній рівень розвитку організаторських здібностей продемонстрували 64% власниць бізнесу, а середній - 24%. Нижче середнього та низький рівні розвитку комунікативних чи організаторських здібностей не зафіксовано у жодного із респондентів жіночої та чоловічої статей.

Отже, власники бізнесу мають переважно високий та дуже високий рівень розвитку комунікативних здібностей, що повністю відповідає вимогам їхньої бізнес-діяльності. Це, зокрема, допомагає налагоджувати контакти, формувати довірливі стосунки, які сприяють високим рівням продажів та розширенню клієнтської бази за рахунок позитивних відгуків та рекомендацій. Як правило, високий рівень комунікативних здібностей в нашій вибірці поєднувався із високим рівнем організаторських здібностей. Це свідчить про те, що сучасні бізнесмени безвідносно до статі вміють ефективно планувати, використовувати свій час і час клієнтів, організовувати і супроводжувати проведення різних видів активностей, що пов'язані із професійною діяльністю. Середній рівень розвитку комунікативних та організаторських здібностей виявлено майже утричі меншого відсотку респондентів обох статей. Вони прагнуть до контактів з людьми,

відстоюють свої бізнес-інтереси, однак потенціал їх здібностей не вирізняється високою стійкістю в сучасних умовах війни.

Показники, отримані за шкалою Р. Еріксона «Карта контролю стану мовлення», засвідчили відсутність у власників бізнесів Тернопільщини високих показників тривоги, які могли б бути пов'язаними із невпевненістю у собі та своєму мовленні та голосі, схильністю до сильного хвилювання і напруги у ситуаціях публічних виступів та інтенсивної мовленнєвої взаємодії (див. табл. 2).

Таблиця 2.

**Розподіл респондентів за рівнем розвитку мовленнєвих навичок
(Шкала Р. Еріксона «Карта контролю стану мовлення»)**

Діагностовані параметри	Рівні вираження тривоги	Чоловіки-бізнесмени	Жінки-бізнесменки
Мовлення	Високий рівень	2%	3%
	Рівень норми	87%	91%
	Нереалістичні показники із завищеною самооцінкою	11%	9%
Спілкування	Високий рівень	2%	3%
	Рівень норми	79%	84%
	Нереалістичні показники із завищеною самооцінкою	19%	13%
Упевненість	Високий рівень	2%	2%
	Рівень норми	98%	96%
	Нереалістичні показники із завищеною самооцінкою	1%	4%

У респондентів чоловічої та жіночої статі виявлено майже однакові числові показники у межах норми за всіма діагностованими параметрами. Проте, в обох статевих вибірках виявлено респондентів із завищеною самооцінкою та нереалістичними показниками, що може говорити про надмірну самовпевненість щодо високої якості власного мовлення: за параметром «Мовлення» 11% чоловіків проти 9% жінок, за параметром «Спілкування» – 19% чоловіків проти 13% жінок та за параметром «Упевненість» – 1% чоловіків проти 4% жінок. Для них не характерні хвилювання, напруга у процесі активної мовленнєвої взаємодії і вони не вбачають загроз власному престижу і самовпевненості за наслідками мовленнєвої діяльності.

Респонденти із нереалістичними показниками потребують уваги, позаяк існують ризики гіпертрофованого оцінювання власних переваг та постановки перед собою більш високих цілей, ніж ті, які відповідають їхнім можливостям. Неадекватна самооцінка своїх можливостей і завищений рівень домагань можуть обумовлювати надмірну самовпевненість, зарозумілість, марнославство та егоцентризм. Розвиток зайвої самовпевненості може виступати наслідком відповідного стилю виховання в сім'ї та школі та набутого життєвого досвіду на

попередніх етапах життєвого шляху під впливом різних агентів соціалізації. Занадто самовпевнені люди не схильні до самоаналізу. У купі з некритичністю мислення, відсутністю необхідного самоконтролю це може призвести до прийняття помилкових рішень і здійснення ризикових учинків, наслідки яких суттєво перевищуватимуть очікувану вигоду. Подальша втрата відчуття необхідної обережності у такий непростий час негативно впливатиме на безпеку, надійність і ефективність всієї життєдіяльності людини, у тому числі реалістичних перспектив розвитку власного бізнесу.

Відсутність або недостатня потреба в самовдосконаленні в осіб із завищеною самооцінкою ускладнюватиме включення їх у процес самовиховання. Крім того, такі суб'єкти бізнес-діяльності можуть неадекватно сприймати оточуючих і ставитись до них занадто критично, що не сприятиме розвитку нормальних партнерських стосунків та веденню бізнесу. Саме тому завищена самооцінка не допомагає, а заважає в діяльності, так як гальмує розвиток як самої особистості, так і її професійних якостей.

Лише у частини власників релокованого на Тернопільщину бізнесу із регіонів, де ведуться активні бойові дії, виявлено наявність високої тривоги при необхідності публічного виступу, невпевненість у собі та своєму мовленні в ситуаціях інтенсивної мовленнєвої взаємодії із потенційними місцевими партнерами чи працівниками. Причиною цього, як вони пояснювали у ході обговорення, є труднощі переходу з російської мови, якою вони спілкувалися до війни, на українську. Так, за параметром «Мовлення» високі показники тривоги виявлено у 2% чоловіків та 3% жінок, за параметром «Спілкування» – аналогічно у 2% та 3% відповідно, та за параметром «Упевненість» – порівну у 2% обох статей.

За методикою вивчення рівня комунікативного контролю М. Шнайдера визначено, що у 9% респондентів чоловічої статі та у 6% жіночої статі – низький рівень комунікативного контролю (див. табл. 3).

Таблиця 3.

Відсоткове співвідношення респондентів за рівнем комунікативного контролю (за методикою М. Шнайдера)

Рівні комунікативного контролю	Чоловіки-бізнесмени	Жінки-бізнесменки
Високий	42 %	50 %
Середній	49 %	44 %
Низький	9 %	6 %

Високий рівень комунікативного контролю засвідчили 42% бізнесменів чоловічої статі та 50% - жіночої. Вони постійно стежать за собою, контролюють вираженням власних емоцій. Середній рівень виявлено у 49% чоловіків та у 44% жінок, що засвідчує наявність у них високого комунікативного контролю та спроможності до постійного спостереження за собою, своєю поведінкою та

емоційними проявами; разом з тим вони відчувають значні труднощі в спонтанності самовираження, не люблять непередбачуваних ситуацій. Представникам і представницям сфери бізнесу із низьким рівнем комунікативного контролю характерна висока імпульсивність у спілкуванні, відкритість, розкутість, їхня поведінка мало схильна до змін в залежності від ситуації спілкування і не завжди співвідноситься з поведінкою інших людей.

Отримані результати актуалізують необхідність розробки та впровадження на вибірці досліджуваних власників та власниць бізнесу Тернопільщини соціально-психологічного тренінгу задля розвитку комунікативної компетентності загалом та покращення комунікативних умінь у її складі зокрема. Це стане предметом наших подальших наукових досліджень.

Перелік використаних джерел:

1. Жигайло Н. Роль комунікативних та лідерських здібностей у професійній діяльності менеджера. Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2012. Випуск 47. С. 28-36.
2. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування : навч. посіб. К.: КДЕУ, 1997. 140 с.
3. Kikinezhdі O., Kiz O., Shulha I., Vasykhevych Ya. Challenges and issues in developing ukrainian students' financial literacy and entrepreneurial skills. Eastern European conference of management and economics: Proceedings of the 2nd International scientific conference : workshop on social research, May 29, 2020. Ljubljana: Ljubljana School of Business, 2020. P. 288-295.

ВПЛИВ ТОВЩИНИ ПЕРВИННОЇ ТЕРМОПЛАСТИЧНОЇ ПЛІВКИ ПОЛІЕТИЛЕНУ НИЗЬКОЇ ГУСТИНИ НА МЕХАНІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ БЕРЕЗОВОЇ ФАНЕРИ

Чернецький О.М.,

аспірант

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

Кусняк І.І.,

канд.техн.наук, ст. викладач

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

Бехта Н.С.,

ст. викладач

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

Вступ. Фанера – перспективний вид деревинних композитів, обсяги виробництва якого з кожним роком зростають [1]. Найчастіше для її виготовлення використовують лушений березовий шпон, який має високу механічну міцність. Крім того, використання термопластичних плівок у технологічному процесі виготовлення фанери дозволяє одержувати нетоксичний деревинний композиційний матеріал, що є важливим у виробництві меблів [2]. Однак, виготовлення такої фанери вимагає дослідження механічних властивостей з метою оцінки сфери подальшого її застосування. Тому, дослідження впливу товщини термопластичної плівки на механічні властивості фанери є актуальними.

Метою дослідження є з'ясувати механічні властивості березової фанери, склеєної первинною термопластичною поліетиленовою плівкою (ППЕНГ) різної товщини.

Матеріали та методика досліджень. Для експериментальних досліджень застосовували лушений березовий шпон розміром 300×300×1,55 мм, вологістю 6±2 % і термопластичну плівку ППЕНГ товщиною 50 мкм, 100 мкм і 150 мкм. Механічні властивості фанери, склеєної плівкою ППЕНГ порівнювали з механічними властивостями фанери, склеєної карбамідоформальдегідним клеєм (КФ-МТ). Виготовляли тришарову фанеру. Сформовані пакети шпону з плівкою ППЕНГ склеювали за наступними параметрами пресування: тиск – 1,4 МПа, температура – 160 °С, час – 4,5 хв. Фанеру склеєну КФ-МТ клеєм виготовляли за тиску – 1,8 МПа, температури – 110 °С, часу – 6 хв, витрати клею – 110 г/м². Після гарячого пресування листи фанери піддавали стадії холодного пресування за T=20±2 °С впродовж 5 хв з наступним кондиціонуванням 7 діб (T=20±2 °С, W=65±5 %). З кожної фанери вирізали зразки для визначення міцності на зріз (EN 314-1, EN 314-2), міцності на згин (EN 310) і модуля пружності (EN 310).

Результати досліджень. Встановлено, що товщина плівки ППЕНГ значно впливає на механічні властивості фанери (рис. 1).

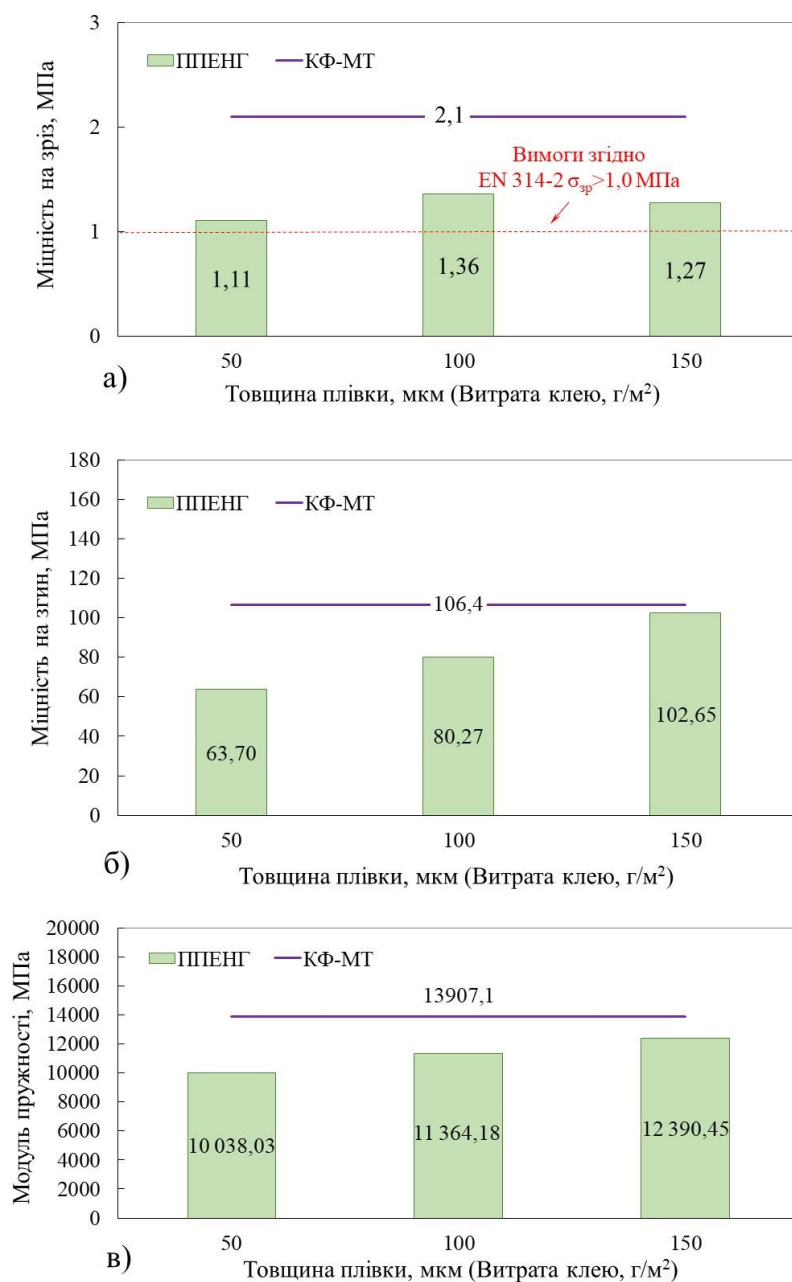

Рисунок 1. Залежність механічних властивостей фанери від товщини плівки ППЕНГ та виду клею: а) міцності на зріз; б) міцності на згин; в) модуля пружності.

Із збільшенням товщини плівки від 50 мкм до 100 мкм міцність фанери на зріз зростає від 1,11 МПа до 1,36 МПа. Тоді як, з подальшим збільшенням товщини плівки до 150 мкм міцність фанери на зріз зменшується до 1,27 МПа. Такий характер залежностей можна пояснити клітинною структурою деревини. Із збільшенням товщини плівки ППЕНГ до 100 мкм, збільшується кількість заповнення клітин та порожнин деревини шпону в'язкотекучим полімером. Проте, товщина плівки 150 мкм є надлишковою для заповнення структури березового шпону [3].

Порівняно з фанерою, виготовленою на основі термореактивного КФ-МТ клею, фанера склеєна плівкою ППЕНГ має менші показники міцності на зріз. Однак, значення міцності фанери від 1,11 МПа до 1,36 МПа перевищують нормативне значення міцності 1,0 МПа згідно з стандарту EN 314-2.

Залежності межі міцності фанери на статичний згин подібні до залежностей модуля пружності, тому що вплив досліджуваних чинників на обидва вказаних показники в основному однаковий. Максимальні показники міцності на згин і модуля пружності фанерних зразків спостерігаються за товщини плівки 150 мкм. Показники модуля пружності фанери склеєної плівкою ППЕНГ дещо нижчі, ніж для фанери склеєної КФ-МТ клеєм. Цей фактор є важливим у виробництві деревинних композитів для створення різних гнутих конструкцій у виготовленні меблів.

Висновки. Результати цього дослідження показали, що зразки березової фанери, склеєної термопластичною плівкою ППЕНГ різної товщини володіють задовільними механічними властивостями. Зокрема, міцність фанери на зріз відповідає стандарту EN 314-2. Тоді як значення міцності фанери на згин та модуль пружності збільшуються на 37,94 % та 18,99 %, відповідно. Фанеру, склеєну термопластичною плівкою ППЕНГ, можна застосовувати у виробництві меблів (особливо дитячих) та оформленні інтер'єру і екстер'єру.

Список літератури

- 1 FAO. (2018). Yearbook of Forest Products 2020. Retrieved from: <https://www.fao.org/3/cb0513m/CB0513M.pdf>.
- 2 Bekhta, P., & Kusniak, I. (2018). Thermoplastic polymers in the production of plywood products: advantages, opportunities and perspectives of application. Collection of scientific works of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine. Lviv, 16, 131–140. <https://doi.org/10.15421/411815>. (In Ukrainian).
- 3 Bekhta, P.A., Kusniak, I.I. (2019) The plywood properties with using thermoplastic film as glue. *Proceedings of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine*, Lviv, issue 19, 209–222. <https://doi.org/10.15421/411943> (in Ukrainian).

Scientific publications

MATERIALS

The II International Scientific and Practical Conference
«Global changes in the development of science and education»

Belgium, Brussels. 102 p.

(October 24 – 26, 2022)